

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ. Η
ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΩΝ
ΜΕΘΟΔΩΝ ΠΡΟΛΗΨΗΣ. ΥΠΑΡΧΟΥΣΕΣ
ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ»**

**«JUVENILE DELIQUENCY. THE NECESSITY OF UPGRADING THE
PREVENTION METHODS. EXISTING STRUCTURES AND PROGRAMS» .**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ :ΠΑΝΑΓΟΥΛΙΑ ΑΣΗΜΕΝΙΑ

ΤΑΛΙΟΥΡΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗ ΧΡΥΣΟΥΛΑ

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΪΟΣ 2010

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΩΝ
ΜΕΘΟΔΩΝ ΠΡΟΛΗΨΗΣ. ΥΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ»**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

ΠΑΝΑΓΟΥΛΙΑ ΑΣΗΜΕΝΙΑ

ΤΑΛΙΟΥΡΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Κα ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗ ΧΡΥΣΟΥΛΑ

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΪΟΣ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
Αναγκαιότητα μελέτης.....	12
Σκοπός της μελέτης.....	13
Ορισμοί όρων.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	15
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ, ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	15
1.1. Εννοιολογική οριοθέτηση του προς εξέταση αντικειμένου.....	15
1.2. Εξελικτική πορεία της παραβατικότητας ανηλίκων: σχέση ηλικίας και παράβασης νόμου.....	18
1.3. Το προφίλ του ανήλικου δράστη και το είδος των διαπραττόμενων αδικημάτων	20
1.4. Θεωρίες που εξηγούν την παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου.	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	29
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΟΥΝ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	29
2.1. Ψυχολογικοί Παράγοντες.....	30
2.1.1. Η αποτυχία κάλυψης της ανάγκης για συναισθηματική ασφάλεια.....	30
2.1.2. Το άγχος και οι νευροφυτικές διαταραχές	32
2.1.3. Η κοινωνική απομόνωση του εφήβου.....	32
2.1.4. Η υπερβολική συμμόρφωση στους κοινωνικούς κανόνες	33
2.2. Περιβαλλοντικοί Παράγοντες.....	34

2.2.1. Η Οικογένεια.....	34
2.2.2. Το σχολείο και οι συντροφίες των συνομηλίκων.....	38
2.2.3. Η επίδραση του οικοσυστήματος στην ανάπτυξη της παραβατικότητας (εγγύτερη κοινωνία και περιοχή)	44
2.2.4. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	46
2.2.5. Η σύγχρονη πραγματικότητα: ιδιοκτησία, ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	53
ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	53
3.1. Η χάραξη πολιτικής πρόληψης ενάντια στη νεανική παραβατικότητα	56
3.2. Φορείς επίσημου κοινωνικού ελέγχου	62
3.2.1. Υπουργείο Δικαιοσύνης – Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων	62
3.2.2. Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων.....	63
3.2.3. Εισαγγελέας – Δικαστής Ανηλίκων	64
3.2.4. Αστυνομία	69
3.2.5. Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων	70
3.2.6. Ιδρύματα Αγωγής.....	72
3.2.7. Ιατρικό Μοντέλο Αντιμετώπισης.....	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	75
ΝΕΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ.....	75
4.1 Προγράμματα στην Ελλάδα.....	75
4.1.1. Προγράμματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού.....	75
4.1.2. Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης.....	77
4.1.3. Προγράμματα ειδικής πολιτικής για νέους (προστασία της νεότητας).....	78
4.1.4. Προγράμματα αντιμετώπισης στην τοπική κοινότητα.....	79

4.1.5. Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων: Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας	81
4.1.6. Ο ρόλος της συμβουλευτικής παρέμβασης στους ανήλικους παραβάτες.....	88
4.2. Προγράμματα στο Εξωτερικό.....	91
4.2.1. Σχολικό Πρόγραμμα για παιδιά νηπιακής ηλικίας (High/scope Perry Preschool Project)	91
4.2.2. Συμβούλια Πρόληψης κατά της εφηβικής παραβατικότητας (Juvenile Crime Prevention Councils).....	93
4.2.3. Εκπαιδευτικά Προγράμματα Γονέων (Parent Effectiveness Training).....	94
4.2.4. Η Βιβλιοθήκη του Leeds (Toy Library – West Leeds Family Service Unit)	95
4.2.5. Το πρόγραμμα Bonnemaison	97
4.3. Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στον τομέα της πρόληψης.....	103
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	106
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	106
5.1. Συμπεράσματα	106
5.2. Προτάσεις.....	110
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	112

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ευκαιρία της εκπόνησης της παρούσας εργασίας θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας στην υπεύθυνη και συντονίστρια καθηγήτρια, που επόπτευσε την συγγραφή της παρούσας εργασίας προσφέροντας μας καθοδήγηση και στήριξη, την Κα Κοντογιώργη Χρυσούλα.. Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε για την πολύτιμη συμβολή της σε αυτή την εργασία την Κα Λύσσαρη Ευαγγελία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στη μελέτη του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας. Ως νεανική παραβατικότητα ορίζεται η από ανήλικους παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων.

Στο πρώτο κεφάλαιο μελετάται η εννοιολογική προσέγγιση του θέματος, ο διαχωρισμός του ανήλικου παραβάτη από την εγκληματικότητα. Επίσης, το προφίλ του ανήλικου δράστη καθώς και τις υπάρχουσες θεωρίες που προσπαθούν να εξηγήσουν αυτό το φαινόμενο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε τους παράγοντες/αιτίες που συμβάλλουν στη γένεση της παραβατικής συμπεριφοράς, όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο και οι συνομήλικοι, το οικοσύστημα, φυσικά τα Μ.Μ.Ε. και η σύγχρονη σκληρή πραγματικότητα. Όλα αυτά κρίθηκαν απαραίτητα να αναφερθούν, γιατί για να προλάβουμε μια τέτοια κατάσταση πρέπει να γνωρίζουμε τις γενεσιουργούς αιτίες.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών στην Ελλάδα, στους κοινωνικούς φορείς που υπάρχουν στη χώρα μας καθώς και παράθεση των δομών που εμπλέκονται, στην αξιοποίησή τους ως πρόληψη, ώστε να διακρίνουμε με τι φιλοσοφία λειτουργούν.

Στο τέταρτο κεφάλαιο μιλάμε για τις υπάρχουσες δομές και προγράμματα σε Ελλάδα και εξωτερικό με στόχο να δούμε πως δουλεύουν.

Η ολοκλήρωση της πτυχιακής εργασίας πραγματοποιείται με την παρουσίαση της συζήτησης των συμπερασμάτων της μελέτης σε σχέση με την υπάρχουσα θεωρία και τις προτάσεις που δίνονται για περαιτέρω σκέψη και δράση.

SUMMARY

This paper focuses on the study of juvenile delinquency, juvenile delinquency as defined by the minors' illegal behavior which is characterized by violations of legal and social attitudes.

The first chapter explains the conceptual approach and the separation of juvenile delinquents by age. Also, the profile of the juvenile offender and the existing theories that try to explain this phenomenon.

The second chapter identifies the factors/causes contributing to the genesis of delinquent behavior, factors such as family, school, peers, the ecosystem, the media, and the harsh modern reality. All these were considered necessary to mention because in order to prevent such a situation, it is necessary to know the root causes.

The third chapter refers to the institutional framework to deal with young offenders in Greece. It refers to social institutions that exist in our country and the juxtaposition of the structures involved in their use for prevention, in order to discern the philosophy in which they operate.

The fourth chapter presents the existing structures and programs in Greece and abroad to figure out how they work.

The completion of this thesis is made by the presentation with the discussion of the studies' conclusions in relation to existing theory and suggestions given for further thought and action.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύγχρονη εποχή βρισκόμαστε ενώπιον μεγάλων κοινωνικο – οικονομικών αλλαγών που αγγίζουν την καθημερινή μας ζωή σε όλες της εκφάνσεις της και απειλούν να προκαλέσουν την κατάρρευση της δομής και του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας, όπως την έχουμε γνωρίσει μέχρι τώρα. Καινούρια στοιχεία αναδύονται, που θέτουν υπό αμφισβήτηση τις πρακτικές, τα ήθη και τα έθιμα του παρελθόντος, χωρίς παράλληλα να προσφέρεται μια καλύτερη διέξοδος στα προβλήματα, κοινότυπα ή σοβαρά, που αντιμετωπίζει ο μέσος άνθρωπος.

Η πολιτική μετατρέπεται σε μέσο εκπλήρωσης προσωπικών φιλοδοξιών και στόχων. Η παγκόσμια και εντόπια οικονομία διχάζει τα μέλη των κοινωνιών της εκάστοτε χώρας, θέτοντας ανυπέρβλητους φραγμούς μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και ορθώνοντας την απειλή της μόνιμης περιθωριοποίησης σε όλους μας αδιακρίτως. Η φτώχεια σήμερα δεν γνωρίζει σύνορα ούτε και δρα επιλεκτικά. Ο πολιτισμός και η επικοινωνία περιορίζονται πλέον στις δυνατότητες που προσφέρει η τεχνολογία, μετατρέποντας παράλληλα την ανάγκη για ανθρώπινη επαφή σε μέσο για την άντληση κέρδους των μεγάλων εταιρειών και των ΜΜΕ. Ο θεσμός της οικογένειας βιώνει επίσης κρίση και είναι αμφίβολο κατά πόσο θα καταφέρει να αντισταθεί στους πειρασμούς που επισείουν τον κίνδυνο να συνθλιψουν τα θεμέλιά της. Ο σεβασμός στις αξίες, τους θεσμούς και τα ανθρώπινα ιδανικά, φαντάζει σαν μια παλιά καλή συνήθεια του παρελθόντος που δεν πρόκειται να επιστρέψει ποτέ πια.

Ο φόβος του εγκλήματος, που πηγάζει από την χαλαρή κοινωνική συνοχή και την απορρέουσα γενικευμένη δυσπιστία προς τον συνάνθρωπο, αναγκάζει τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου να δείξουν ένα σκληρότερο πρόσωπο προς τους παραβάτες του νόμου. Νέες πολιτικές τίθενται σε εφαρμογή, ενώ τα σωφρονιστικά καταστήματα ανά την υφήλιο βιώνουν καταστάσεις ασφυκτικές. Οι μηχανισμοί καταστολής των κρατών λειτουργούν πυρετωδώς και η επιβολή της ποινής της στέρησης της ελευθερίας εφαρμόζεται όλο και πιο συχνά. Και αυτό γιατί οι μηχανισμοί πρόληψης δεν λειτούργησαν όσο ήταν ακόμα νωρίς (Γρίβας Κλεάνθης, 1997).

Μέσα σε αυτό το δυσμενές και αφιλόξενο κοινωνικό πλαίσιο, καλείται ο σύγχρονος νέος να συγκροτήσει δομημένη προσωπικότητα και να περάσει από την ψυχική διαδικασία της ωρίμανσης, ούτως ώστε να εξελιχθεί σε υπεύθυνο, παραγωγικό και σύννομο ενήλικο άτομο.

Ωστόσο, οι συναισθηματικές εντάσεις, η απόρριψη του κατεστημένου, η ανασφάλεια, η αβεβαιότητα για το μέλλον, ο υπέρμετρος δυναμισμός της ηλικίας και η φυσική τάση / επιθυμία για επανάσταση και αλλαγή του περιβάλλοντος, συχνά οδηγούν σε συμπεριφορές που ξεφεύγουν από τα όρια του αποδεκτού και τον φέρνουν αντιμέτωπο με τον νόμο. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια τίθεται υπό κρίση και εξέταση το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας, το οποίο αναζητά αποτελεσματικά μέτρα πρόληψης.

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αυτό που μας τράβηξε την προσοχή στο συγκεκριμένο θέμα, ήταν το ενδιαφέρον που είχε σαν αντικείμενο μελέτης. Είναι ένα πεδίο δράσης, σημαντικό και σοβαρό, όπου ο Κοινωνικός Λειτουργός έχει την δυνατότητα να δραστηριοποιηθεί, ώστε να προλάβει τον ανήλικο παραβάτη πριν αυτός υιοθετήσει την παραβατικότητα ως μοναδικό τρόπο ζωής του.

Με τους ρυθμούς που κινείται πλέον η κοινωνία σήμερα, δεν είναι εύκολο για όλους να ακολουθήσουν αυτή την κατάσταση. Πόσο μάλλον τα νεαρά άτομα, που τους ζητείται να 'πάρουν μέρος' σ' έναν τρελό τρόπο ζωής, χωρίς συναισθηματική και ηθική κάλυψη, παρά μόνο να κυνηγούν μια ουτοπική πραγματικότητα.

Επόμενο είναι λοιπόν, οι νέοι να μη γνωρίζουν προς πια κατεύθυνση να κινηθούν, τι να πιστέψουν και τι όχι, ποια πρότυπα ζωής να υιοθετήσουν και ποια όχι. Έχουν στερηθεί προσωπικής επιλογής και αυτοδιάθεσης, γιατί δυστυχώς, άλλοι αποφασίζουν γι' αυτούς, χωρίς αυτούς. Αισθάνονται ανίκανοι στο να αντιδράσουν, 'ξεκρέμαστοι', πολλές φορές ακόμα και προδομένοι από την ίδια την πολιτεία, η οποία χωρίς οίκτο σπρώχνει τα παιδιά της όλο και πιο πολύ στην κατηφόρα.

Καταλήγουν συνεπώς, στο άλλο άκρο συμπεριφοράς -την παραβατική- πιστεύοντας ή ελπίζοντας (!) να 'ταρακουνήσουν' την κοινωνία, με σκοπό κάποια θετική αλλαγή.

Αναλογιζόμενοι όλα αυτά και ακόμη περισσότερα, νιώσαμε την ανάγκη να προσπαθήσουμε να μελετήσουμε το αξιοσημείωτο αυτό φαινόμενο, που ταλανίζει γενιές και γενιές. Άλλωστε, αν 'ασθενούν' οι νέοι, 'ασθενεί' και η κοινωνία ολόκληρη.....

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο σκοπός της μελέτης αυτής είναι ο ανήλικος δράστης και οι αιτίες που οδηγούν στην παραβατικότητα, με στόχο να δούμε τι υπάρχει σε επίπεδο πρόληψης καθώς και τι μπορεί να γίνει περισσότερο για αυτό το ζήτημα.

Θέλαμε να δούμε και να κατανοήσουμε πως λειτουργεί το σύστημα της πρόληψης σε άλλες χώρες, συγκρίνοντάς το με το δικό μας και αν μπορούμε να ενσωματώσουμε διάφορα στοιχεία που θα βοηθήσουν να αναβαθμίσουμε τις ήδη υπάρχουσες δομές, για καλύτερα αποτελέσματα.

Ως Κοινωνικοί Λειτουργοί λοιπόν, θέλαμε να υποστηρίξουμε τον θεσμό της πρόληψης για την ωφελιμότητά του καθώς και να παρουσιάσουμε κάποιες προτάσεις που ενδεχομένως να είναι χρήσιμες.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Ανήλικος: Σύμφωνα με το λεξικό του Μπαμπινιώτη (2002), ανήλικος θεωρείται αυτός ο οποίος βρίσκεται ακόμη στην παιδική του ηλικία και δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του.

Παραβατικότητα: Σύμφωνα με το λεξικό του Μπαμπινιώτη (2002), ως παραβατικότητα ορίζεται η παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων.

Εγκληματικότητα: Σύμφωνα με το λεξικό του Μπαμπινιώτη (2002), ως εγκληματικότητα θεωρείται το σύνολο των εγκληματικών πράξεων που διαπράττονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ, ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. Εννοιολογική οριοθέτηση του προς εξέταση αντικειμένου

Η παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων παρουσιάζει τις τελευταίες δεκαετίες μια ανησυχητικά αυξητική τάση, γεγονός που επιβεβαιώνεται τόσο από εθνικά στατιστικά στοιχεία, όσο και από διεθνείς έρευνες και μελέτες. Ανεξάρτητα, όμως, από τα αποτελέσματα στατιστικών και ερευνών, αποτελεί ευρέως διαδεδομένη αντίληψη στις περισσότερες ευρωπαϊκές κοινωνίες, πλέον και στη χώρα μας, ότι σημειώνεται μια προοδευτική αύξηση, όχι απλώς, της παραβατικότητας των ανηλίκων, αλλά και της έντασης της επικινδυνότητας αυτής της παραβατικότητας (Κατσίρας, 2008).

Προκειμένου για μια σωστή διερεύνηση του προβλήματος είναι απαραίτητο να θέσουμε εξ αρχής τις εννοιολογικές βάσεις μέσα στις οποίες θα κινηθεί η παρούσα εργασία, πράγμα το οποίο συνεπάγεται τον διαχωρισμό μεταξύ δύο βασικών όρων: της *παραβατικότητας* ανηλίκων και της *εγκληματικότητας*.

Η εγκληματικότητα ως κοινωνικό φαινόμενο είναι παγκόσμια και διαχρονική. Για την κατανόηση της διαδικασίας της γένεσης, ανάπτυξης και διαχρονικής εξέλιξής της έχουν γίνει κατά καιρούς διάφορες προσπάθειες ερμηνείας, οι οποίες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το εγκληματικό φαινόμενο περιλαμβάνει: α) το «έγκλημα», β) την «ποινή», δηλαδή την κύρωση, και γ) τον «εγκληματία».

Όσον αφορά το πρώτο στοιχείο του εγκληματικού φαινομένου, το *έγκλημα*, παρατηρούμε, τα εξής: i) το πρόσωπο που προβαίνει στην εγκληματική συμπεριφορά, παραβαίνει τους κοινωνικούς κανόνες· ii) η έννοια του όρου *εγκληματικότητα* δεν είναι περιοριστική (λεξικό Καντά Σ. σ. 3738), αλλά περιλαμβάνει, γενικώς, αντικοινωνικές πράξεις· iii) δεν είναι *έγκλημα* κάθε πράξη ή συμπεριφορά που παρεκκλίνει από το νόμιμο. Η διαφορά μεταξύ *παρέκκλισης* και *εγκλήματος* έγκειται στο ότι η πράξη ή συμπεριφορά που συγκρούεται με τα κρατούντα κοινωνικά ήθη και έθιμα αποτελεί *απλή παρέκκλιση*, ενώ η πράξη ή συμπεριφορά που παραβαίνει *θεσμοθετημένους* κοινωνικούς κανόνες και *τιμωρείται* από τον νόμο, αποτελεί *έγκλημα* (Κραμανιόλα, 1986)· iv) και στις δυο περιπτώσεις προσβάλλεται το κοινωνικό

επιθυμητό· ν) η προσβολή των αξιών της κοινωνικής προσήκουσας συμπεριφοράς σημαίνει αυτομάτως και προσβολή των στοιχειωδών ηθικών αισθημάτων της κοινωνίας.

Από παιδαγωγικής απόψεως, πολλοί συγγραφείς αναφέρουν αντιστοίχως τους όρους *αδίκημα* και *παράπτωμα* αντί των παραπάνω όρων *έγκλημα* και *παρέκκλιση*. Σύμφωνα με αυτή την ορολογία, η εκτροπή σε εκδηλώσεις που έρχονται σε σύγκρουση με τους νόμους συνιστά *αδίκημα*, ενώ οι εκδηλώσεις που έρχονται σε σύγκρουση με της ηθικές αντιλήψεις μιας κοινωνίας, συνιστά *παράπτωμα*. Τόσο τα *παραπτώματα* όσο και τα *αδικήματα* ποικίλουν σε είδος και βαθμό, ενώ αμφότερα περιλαμβάνονται στους κινδύνους που απειλούν τους εφήβους (Μελανίτου, 1971). Επίσης, κάποιοι συγγραφείς χρησιμοποιούν, στη θέση του όρου (*ανήλικος*) *εγκληματίας* τον όρο *ανήλικος παραβάτης* (ο οποίος αναφέρεται σε παιδιά ή εφήβους με προβλήματα κοινωνικής δυσπροσαρμοστικότητας) (Κουράκης, 1991).

Όσον αφορά το δεύτερο στοιχείο του εγκληματικού φαινομένου, τον εγκληματία, παρατηρούμε ότι, σύμφωνα με τα νέα επιστημονικά δεδομένα, κατέστη, πλέον, επιβεβλημένη η αντικατάσταση του όρου *ανήλικος εγκληματίας* με τον όρο *ανήλικος παραβάτης*. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε και ο νέος νόμος για τους ανήλικους που κατήργησε τον όρο *εγκληματίας* προς αποφυγή στιγματισμού σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, στην θέση του όρου *εγκληματικότητα*, έχουν προταθεί άλλοι, ηπιότεροι όροι, όπως *παραβατικότητα*, και *δυσκοινωνικότητα* (Κατσίρας, 2009).

Ο ανήλικος διανύει μια περίοδο στην ζωή του κατά την οποία δομεί ακόμα την προσωπικότητά του, παρασύρεται συχνά από την παιδική ή την εφηβική ανωριμότητα και πολλές φορές δεν είναι σε θέση να πάρει σωστές αποφάσεις καθώς δεν έχει συγκροτημένη σωστή κρίση. Επομένως, η χρήση των όρων «εγκληματικότητα» και «εγκληματίας» θα ήταν εσφαλμένη καθόσον εμπεριέχουν μέσα τους το στοιχείο της απόλυτης υπευθυνότητας και συνείδησης της πράξης. Περαιτέρω, η αναγόρευση του νεαρού ατόμου ως «εγκληματία» σε μια τόσο ευαίσθητη ηλικία, όπως είναι η παιδική και η εφηβική, θα είχε τραγικά αποτελέσματα από την άποψη του στιγματισμού του παραβάτη. Η συντέλεση του στιγματισμού λαμβάνει χώρα εντός του κοινωνικού περιγυρου του παιδιού αλλά και μέσα στα πλαίσια του ψυχισμού του ιδίου: η άποψη του ανήλικου για τον εαυτό του απορρέει από τις κρίσεις και τον τρόπο που αντιμετωπίζεται αυτός από τον κόσμο των ενηλίκων. Η απόδοση της ιδιότητας του εγκληματία δεν μπορεί παρά να οδηγήσει το παιδί στην εκπλήρωση κακόβουλων προφητειών και στην ταύτιση με τον εγκληματικό ρόλο (Κουράκης 2004).

Φυσικά, ο χαρακτηρισμός του ανήλικου ως παραβατικού δεν αποτελεί πάντοτε ασφαλιστική δικλείδα για την αποφυγή των αρνητικών συνεπειών του στιγματισμού. Η επαφή και μόνο, έστω και σύντομη, με το επίσημο πρόσωπο του κοινωνικού ελέγχου είναι συχνά αρκετή για να ωθήσει τον ανήλικο στην ανασκευή της εικόνας που έχει ο ίδιος για τον εαυτό του και στην ανάπτυξη μιας παραβατικής και ίσως ακόμα εγκληματικής καριέρας στο μέλλον. Οι τρόποι αποφυγής και πρόληψης αυτών των αρνητικών συνεπειών θα αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης στα επόμενα κεφάλαια (Κουράκης 2004).

Η χρήση των παραπάνω όρων (ακόμα και του όρου «παραβατικός» που θεωρείται ηπιότερος) προσδίδει αναπόφευκτα αρνητικές ιδιότητες στον χαρακτήρα του παιδιού και ακόμα περισσότερο, ενδογενή γνωρίσματα στην προσωπικότητά του. Ως εκ τούτου, εν μέρει υποσυνείδητα, περνάει στον κοινωνικό περίγυρο την αντίληψη ότι ευθύνεται αποκλειστικά για την κατάστασή του (Κουράκης 2004).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η αναφορά στα παραβατικά νεαρά άτομα παραπέμπει, άθελά μας τις περισσότερες φορές, σε άρρενες. Αυτό πολύ πιθανόν να συμβαίνει διότι, καθώς ο χαρακτηρισμός αναπόφευκτα περικλείει μέσα του το στοιχείο της βίας (ασχέτως της διαπραχθείσας πράξης), το μυαλό οδηγείται σε εικόνες παραβατικών αγοριών καθώς τα έχουμε υποσυνείδητα ταυτίσει με την βίαιη συμπεριφορά.. Ωστόσο στην σημερινή εποχή αυτό έχει αρχίσει να ανατρέπεται : τα κορίτσια διεκδικούν και αυτά, το μερίδιό τους στη βία (Κουράκης 2004).

Θα πρέπει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι αποτελεί μάλλον ειρωνεία εκ μέρους της κοινωνίας των ενηλίκων, η απόδοση του χαρακτηρισμού του εγκληματία ή και του παραβατικού σε ανήλικους που αντιμετωπίζουν προβλήματα με το νόμο και έρχονται σε επαφή με τις επίσημες διωκτικές αρχές. Και αυτό γιατί, παίρνοντας ως αδιαμφισβήτητο δεδομένο το γεγονός ότι ο τρόπος συμπεριφοράς αποτελεί γνωστικό πεδίο που διδάσκεται από τους μεγάλους στους νεώτερους, μπορούμε να πούμε ότι στην περίπτωση της παραβατικότητας ανηλίκων την ευθύνη των πράξεών τους την έχει μάλλον ο ευρύτερος κοινωνικός περίγυρος. Μέσα από ελλείψεις, παραλείψεις, λανθασμένους χειρισμούς και ίσως μερικής έως και ολικής (κάποτε) αδιαφορίας, η νεότητα συχνά οδηγείται σε παντός είδους αδιέξοδα και σε βίαιες πράξεις που αντίκειται στο νόμο (Κουράκης 2004).

Συνεπώς, πριν από την άσκηση κριτικής και τοποθέτησης «ετικέτας» σε αντικομοφορμιστικές συμπεριφορές, θα ήταν συνετή μια ενδελεχής εξέταση και αναθεώρηση

του περιβάλλοντος που δημιούργησε η ίδια η κοινωνία για τους νέους ανθρώπους, το οποίο, εξαιτίας της προβληματικής δομής του, ωθεί μοιραία στην παράβαση και στο έγκλημα.

Στις μέρες μας η παραβατικότητα αποτελεί οργανωμένο κοινωνικό φαινόμενο με χαρακτήρα πολυεθνικό και έχει οριστεί τόσο ως κοινωνικό, όσο και ως νομικό πρόβλημα, αφορά δε, τη γενικότερη μορφή παρέκκλισης, η οποία συνιστά έκφραση συμπεριφοράς που αντίκειται στους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες και εξηγεί το κοινωνικό και ατομικό περί δικαίου αίσθημα της κοινωνίας. Οι αυξητικές τάσεις αυτού του φαινομένου καθιστούν επιτακτική την ανάγκη αντιμετώπισής του. Το φαινόμενο αυτό έχει απασχολήσει, ήδη από τον προηγούμενο αιώνα και ως την σύγχρονη εποχή, τους επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων. Ιδιαίτερος, η έρευνα της παιδαγωγικής σκέψης του παρελθόντος καταδεικνύει τους παιδαγωγικούς προβληματισμούς όσον αφορά την νεανική παραβατικότητα.

Όπως αναφέρει και ο Γ. Πανούσης (2005, σελ. 65) «είτε το θέλουμε είτε όχι, τα παιδιά που εγκληματούν είναι τα δικά μας παιδιά και δεν έχουν γεννηθεί από τέρατα (για να θεωρούνται γεννημένοι φονιάδες), ούτε έχουν προσγειωθεί στη χώρα μας από άλλον πλανήτη. Για κάθε έγκλημα νέου ανθρώπου ευθύνεται τουλάχιστον ένας ενήλικος και ένας θεσμός που δεν έκαναν σωστά την δουλειά τους».

1.2. Εξελικτική πορεία της παραβατικότητας ανηλίκων: σχέση ηλικίας και παράβασης νόμου

Το φαινόμενο της παραβατικότητας μπορεί να θεωρηθεί για την πλειοψηφία των νεαρών ατόμων ως ένας τρόπος συμπεριφοράς που εκδηλώνεται σποραδικά, σαν μεμονωμένο επεισόδιο στην ζωή τους. Η παράβαση κανόνων και νόμων είναι στενά συνδεδεμένη με την διαδικασία της ωρίμανσης και έχει την τάση να υποχωρεί όσο το άτομο πλησιάζει την ενηλικίωση (<http://www.uni-konstanz.de/rtf/ki/>).

Διεθνώς, η πλειοψηφία των παραβατικών ανηλίκων δεν προβαίνει στην διάπραξη σοβαρών αδικημάτων αλλά περιορίζεται σε μικρής σημασίας παραβάσεις που δεν επισύρουν μεγάλες ποινές. Μόνο το 3% της νεανικής παραβατικότητας σχετίζεται με βαριά ή βίαια αδικήματα, ενώ ακόμα και αυτά στην πλειοψηφία τους στρέφονται κατά ατόμων της ίδιας ηλικιακής ομάδας και οφείλονται κυρίως σε προσωπικές διαφορές (<http://www.uni-konstanz.de/rtf/ki/>).

Όμως, ακόμα και όσοι προχωρούν σε μικρή ηλικία σε στενότερη σύναψη σχέσεων με εγκληματικές ομάδες (συμμορίες) διακόπτουν την παραβατική τους καριέρα καθώς μεγαλώνουν. Η αύξηση των οικογενειακών και γενικότερων υποχρεώσεων της πρώιμης ενήλικης ζωής εκτιμάται εδώ ως κύριος καθοριστικός παράγοντας (Meier Robert F., 1979).

Ένα πολύ μικρό ποσοστό θα υιοθετήσει τελικά τον παραβατικό ρόλο και θα απασχολήσει κατ' επανάληψη τις αρχές. Κατά κύριο λόγο, αυτή είναι η ομάδα που πρέπει γίνει ο κύριος άξονας του σχεδιασμού προγραμμάτων πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. Η χάραξη πολιτικής οφείλει να επικεντρώσει στους βασικούς γενεσιουργούς παράγοντες όπως ατομικά αίτια και δυσχέρειες που δημιουργεί το κοινωνικό – οικονομικό περιβάλλον.

Η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι συνέπεια της δυσαρμονικής σχέσης μεταξύ ατόμου και περιβάλλοντος, εκλαμβάνεται ως αποτέλεσμα της εσφαλμένης κοινωνικοποίησης και βαθμιαία, ως υποσυνείδητη εκμάθηση κοινωνικών κανόνων, περιλαμβάνει δε ένα ευρύ φάσμα εκδηλώσεων: «α) κάθε εκδήλωση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων κατά της ζωής ή και της ιδιοκτησίας των συνανθρώπων του· β) κάθε εκδήλωση παράβασης ηθικών κανόνων ή απόκλιση από αυτούς· και γ) κάθε εκδήλωση που προκαλεί αδικία ή και βλάβη στο ίδιο το άτομο και την κοινωνία» (Καρακατσάνη, 1987).

Το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας είναι ένα επίκαιρο θέμα σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία προσπαθεί να δώσει διάφορες εξηγήσεις για το φαινόμενο και να αντικρίσει την παιδική ηλικία ως *έκφραση της υπαρξιακής αγωνίας του νέου ανθρώπου, μέσα από την ψυχοκοινωνική αναζήτηση της ταυτότητάς του*. Η μη αρμονική ανάπτυξη του Εγώ στο κοινωνικό σύνολο έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη προσαρμογής του ατόμου στις απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η μη αρμονική αυτή συνύπαρξη συντελεί στο να καταφεύγει το άτομο σε ενέργειες οι οποίες αντίκεινται στους κανόνες της ομαλής κοινωνικής συμβίωσης. Αυτός είναι λόγος για τον οποίο η παιδική παραβατικότητα χαρακτηρίζει, συνήθως, τα «δύσκολα παιδιά», που αναζητούν την φυγή, την περιπετειώδη ζωή, την αλητεία, τον τυχοδιωκτισμό (Καρακατσάνη, 1987).

Το φαινόμενο της παραβατικότητας στις νεαρές ηλικίες, δεν μπορούμε παρά να το δούμε ως ένα φυσιολογικό φαινόμενο που εκδηλώνεται σε μικρή ομάδα του εν λόγω πληθυσμού, περισσότερο ως επανάσταση και τρόπο διοχέτευσης της ενέργειας του ατόμου. Οι ηλικίες με την μεγαλύτερη παραβατική δραστηριότητα κυμαίνονται από 14 έως 16 ετών, σημείο κατά το οποίο το φαινόμενο ξεκινά να κοπάζει (Κουράκης 2004).

Αξίζει να σημειωθεί πως όσο μικρότερη είναι η κρατική παρέμβαση τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες έχουμε για πληρέστερη απεμπλοκή του ατόμου από την παραβατική δράση. Γι' αυτό ακόμα και σε περίπτωση σύλληψης και ποινικής δίωξης του δράστη, εφαρμόζονται κατά προτίμηση αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που δρουν αποτελεσματικότερα στην συνείδηση του ανήλικου, αποφεύγεται ο στιγματισμός, και καθίσταται σαφές το γεγονός ότι έχει προβεί σε κάποια 'κακή' πράξη.

1.3. Το προφίλ του ανήλικου δράστη και το είδος των διαπραττόμενων αδικημάτων

Η αντιπροσωπευτική φιγούρα του ανήλικου που ευθύνεται για τις περισσότερες διαπραττόμενες παραβάσεις συγκεντρώνει τα εξής ακόλουθα χαρακτηριστικά : ελληνικής κυρίως ή και αλβανικής υπηκοότητας αγόρι, από 13 έως και 17 ετών που έχει τελειώσει το γυμνάσιο και προέρχεται από οικογένεια η οποία δεν αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ των μελών της. Όσον αφορά τα κορίτσια, αυτά βρίσκονται εμπλεκόμενα σε μικρότερη ηλικία αλλά για παραβάσεις ηπιότερης μορφής όπως η επαιτεία. Στην λίστα των δραστών, αριθμητικά, έπονται παιδιά τα οποία προέρχονται από το Καζακστάν, την Ρωσία και το Ιράκ (Δ. Βυθούλκας - Β. Νέδος – Μ. Τσώλη , 2005).

Τα ατομικά γνωρίσματα αφορούν τις βιολογικές ιδιαιτερότητες και την εν γένει προσωπικότητα του δράστη (φύλο, ηλικία, ενδεχόμενα τραυματικά παιδικά βιώματα ή γενετήσιες ανωμαλίες που οδηγούν σε διαταραγμένη ψυχική προσωπικότητα, τυχών εθισμός στις ναρκωτικές ουσίες, κλπ.). είναι πρόδηλο ότι οι ιδιαιτερότητες αυτές ασκούν συχνά σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση και εμφάνιση μορφών παραβατικής συμπεριφοράς με έντονη απαξιολογική βαρύτητα και χρονική διάρκεια. Υπό ομαλές περιστάσεις τα ατομικά βιολογικά γνωρίσματα διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο κυρίως κατά την περίοδο της εφηβείας, λόγω των ριζικών μεταβολών που παρατηρούνται τότε στη σωματική διάπλαση, την ψυχολογική – νοητική διαμόρφωση και κατ' επέκταση, στην κοινωνικοπολιτισμική εξέλιξη του εφήβου. Κατά την περίοδο αυτή (συνήθως 12-16 ετών) που κατά την ορολογία ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης των Piaget / Kohlberg είθισται να ονομάζεται δεύτερο στάδιο του προσυμβατικού συλλογισμού, ο έφηβος έχει μεν κάποια στοιχεία αμοιβαιότητας στις διαπροσωπικές του σχέσεις (κατανοεί δηλαδή τις απόψεις και τις θέσεις του άλλου), αλλά οι κοινωνικοηθικές του στάσεις έχουν προεχόντως εγωκεντρικό χαρακτήρα και τείνει να αγνοεί

την ενδεχόμενη τιμωρία του, όταν η επιδιωκόμενη ωφέλεια από την παραβατική του συμπεριφορά εμφανίζεται μεγαλύτερη. Ωστόσο η έννοια της ωφέλειας εδώ δεν έχει προτευόντως υλικό περιεχόμενο αλλά σχετίζεται με την γενικότερη τάση του εφήβου να αποκτήσει ταυτότητα και να χαράξει μιαν αυτόνομη, ανεξάρτητη πορεία, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τις κάθε είδους εξουσίες και αυθεντίες (Κουράκης, 1999).

Στην πορεία αυτή αποφασιστική σημασία έχει η ψυχολογική υποστήριξη που θα δοθεί στον έφηβο από την οικογένεια και τους συνομηλίκους του. Πάντως η συμπεριφορά του εφήβου, αντίστοιχα, προς τις δύο αυτές κατηγορίες ανθρώπων προϋποθέτει συνήθως την εξισορρόπηση διαφορετικών και – εν πολλοίς- αλληλοσυγκρουόμενων ρόλων. Πράγματι, ο έφηβος θέλει ως ένα βαθμό να αποδεσμευτεί από το σπίτι και την οικογένειά του, που είναι η αμεσότερη μορφή εξουσίας στο περιβάλλον του. Γι' αυτό και είναι συχνό το φαινόμενο εφήβων που έρχονται σε οξεία αντιπαράθεση με τους γονείς τους ή φεύγουν από το σπίτι τους. Συναισθηματικό καταφύγιο στις περιπτώσεις αυτές είναι οι συνομηλικοί, που λειτουργούν ως υποκατάστατο της οικογένειας. Όμως ο έφηβος δεν επιθυμεί την πλήρη αποδέσμευση από την οικογένειά του, αφού αυτοί είναι ότι σημαντικότερο για εκείνον. Αναγκάζεται έτσι ο έφηβος να ακροβατεί σε δύο εκ διαμέτρου αντίθετους ρόλους: στο ρόλο του πειθήνιου ή, έστω μη προκλητικού εφήβου απέναντι στους γονείς του, τους οποίους κατά βάθος και «ντρέπεται», και στον ρόλο του αντάρτη, «σκληρού» συντρόφου στην παρέα. Με τον πρώτο ρόλο ο έφηβος, ακολουθώντας μια ήπια συμπεριφορά και εκπληρώνοντας τις προσδοκίες των γονιών του για σπουδές και επαγγελματική αποκατάσταση, πιστεύει ότι εξασφαλίζει πρωτίστως και το δικό του μέλλον, πράγμα που ασφαλώς τον απασχολεί ιδιαίτερα. Εξάλλου με τον δεύτερο ρόλο ο έφηβος γίνεται αποδεκτός στην παρέα των συνομηλίκων του, αποκτά την ψυχολογική τους υποστήριξη και νιώθει έτσι σιγουριά για τον εαυτό του (Κουράκης, 1999).

Οι πράξεις των εφήβων διέπονται έτσι λιγότερο από ωφελιμιστικές σκοπιμότητες και περισσότερο από τάσεις ηδονισμού, κακεντρέχειας, και «ευθιξίας» απέναντι στις υποτιθέμενες ή πραγματικές προσβολές, χωρίς βέβαια, να αποκλείεται η κατοπινή μετεξέλιξη της παραβατικότητας αυτής προς άλλες, περισσότερο χρησιμοθηρικές ασχολίες. Στις εν' λόγω ομάδες ο έφηβος βρίσκει μια κοινότητα αντιλήψεων και βαθμιαία γίνεται ένα με την ομάδα, εξαρτώμενος πλήρως από αυτήν, σε βαθμό ώστε πολύ δύσκολα κάποιο από τα μέλη της ομάδας να ενεργεί διαφορετικά, ακόμη και όταν οι ενέργειες της ομάδας προσλαμβάνουν παραβατικό χαρακτήρα (βανδαλισμοί, μικροκλοπές, ξυλοδαρμοί, ναρκωτικά) (Emler, Reicher, 1995). Πάντως, από την άλλη πλευρά, οι ενέργειες αυτές έχουν κατά κανόνα

πρόσκαιρο χαρακτήρα και δεν θέτουν υπό ενσυνείδητη αμφισβήτηση το βασικό πλαίσιο αξιών που ισχύει στην συγκεκριμένη κοινωνία. Γι' αυτό και η ποινική αντιμετώπιση των νεαρών αυτών παραβατών από την Πολιτεία πρέπει να γίνεται στις λιγότερο σοβαρές περιπτώσεις αδικημάτων χωρίς δημοσιότητα και στιγματιστικές ποινές, με μόνο κριτήριο την ταχύτερη δυνατή ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό κορμό. Διαφορετικά υπάρχει ο κίνδυνος να οδηγηθούν οι νέοι αυτοί σε μια μη αναστρέψιμη πορεία εγκληματικής σταδιοδρομίας και αυτοεκπληρούμενης προφητείας (Emler, Reicher, 1995). Όπως προέκυψε, από έρευνες, οι νεαροί που είχαν διαπράξει μικροκλοπές και είχαν αντιμετωπιστεί στη συνέχεια από το Κράτος με «εξωϊδρυματικές» διαδικασίες σπάνια απασχόλησαν τη δικαιοσύνη στα επόμενα δέκα χρόνια (Τσήτσουρα, 1997).

Εάν, τώρα, οι γονείς αντιμετωπίσουν τον έφηβο με αδικαιολόγητη βιαιότητα ή τον παραμελήσουν και δεν του δώσουν την απαραίτητη προσοχή (κυρίως τη συναισθηματική κάλυψη και τα κοινωνικοηθικά πρότυπα που ο έφηβος χρειάζεται από αυτούς), ή / και όταν οι παρέες του εφήβου είναι άτομα με ιδιαίτερη ροπή στην παραβατικότητα – συνήθως, μάλιστα, η πρώτη κατάσταση οδηγεί τον έφηβο από αντίδραση στη δεύτερη - , τότε πιθανή εξέλιξη θα είναι, κατά κανόνα, να υπερσχύσει στο δεύτερο αυτό στάδιο του συμβατικού συλλογισμού η αγνόηση της ενδεχόμενης τιμωρίας και το πέρασμα στην παραβατική πράξη. Στην ηλικία αυτή σημειώνεται εξάλλου η μεγαλύτερη παραβατική δραστηριότητα του ανηλίκου (Κουράκης, 1999). Ακόμη, όμως, και στην περίπτωση αυτή είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι η ατίθαση ή και παραβατική συμπεριφορά του εφήβου, που υποδηλώνει άλλωστε περισσότερο ένα παιχνίδι χάραξης των δικών του ορίων ελευθερίας και λιγότερο μια συνειδητή και συνολική απόρριψη κοινωνικών κανόνων, δεν θα διαρκέσει, υπό ομαλές περιστάσεις, παραπάνω από το στάδιο την εφηβείας (δηλ. περίπου έως τα 16 έτη, αν και η ακριβής διάρκεια του σταδίου αυτού επηρεάζεται και από παράγοντες που αφορούν τις ψυχοπνευματικές ιδιότητες και στο οικογενειακό / κοινωνικό περιβάλλον του κάθε νέου). Στη συνέχεια ο έφηβος εισέρχεται στα επόμενα στάδια της ηθικοκοινωνικής του εξέλιξης: αρχικά δηλ., στο πρώτο στάδιο του συμβατικού συλλογισμού, όπου προσπαθεί να εναρμονίσει τις ατομικές του απαιτήσεις με τις υπερατομικές του ιδέες προς το τι είναι καλό και κόσμιο. Και έπειτα, στο δεύτερο στάδιο του συμβατικού συλλογισμού όπου επιχειρεί να συμπορευθεί κατά το δυνατόν με το ισχύον κοινωνικό σύστημα και τους κανόνες του. Τέλος σ' ένα μετέπειτα στάδιο, που όμως δεν είναι βέβαιο ότι θα το φθάσουν όλοι, ο νέος ενδέχεται έπειτα από περίοδο έντονων αμφισβητήσεων, να υπερβεί το πλαίσιο του ισχύοντος κοινωνικού συστήματος και να υιοθετήσει πιο φιλελεύθερα και γενικώς αναγνωρισμένα πρότυπα,

δηλαδή, κανόνες που λαμβάνουν περισσότερο υπόψη την ιδιαιτερότητα και πολλαπλότητα των επιμέρους κοινωνικών ομάδων και συμφερόντων (Ζαραφώνιτου, 1995).

Τα αδικήματα για τα οποία οι ανήλικοι βρίσκονται αντιμέτωποι με το επίσημο πρόσωπο του ποινικού ελέγχου έχουν να κάνουν κυρίως με τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, ενώ ακολουθούν παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών, οι ληστείες, διαρρήξεις, κλοπές / αρπαγές τσαντών και πορτοφολιών, οδήγηση οχημάτων τα οποία οι ίδιοι έχουν κλέψει, επαιτεία, ψευδής κατάθεση, παράβαση του νόμου περί όπλων, και απόπειρα σύστασης συμμορίας. Από τον κατάλογο απουσιάζουν ή είναι πολύ σπάνια, εγκλήματα όπως η αρπαγή, η αποπλάνηση ανηλίκου, ο βιασμός και η ανθρωποκτονία. Όσον αφορά στον νόμο περί ναρκωτικών αξιοσημείωτη είναι η υπερεκπροσώπηση των Ελλήνων παραβατών σε σχέση με τους αλλοδαπούς (το 90% των δραστών έχουν ελληνική υπηκοότητα). Παρ' όλα αυτά, και με το πέρασμα του χρόνου, παρατηρείται αύξηση του αριθμού των παιδιών μεταναστών δεύτερης γενιάς σε σχέση με αυτούς της πρώτης. Αυτό, σε συνδυασμό με την γενικότερη αρνητική διάθεση που επικρατεί απέναντί τους, δημιουργεί δυσμενέστερες συνθήκες όσον αφορά την δίωξη, την τιμωρία και την επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο (Δ. Βυθούλκας - Β. Νέδος – Μ. Τσώλη , 2005).

Αν και κατά τα τελευταία χρόνια η παραβατικότητα ανηλίκων δεν παρουσιάζει αυξητικές τάσεις (κάποιες χρονιές μάλιστα έχει την τάση να μειώνεται), προβληματισμό δημιουργεί το γεγονός πως η δράση των παιδιών επεκτείνεται όλο και πιο πολύ σε σοβαρότερα αδικήματα (για παράδειγμα έχουμε μέχρι και απόπειρες ανθρωποκτονίας). Αυτό σημαίνει κατά κύριο λόγο πως αυξάνεται η επιθετικότητα των νεαρών ατόμων, γεγονός του οποίου τα αίτια θα πρέπει να αναζητηθούν στις κοινωνικο – οικονομικές αλλαγές που τελούνται. Παρ' όλα αυτά, στατιστικά ο αριθμός των υποτροπών παραμένει χαμηλός, ενώ ως χώρα δεν έχουμε ακόμα να αντιμετωπίσουμε φαινόμενα σκληρής εγκληματικότητας των ανηλίκων, όπως συμβαίνει εδώ και χρόνια σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες, στις ΗΠΑ και στον Καναδά (Δ. Βυθούλκας - Β. Νέδος – Μ. Τσώλη , 2005).

1.4. Θεωρίες που εξηγούν την παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου.

Η παραβατικότητα ως φαινόμενο επιδέχεται πολλές πολυπαραγοντικές ερμηνείες, γι' αυτό και απαιτεί μια σύνθετη, ολοκληρωμένη και ορθολογικά σχεδιασμένη κοινωνική πολιτική πρόληψης και αντιμετώπισης. Ωστόσο, όπως σε κάθε ευαίσθητο κοινωνικό ζήτημα, θα πρέπει

να υπάρχει η δυνατότητα κατάλληλης παρέμβασης, πάντοτε με κυρίαρχη προσέγγιση το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Εξ αιτίας αυτό του γεγονότος της πολυπαραγοντικής ερμηνείας της παραβατικής συμπεριφοράς, υπάρχουν διάφορες θεωρίες για την ερμηνεία της παραβατικότητας των ανηλίκων, με κυριότερες αυτές που ταξινομούνται ως βιολογικές και ψυχολογικές (Κατσίρας, 2008).

▼ Βιολογικές Θεωρίες

Οι βιολογικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων εξαρτάται από παράγοντες που έχουν σχέση με τον οργανισμό του ατόμου. Συγκεκριμένα, οι θεωρίες αυτές υποστηρίζουν ότι οι διάφορες μειονεξίες, σωματικές ή πνευματικές (διανοητική καθυστέρηση, αναπηρίες, καθυστερημένη ομιλία, δυσλεξία, τραύλισμα, κ.α.) των παραβατικών ανηλίκων δεν τους επιτρέπουν να έχουν την κανονικότητα του φυσιολογικού, ομαλού ανθρώπου και κατά, συνέπεια, στερούνται ικανότητας προσαρμογής σε διάφορες δυσχερείς εξωτερικές συνθήκες που παρουσιάζονται στη ζωή τους, με αποτέλεσμα να υπερβαίνουν ή να διαρρηγνύουν τα επιτρεπτά πλαίσια της ομαλής κοινωνικής ζωής, τα οποία θέτουν οι νόμοι κάθε πολιτείας (Κατσίρας, 2008).

Οι θεωρίες αυτές συνδέουν τη φυσική ιδιοσυγκρασία του ατόμου με τη συμπεριφορά του, δέχονται αλληλεπίδραση μεταξύ των περιβαλλοντικών παραγόντων, υποστηρίζουν την ύπαρξη σχέσης ορισμένων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς με τις δυσλειτουργίες του εγκεφάλου, παράλληλα, όμως, αναγνωρίζουν και την επίδραση των κοινωνικο-οικονομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων (Χαΐδου, 1988).

Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν τονίσει το ρόλο της κληρονομικότητας στο σύνολο της προσωπικότητας του ατόμου. Πολλές θεωρίες στηρίχτηκαν στους νόμους της κληρονομικότητας. Αργότερα οι εγκληματολογικές έρευνες αναπτύχθηκαν πάνω σε δύο παραμέτρους. Η πρώτη αφορά τη μεταβίβαση της παραβατικής κληρονομιάς από τους γονείς στα παιδιά. Η δεύτερη εστιάζει στη μελέτη των διδύμων, ώστε να ερευνηθεί ο κληρονομικός παράγοντας. Από αυτές τις έρευνες αποδείχτηκε ότι η επίδραση των κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων είναι σημαντική, δεν είναι, όμως, ασήμαντος και ο ρόλος της κληρονομικότητας στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς (Κατσίρας, 2008).

Οι νεότερες εγκληματολογικές έρευνες έστρεψαν το ενδιαφέρον τους, πέρα από τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά, και στη μελέτη ορισμένων οργανικών δυσλειτουργιών. Με βάση τις σχετικές θεωρίες, ένα άτομο που εμφανίζει κάποια διαφορετικότητα οργανικής

φύσης η οποία αγγίζει τα όρια της ασθένειας, θεωρείται βιολογικά διαφορετικό. Όσον αφορά τις ανωμαλίες στο γενετικό υλικό, η εγκληματολογική έρευνα έστρεψε το ενδιαφέρον της στο λεγόμενο φυλετικό ζεύγος χρωμοσωμάτων του άνδρα, το οποίο παρουσιάζεται σε μεγάλο αριθμό εγκλείστων σε ιδρύματα αγωγής και σωφρονιστικά καταστήματα. Με αυτόν τον τρόπο προσδιορίζεται μια ανώμαλη λειτουργία του εγκεφάλου, η οποία έχει σχέση με την παραβατικότητα. Η μοναδικότητα, όμως, της μεταβλητής δεν αποδεικνύει και την παραβατικότητα των ατόμων (Κατσίρας, 2008).

Σύμφωνα με την Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου (1979), η ψυχοπάθεια αποτελεί κίνητρο παραβατικής συμπεριφοράς. Όσοι εμφανίζουν εμφανή ψυχοπαθητική συμπεριφορά, γεννιούνται με νευρικό σύστημα που είναι υποδρασιακό στα ερεθίσματα. Αυτό σημαίνει ότι το παιδί δεν αναπτύσσει φυσιολογικές και ανάλογες απαντήσεις στον πόνο (κοινωνικό και συναισθηματικό), με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολο στη μεταχείριση. Έτσι, συνηθίζει να ανθίσταται όλο και περισσότερο στην τιμωρία, με αποτέλεσμα να εκδηλώνει όλο και πιο εχθρική, απορριπτική και ασυνεπή συμπεριφορά.

Αυτό, με την σειρά του, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της ροπής του παιδιού στην παρέκκλιση. Δημιουργείται, δηλαδή, ένας φαύλος κύκλος που διαιωνίζεται. Αυτό το άτομο χαρακτηρίζεται από ορισμένους συγγραφείς ως *κοινωνικοπαθητική προσωπικότητα*, η οποία συνιστά μια κατάσταση ψυχικής ασθένειας που δημιουργείται από μια μεγάλη ποικιλία αντικανονικών συμπεριφορών κατά την παιδική ηλικία. Ισχυρίζονται ότι υπάρχουν διάφορα συμπτώματα, τα οποία ακολουθούν μια πορεία η οποία μπορεί να προβλεφθεί εκ των προτέρων (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1979).

Επίσης, έχουν διεξαχθεί έρευνες, όσον αφορά την στενή σχέση μεταξύ σωματικής κατασκευής και επίδρασης φυσικών ασθενειών και μειονεξιών στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους των ανηλίκων. Από αυτές τις έρευνες αναδείχθηκαν θετικοί συσχετισμοί, όσον αφορά τη συχνή εισαγωγή στο νοσοκομείο κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, καθώς και τις επιπλοκές κατά την κύηση και τον τοκετό, τις κακώσεις στο κεφάλι και το πρόσωπο και τις εγκεφαλικές βλάβες. Αντιδράσεις κατά των θεωριών αυτών υπήρξαν πολλές και δικαιολογημένες, και κινούνταν, κυρίως, γύρω από τον ισχυρισμό ότι δεν υπάρχει συνάφεια μεταξύ φυσικών χαρακτηριστικών και παραβατικής συμπεριφοράς (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1979).

✓ Ψυχολογικές Θεωρίες

Οι ψυχολογικές θεωρίες προσπαθούν να εξηγήσουν την παραβατική συμπεριφορά του ατόμου και διατείνονται ότι η παραβατικότητα γεννιέται από δυσπροσαρμοστικές ή παθολογικές ψυχολογικές καταστάσεις που εμπίπτουν στην έννοια της ψυχοπαθητικής προσωπικότητας . Οι ψυχοδυναμικές θεωρίες του Freud και οι αναπτυξιακές του Erickson ερμηνεύουν την παραβατική συμπεριφορά ως προϊόν της απόκτησης ορισμένων χαρακτηριστικών παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1975).

Αντίθετα οι θεωρίες των Rogers και Laing τονίζουν τη συνεχή ψυχολογική προσαρμογή του ατόμου ως απάντηση στους περιβαλλοντικούς καταναγκασμούς που δέχεται. Επίσης η θεωρία του Bandura μας πληροφορεί το ότι οι ψυχοπαθολογικές καταστάσεις μπορεί να είναι αποτέλεσμα ακατάλληλης κοινωνικής εκμάθησης. Όσον αφορά την επιθετικότητα, υποστηρίχθηκαν κατά καιρούς τα παρακάτω:

1) Ο Freud θεωρεί ότι υπάρχει στον άνθρωπο το ένστικτο του θανάτου , ο φόβος του θανάτου . Αν το άτομο δεν διοχετεύσει αυτό το ένστικτο έξω από τον εαυτό του, θα οδηγηθεί στο θάνατο. Για τούτο οι άνθρωποι πρέπει να είναι επιθετικοί για να αποφύγουν την αυτοκαταστροφή . Η επιθετική αυτή συμπεριφορά μετριάζεται με τους δεσμούς αγάπης και στοργής που αναπτύσσει το άτομο με τους άλλους συνανθρώπους του στη κοινωνία που ζει και αναπτύσσεται.

2) Οι νεότεροι ψυχαναλυτές δεν δέχονται την ύπαρξη αυτού του ενστίκτου θανάτου που αναφέρει ο Freud , και δέχονται ότι οι ρίζες της επιθετικότητας βρίσκονται στις εμπειρίες και τα βιώματα του παιδιού. Η εχθρική στάση αντανακλά διαταραχές της ανάπτυξης , που προέρχονται από τον υπερπροστατευτισμό, την απόρριψη των γονέων, την ταύτιση με τιμωρητικές γονικές αναπαραστάσεις , κλπ. Ακόμη ως αντίδραση σε ορισμένες καταστάσεις που προσπαθεί να αντιμετωπίσει το άτομο.

3) Άλλοι ψυχαναλυτές π.χ. ο Fromm, για να εξηγήσουν την επιθετικότητα αποδίδουν μεγαλύτερη σπουδαιότητα στην κοινωνικοποίηση και τους πολιτιστικούς παράγοντες , παρά στην ιδέα του ενστίκτου.

4) Κατ' άλλους, η επιθετικότητα είναι το αποτέλεσμα μιας αποστέρησης , που οδηγεί πάντοτε σε κάποια μορφή επιθετικότητας. Ο Bandura υποστηρίζει ότι η αποστέρηση γεννά επιθετικότητα, μόνο στα άτομα που έμαθαν να απαντούν σε καταστάσεις με στάσεις και ενέργειες επιθετικές (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1975).

Η επιθετικότητα όμως μπορεί να εκδηλωθεί και όταν απουσιάζει η στέρηση. Σε αυτή την περίπτωση εκδηλώνεται, όταν το άτομο δεν διαθέτει τις αναγκαίες για την πραγμάτωση της πράξης του φυσικές ικανότητες ή αν η συμπεριφορά του επισύρει κάποια τιμωρία. Ως εκ τούτου, η σύνδεση της επιθετικότητας με την αποστέρηση αμφισβητείται, διότι δεν έχει αποδειχθεί αν όντως η αποστέρηση συμβάλλει στην επιθετική συμπεριφορά (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1975).

Οι «θεωρίες της κοινωνικής εκμάθησης» δεν εξηγούν τη γένεση και εμφάνιση της επιθετικής συμπεριφοράς. Κατά τις θεωρίες αυτές η συμπεριφορά γεννιέται, διατηρείται και ενισχύεται από τις θετικές ή αρνητικές συνέπειες που έχει κάθε φορά. Η «θεωρία των επιδόσεων» του Patterson, βασισμένη σε μια κοινωνιολογική προσέγγιση, εξηγεί το πώς η γονική πειθαρχία επηρεάζει τη συμπεριφορά των ανηλίκων και τους οδηγεί στην παραβατικότητα. Οι γονείς των επιθετικών παιδιών είχαν την τάση να τιμωρούν περισσότερο από ότι οι γονείς των άλλων παιδιών. Οι γονείς των παραβατικών παιδιών παρέχουν αναποτελεσματικά πρότυπα εκμάθησης κοινωνικών ρόλων στα παιδιά τους, προκειμένου αυτά να αποφεύγουν αντικοινωνικές συμπεριφορές (Κοκολάκης, 1980).

Έτσι, ορισμένες φορές περιμένουν από το παιδί να συμπεριφερθεί κατά ορισμένο τρόπο και άλλες φορές, παρότι συντρέχουν όμοιες περιστάσεις, περιμένουν αυτό να συμπεριφερθεί με άλλο τρόπο, με αποτέλεσμα να μπερδεύεται. Δέχεται ένα χαοτικό σύνολο μηνυμάτων που του δημιουργεί σύγχυση και «δεν του παρέχει συνεπή καθοδήγηση περί του πώς οι γονείς του περιμένουν να συμπεριφερθεί» Αυτό συνοδεύεται από αυταρχισμό εκ μέρους των γονέων και έλλειψη ευχάριστων οικογενειακών σχέσεων. Σε αντίδραση το παιδί απαντά με επιθετικότητα» (Κοκολάκης, 1980).

Αποτέλεσμα τούτων είναι το άτομο να χαρακτηρίζεται ως «επικίνδυνο». Ο Garafalo οριοθέτησε τον «επικίνδυνο» άνθρωπο ως ένα μη φυσιολογικό άτομο, που στερείται τα αισθήματα του οίκτου και της εντιμότητας, διαθέτει έντονη ανηθικότητα και είναι ψυχικά ανώμαλο. Με τον όρο ψύχωση ο Schneider εννοεί διάφορα ψυχοβιολογικά νοσήματα όπως τοξικώσεις, προχωρημένη παράλυση, ορισμένες λοιμώξεις, εγκεφαλικά τραύματα, αρτηριοσκλήρωση εγκεφαλικών αγγείων, ιδιοπαθή επιληψία, οξεία θόλωση συνείδησης, χρόνια αποδόμηση προσωπικότητας, κυκλοθυμία, σχιζοφρένεια (Κοκολάκης, 1980).

Από τις διάφορες θεωρίες που αναπτύχθηκαν, οι *ψυχαναλυτικές θεωρίες* δεν διαφοροποιούνται από εκείνες του *κοινωνικού ελέγχου* και της κοινωνικής μάθησης. Η *θεωρία του Patterson* συμβάλει σημαντικά στη λύση του προβλήματος, λόγω του ότι δίδει

βαρύτητα στις σχέσεις «στοργής» γονέων- παιδιών. Η ιδέα μιας συνολικής θεωρητικής εξήγησης της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων είναι ουτοπική, διότι οι παραβατικές δραστηριότητες είναι τόσο διαφορετικές μεταξύ τους και τόσο διαδεδομένες σε έκταση, ώστε κάτι τέτοιο είναι αδύνατο να συμβεί (Κατσίρας, 2008).

Σύμφωνα με τον Κατσίρα (2008) τα πράγματα θα εξακολουθήσουν να είναι περίπλοκα και πολύπλοκα, όσο δεν ξεκαθαρίζεται η έννοια της παραβατικής συμπεριφοράς και όσο δεν έχουμε μια ευρύτερη αποποινικοποίησή της. Όλες, όμως, οι θεωρίες βοηθούν στο σχεδιασμό πολιτικών κοινωνικού ελέγχου της παραβατικότητας.

Οι θεωρίες ερμηνείας της παραβατικότητας που εντάσσονται στο ψυχιατρικό ρεύμα, προσπαθούν να συνδυάσουν δύο στοιχεία: την εκ γενετής ψυχική ανωμαλία και την όποια ψυχική ανωμαλία εμφανίζεται αργότερα, κατά την διάρκεια της ζωής του ατόμου, σε συνδυασμό με τους βιολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Οι θεωρίες λοιπόν που θεωρούν την «ψυχική ανωμαλία» ως παράγοντα γένεσης εγκληματικής πράξης, θεωρούν βασικά στοιχεία που συνθέτουν το στερεότυπο του «προπαραβατικού», ως ψυχικά ασθενούς, τα εξής: ύπαρξη ενός διεστραμμένου τύπου, με αλλοιώσεις συναισθημάτων και σεξουαλικότητας, με ενδογενή ψύχωση, κυρίως, σχιζοφρένεια ή επιληψία, ή και ακόμη, και ψυχικές ανωμαλίες. Όμως, το να θεωρούμε τον προπαραβατικό ανήλικό άρρωστο, έστω και ψυχικά, μεταφέρουμε το πλαίσιο αντεγκληματικής πολιτικής από το τιμωρητικό μοντέλο σε ένα πλαίσιο αντεγκληματικής πολιτικής θεραπευτικής αντιμετώπισης. Το θεραπευτικό όμως μοντέλο δημιουργεί νέα προβλήματα στην οριοθέτηση μιας εγκληματικής κατάστασης (Κατσίρας, 2008).

Ο ανήλικος χαρακτηρίζεται ως άρρωστος, συνήθως, αυθαίρετα, και επιβεβαιώνει την επικινδυνότητά του μέσω των συναισθημάτων φόβου ή οίκτου τα οποία προκαλεί. Σήμερα πλέον, ο μύθος της εγκληματικής προσωπικότητας, του «γεννημένου» εγκληματία με προδιαθέσεις γενετικά προκαθορισμένες έχει καταρριφθεί (Δασκαλάκης, 1985).

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η παραβατική συμπεριφορά σχετίζεται άμεσα με τους όρους ζωής του ατόμου και είναι προϊόν του περιβάλλοντός του και «ατυχών» συγκυριών. Σε όλους, παραβάτες και μη, πολύ περισσότερο δε στους ανηλίκους, θα πρέπει να παρέχεται κάθε δυνατότητα και κάθε ευκαιρία για καλύτερευση της ζωής και των συνθηκών διαβίωσής τους, η επιλογή ενός καλύτερου αύριο από αυτό, το οποίο τους έχει προδιαγράψει το περιβάλλον (Δασκαλάκης, 1985).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΟΥΝ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Τι μπορεί άραγε να φταίει για το γεγονός ότι ένα παιδί οπλίζει το χέρι του και αφαιρεί τη ζωή ενός άλλου παιδιού, και μάλιστα με ιδιαίτερα σκληρό και απάνθρωπο τρόπο; Τι ευθύνεται για το γεγονός ότι ανήλικα παιδιά παρανομούν με πολύ μεγάλη ευκολία; Τελικά είναι βιολογικά ή κοινωνικά τα αίτια της παραβατικότητας; Η οικογένεια, η κοινωνία, η τηλεόραση, οι εκπαιδευτικοί, ή μήπως το D.N.A., φταίνε για αυτές τις πράξεις;

Η συνεχής αύξηση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς νεαρών ατόμων οδήγησε πολλούς επιστήμονες στην αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας θεσμοθετημένων φορέων, δηλαδή βασικών θεσμών, όπως η οικογένεια, το σχολείο, κλπ., οι οποίοι δεν είναι σε θέση να προστατεύσουν επαρκώς το νεαρό άτομο από την εκδήλωση τέτοιων μορφών συμπεριφοράς. Σε πολλές δε περιπτώσεις, «οι ίδιοι αυτοί θεσμοί θεωρούνται ως βασικοί παράγοντες εκδήλωσης παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς του νεαρού ατόμου» (Νόβα – Καλτσούνη, 2001).

Όπως γνωρίζουμε, το παιδί, στην πρώιμη φάση της παιδικής του ηλικίας, συγκροτεί μέσα στην οικογένεια τη βάση της προσωπικότητάς του, αντιγράφει πρότυπα συμπεριφοράς, αφομοιώνει αξίες και κανόνες, δοκιμάζει μορφές αντίδρασης σε καταστάσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπο, αποκτά εμπειρίες και γνώσεις που θα το βοηθήσουν στον κοινωνικό του προσανατολισμό και θα το προφυλάξουν από ανορθολογικές κοινωνικές συγκρούσεις και εν τέλει, από εκδηλώσεις παραβατικής συμπεριφοράς (Νόβα – Καλτσούνη, 2001).

Τα αποτελέσματα της κοινωνικοποίησης στο οικογενειακό περιβάλλον γίνονται αισθητά και αξιολογούνται για πρώτη φορά επίσημα, όταν το παιδί έλθει σε επαφή με τον δεύτερο θεσμό της κοινωνικοποίησης, το σχολείο. Το σχολείο, ως θεσμός κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ελέγχου, μπορεί να επισημάνει έγκαιρα μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς και να δράσει διορθωτικά σε πρώιμα στάδια. Όμως, αργότερα, τα πράγματα δυσκολεύουν και τα αποτελέσματα της εσφαλμένης κοινωνικοποίησης συνοδεύουν το άτομο σε μεταγενέστερα στάδια εξέλιξης της ζωής του. Και αυτό συμβαίνει, όταν το σχολείο παρέχει στους μαθητές μόνο εκπαίδευση, όχι και παιδεία. Οι γονείς δεν συνεργάζονται, όταν τους καλούν στο σχολείο, δεν πηγαίνουν να συζητήσουν με τους εκπαιδευτικούς, με το συνήθη ισχυρισμό ότι είναι απασχολημένοι. Έτσι, το σχολείο φαίνεται να είναι απομονωμένο από τους υπόλοιπους φορείς κοινωνικοποίησης, ενώ για να αναθρέψει κανείς ένα παιδί απαιτείται η συνεργασία

όλων. Πρόκειται για ένα διεθνές φαινόμενο για το οποίο καταβάλλονται προσπάθειες και διεξάγονται έρευνες τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη, ενώ παράλληλα επιδιώκεται η εξεύρεση θεραπευτικών προγραμμάτων και θεραπειών διότι η βία τείνει να γίνει το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα της Παιδοψυχιατρικής, του σχολείου, της οικογένειας, της κοινωνίας (Νόβα – Καλτσούνη, 2001).

Κοινωνικές επιστήμες, μεταξύ των οποίων η Κοινωνιολογία της Απόκλισης και η Εγκληματολογία έστρεψαν από πολύ νωρίς την προσοχή τους στο ζήτημα που μας απασχολεί, αναζητώντας μια απάντηση στο ερώτημα σχετικά με τις αιτίες που συμβάλουν στην εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. Το σχετικό συμπέρασμα είναι ότι, οποιαδήποτε προσπάθεια καταβάλλεται στο πλαίσιο των θεσμών της κοινωνικοποίησης μπορεί να αποβεί αναποτελεσματική, εάν ο εντοπισμός του προβλήματος της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων περιοριστεί αποκλειστικά απλώς και μόνο σε ένα φορέα κοινωνικοποίησης, λ.χ. μόνο στην οικογένεια, ή μόνο στο σχολείο. Το πρόβλημα θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως ζήτημα στο οποίο εμπλέκεται η κοινωνία ως σύνολο, άρα, όλοι οι φορείς κοινωνικοποίησης, θεσμοθετημένοι και μη (Δήμου, 2003).

Όπως προαναφέρθηκε, η εμφάνιση, ανάπτυξη και εξάπλωση του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας δεν είναι άμοιρη και ανεξάρτητη του εκάστοτε κοινωνικού πλαισίου μέσα στο οποίο αυτή γεννάται. Κατόπιν, λοιπόν, των ανωτέρω, θα εξετάσουμε τους γενεσιουργούς παράγοντες της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων.

2.1. Ψυχολογικοί Παράγοντες

2.1.1. Η αποτυχία κάλυψης της ανάγκης για συναισθηματική ασφάλεια

Κύριο χαρακτηριστικό των ψυχολογικών προβλημάτων, των υπερβολικών αναστολών και του νευρωτισμού, είναι το διάχυτο συναίσθημα εσωτερικής ανασφάλειας που αισθάνεται το παιδί. Το παιδί κυριαρχείται από συναισθήματα αβεβαιότητας, νιώθει ότι συνεχώς απειλείται ή κινδυνεύει και βρίσκεται σε διαρκή ανησυχία. Η αβεβαιότητα, η ανασφάλεια αυτή εκδηλώνεται με τη μορφή της υπερβολικής συστολής και δειλίας, του φόβου του παιδιού να πάει στο σχολείο, του δισταγμού του να παίξει με άλλα παιδιά στο σχολείο ή, ενίοτε, του συναισθήματος υπερβολικής εξάρτησης που μπορεί να αισθάνεται το παιδί απέναντι στα πρόσωπα της οικογένειας ή, ακόμη, του φόβου που μπορεί να αισθάνεται απέναντι στους δασκάλους του (Κουράκης, 1991).

Βεβαίως, κάποιος βαθμός ανασφάλειας είναι αναμενόμενος και αποτελεί φυσιολογικό φαινόμενο στα περισσότερα παιδιά, τα οποία ωστόσο τον υπερβαίνουν πολύ εύκολα. Σε μερικά παιδιά, όμως, η έλλειψη αυτοπεποίθησης, η ανησυχία, η αβεβαιότητα και οι φόβοι είναι τόσο έντονα, ώστε η αντιμετώπισή τους απαιτεί τη συστηματική παρέμβαση και καθοδήγηση ειδικού ψυχοθεραπευτή (Μάνος, 1990).

Πολλοί επιστήμονες ισχυρίζονται ότι το πρόβλημα εντοπίζεται στο περιβάλλον και όχι στην ιδιοσυγκρασία του παιδιού, αυτό δε το περιβάλλον είναι η ίδια του η οικογένεια. Πολλοί, εξ αιτίας αυτής της αντίληψης, κατατάσσουν τα παιδιά σε «εύκολα» και «δύσκολα». Τα τελευταία παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- § έντονες αντιδράσεις
- § τάση για απόσυρση
- § αρνητική ψυχική διάθεση
- § βραδεία προσαρμοστικότητα στις αλλαγές
- § απουσία κανονικότητας στις βιολογικές λειτουργίες

Οι αντιδράσεις όμως αυτές, με μια στοργική και ενθαρρυντική συμπεριφορά των γονέων, μπορούν να αντιμετωπιστούν, με αποτέλεσμα το παιδί να εξελιχθεί σε έναν υγιή ενήλικο (Ντεμώζ, 1977).

Εντούτοις, όταν ένα παιδί μεγαλώνει σε περιβάλλον όπου κυριαρχούν διαρκείς και έντονες συγκρούσεις, το ψυχολογικό κλίμα είναι παγερό, γεμάτο αδιαφορία και εχθρότητα προς το παιδί, θα καταπνιγεί και θα διαστρεβλωθεί, με αποτέλεσμα να εξελιχθεί, δυνητικώς, σε παραβατική συμπεριφορά (Κουράκη, 1991).

Στατιστικές έρευνες αναφέρουν μεταξύ ότι οι επιθετικοί έφηβοι έχουν γονείς που διαφωνούν μεταξύ τους ή και είναι ψυχροί και απορριπτικοί απέναντι στα παιδιά τους. Αντίθετα, οι γονείς των μη επιθετικών παιδιών αποθαρρύνουν τα παιδιά τους από τη χρήση σωματικής βίας για την αντιμετώπιση κάποιας πρόκλησης και εάν αυτά εκδηλώσουν ποτέ επιθετική συμπεριφορά, τους επιβάλλεται κάποια τιμωρία (Herbert, 2001).

2.1.2. Το άγχος και οι νευροφυτικές διαταραχές

Οι χρόνιες θυμικές αντιδράσεις, που αποτελούν ένα κύριο χαρακτηριστικό των νευρωσικών διαταραχών, ενδέχεται να αποβούν αντικοινωνικές και κατ' επέκταση, να οδηγήσουν σε παραβατικές συμπεριφορές. Στην σημερινή εποχή η επιθυμία μας να επιτύχουμε στην ανταγωνιστική κοινωνία, να αποκτήσουμε κύρος ή και να διασώσουμε το κύρος μας, καθώς και η έλλειψη βαθύτερου νοήματος στην ζωή μας και οι διάφοροι φόβοι μας, είναι πιθανότερο να εξελιχθούν σε διάχυτο άγχος, αβεβαιότητα και καταστάσεις ανησυχίας, και συνεπώς να μας γεμίσουν αμφιβολίες (Herbert, 2001).

Το νευρωσικό παιδί εκδηλώνει με διάφορους τρόπους και εκφράζει με λόγια τα αρνητικά του συναισθήματα. Συγκεκριμένα, νοιώθει μεγάλη ανησυχία, ένταση ή αναστάτωση. Οι ψυχαναλυτές πιστεύουν ότι τα καταπιεσμένα συναισθήματα γίνονται αιτία κρίσεων άγχους, το οποίο, σε έντονες καταστάσεις, έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της ομαλής δραστηριότητας του παιδιού, η οποία πολλές φορές οδηγεί στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Τα παιδιά που υποφέρουν από υπερβολικό άγχος δεν είναι δημοφιλή μεταξύ των συμμαθητών τους και καταφεύγουν σε πράξεις και ενέργειες παραβατικές, προκειμένου να κερδίσουν το «χαμένο έδαφος» από τους γύρω τους (Χαρτοκόλλης, 2001).

2.1.3. Η κοινωνική απομόνωση του εφήβου

Έρευνες έχουν δείξει ότι τα άτομα δημιουργούν φιλικές σχέσεις με άτομα που δεν τους δημιουργούν προβλήματα, είναι συνεργάσιμα και η ψυχική τους διάθεση παρουσιάζει πολλές μεταπτώσεις. Άτομα εριστικά, ευερέθιστα, γκρινιάρικα, επιθετικά, εύθικτα έναντι της κριτικής δεν γίνονται αποδεκτά στις παρέες των συνομήλικων τους, με αποτέλεσμα να δοκιμάζουν την απόρριψη, την εχθρότητα και να εκδηλώνουν έντονα συναισθήματα άγχους. Η κοινωνική απομόνωση του ατόμου είναι σημάδι έλλειψης εμπιστοσύνης στις κοινωνικές του δεξιότητες και σύμπτωμα βαθύτερου κοινωνικού άγχους. Το άτομο που ντρέπεται και αισθάνεται συστολή καταπνίγει την ανάγκη του για αυτοεπιβεβαίωση και περιορίζει την διεκδικητική του συμπεριφορά. Δεν φοβάται μόνον την επιθετικότητα των άλλων, αλλά και τις δικές του εχθρικές παρορμήσεις (www.health.in.gr).

Επίσης, γονείς με αυταρχική συμπεριφορά μπορεί να μειώσουν το αυτοσυναισθημα του παιδιού, με αποτέλεσμα το παιδί να παρουσιάσει μια τάση απόσυρσης, απομόνωσης από κάθε ενεργό κοινωνική συμμετοχή. Τα παιδιά αυτά προτιμούν να μένουν στον κόσμο της

φαντασίας, παρά να αντιμετωπίζουν τη δυσάρεστη πραγματικότητα που τα καταπιέζει, τα εξαντλεί, τα μειώνει. Η καταφυγή σε αυτές τις καταστάσεις, τις οποίες προτιμούν τέτοια παιδιά, θεωρείται μηχανισμός άμυνας, διότι με αυτό τον τρόπο τα παιδιά αισθάνονται ότι προστατεύονται από την οδυνηρή πραγματικότητα (δυστυχισμένη οικογενειακή ζωή, αλληπάλληλες αποτυχίες στο σχολείο κ.λπ.) και πλάθουν υποκατάστατους φανταστικούς κόσμους, οι οποίοι τους παρέχουν ένα ευχάριστο καταφύγιο έτσι καταφεύγουν στη παραβατική συμπεριφορά, στα ναρκωτικά κ.λπ. ως κόσμους ενός ψεύτικου παραδείσου (Herbert, 2001).

2.1.4. Η υπερβολική συμμόρφωση στους κοινωνικούς κανόνες

Η υπερβολική συμμόρφωση καταλήγει σε απώλεια της ατομικότητας του ανθρώπου, σε άκριτη υποταγή στους άλλους και σε απάρνηση των προσωπικών επιθυμιών. Ενίοτε μπορεί να οδηγήσει και σε αντικοινωνική συμπεριφορά. Καμιά φορά η έντονη επιθυμία του παιδιού να αποσπάσει την προσοχή των άλλων, να κερδίσει την κοινωνική αποδοχή, το οδηγεί σε συμπεριφορές αντίθετες με τις αξίες και τα πρότυπα της οικογένειάς του (Herbert, 2001). Σύμφωνα με τον Erich Fromm (1956), η νεύρωση της εποχής μας (κοινωνία του μαζικού κομπορμισμού), δημιουργείται και εκφράζεται μέσα από την χαμερπή υποταγή στην εξουσία. Αυτός εξ άλλου είναι ο λόγος για τον οποίον ο ολοκληρωτισμός είχε γνωρίσει μεγάλη άνθιση κατά τον εικοστό αιώνα. Πρέπει όμως, να γίνει μια διάκριση μεταξύ της τυφλής συμμόρφωσης και της εχέφρονος συμμόρφωσης. Η τελευταία είναι κοινωνικοποιητική δύναμη και εγγυάται την κοινωνική αποδοχή και ενδοπροσωπική προσαρμογή. Τα άτομα που συμμορφώνονται υπερβολικά στο κοινωνικό περιβάλλον στερούνται επιβλητικότητας, έχουν μειωμένη ισχυρή ανάγκη για κοινωνική αποδοχή, την οποία όμως δεν έχουν τα μέσα να κατακτήσουν.

Ένα παιδί με συναισθήματα ανεπάρκειας ή κατωτερότητας θα δεχθεί περισσότερες επιδράσεις από την ομάδα από ότι ένα άλλο παιδί που έχει σε ικανοποιητικό βαθμό εμπιστοσύνη στον εαυτό του και αυτοαποδοχή. Αντίθετα, άλλα παιδιά δείχνουν απέχθεια και καχυποψία προς κάθε ξένο που εισβάλλει στην ομάδα, πράγμα που εκδηλώνεται με εχθρότητα και έντονη προκατάληψη και πολλές φορές, οδηγεί σε παραβατική ή γενικά παρεκκλίνουσα συμπεριφορά (Herbert, 2001).

Τα άτομα αυτά έχουν την τάση να «μετατοπίζουν» τα αρνητικά τους συναισθήματα στους άλλους. Επειδή φοβούνται τα αντίποινα, προσπαθούν να μετατοπίσουν την επιθετικότητά τους στα πιο αδύναμα μέλη της κοινωνίας και κυρίως, στις μειονοτικές ομάδες. Τα παιδιά αυτά είναι άκαμπτα, αδιάλλακτα και τιμωρητικά, εκδικητικά, νοιώθουν ότι κανείς δεν τα αγαπάει, κανείς δεν τα θέλει και κατά κανόνα, προέρχονται από οικογένειες δυστυχημένες ή διαλυμένες. Πολλά από αυτά μεγάλωσαν σε οικογένειες με *ελεγχόμενη προσωπική έκφραση*, με αποτέλεσμα να συσσωρεύουν την δικής τους εχθρότητα, που εκδηλώνεται αργότερα σε άλλα πρόσωπα ή άλλες ομάδες μειονοτήτων ή σε αντιπαθείς μορφές εξουσίας (Κατσίρας, 2006).

Στην Ελλάδα, ένα γεγονός παραβατικότητας ανηλίκου υπήρξε ο δεκάχρονος που πετούσε πέτρες μολότωφ μαζί με αναρχικά στοιχεία εναντίων αστυνομικών οργάνων έξω από το Α.Π.Θ. Μια άλλη περίπτωση ήταν ο ομαδικός βιασμός της Βουλγάρας μαθήτριας από συμμαθητές της και η ερασιτεχνική κινηματογράφηση του από συμμαθήτριά της, καθώς και η τραγική ιστορία του μικρού Άλεξ (Κατσίρας, 2008).

Σύμφωνα με την Κα Ρούσου¹ «Η ιστορία του μικρού Άλεξ μας θλίβει όλους, αλλά δεν ξαφνιάζει κανέναν. Δείχνει τον παραλογισμό μιας κοινωνίας που δεν θέλει να δει ότι το μήνυμα έχει γραφτεί στον τοίχο. Και το μήνυμα είναι ότι η βία είναι εδώ».

2.2. Περιβαλλοντικοί Παράγοντες

2.2.1. Η Οικογένεια

Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα για την εξήγηση της παραβατικότητας των ανηλίκων (Φαρμάκη, 1990). Πολλές έρευνες ασχολήθηκαν με τις οικογενειακές μεταβλητές, συγκρίνοντας παραβατικούς με μη παραβατικούς ανηλίκους: αυτές οι έρευνες έδειξαν το σημαντικό ρόλο των οικογενειακών μεταβλητών στο φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων. Μερικές τέτοιες μεταβλητές είναι: η εγκληματικότητα, η σκληρή, παθητική ή αδιάφορη αντιμετώπιση της παραβατικότητας από τους γονείς, ο ακανόνιστος ή σκληρός τρόπος επιβολής πειθαρχίας στα παιδιά, οι οικογενειακές συγκρούσεις, το μεγάλο μέγεθος της οικογένειας, κ.α. (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1979).

¹Ρούσου Αλ., Παιδοψυχίατρος, Πρόεδρος της Εταιρείας για την Ψυχική Υγεία Παιδιών και Εφήβων.

Οι έρευνες έδειξαν, ακόμη, ότι οι διαφορές στις οικογενειακές μεταβλητές υπάρχουν ανεξάρτητα από την οικογενειακή ή κοινωνική ομάδα που ανήκουν οι ανήλικοι και το πολιτιστικό επίπεδο της χώρας και τα συστήματα κοινωνικού ελέγχου. Οι συσχετισμοί των οικογενειακών μεταβλητών με την παραβατικότητα μπορεί να αντανakλούν και μια προηγούμενη σχέση, δηλαδή να αντανakλούν και γενετικές επιδράσεις που αποτελούν συνέπεια της διαταραγμένης συμπεριφοράς του παιδιού ή κάποιου περιβαλλοντικού αποτελέσματος. Λόγω αυτής της αλληλεπίδρασης δεν μας επιτρέπεται να αποσαφηνίσουμε την κατάσταση εντοπίζοντας την αιτία σε μία και μόνο μεταβλητή, αλλά θα πρέπει να συσχετίσουμε τις διάφορες μεταβλητές, και τότε θα μπορέσουμε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα (Φαρσεδάκης, 1985).

Έχει αποδειχθεί η ύπαρξη σημαντικών διαφορών μεταξύ παραβατικών και μη παραβατικών ανηλίκων, οι οποίες οφείλονται γενικά σε διαταραγμένο οικογενειακό περιβάλλον. Νεότερες έρευνες εμφανίζουν ως κύρια ή κυριαρχούσα αιτιώδη προϋπόθεση παραβατικότητας την αστάθεια του οικογενειακού περιβάλλοντος και την παιδευτική αναρμοδιότητα των γονέων. Από τα πορίσματα ερευνών συνάγεται ότι ορισμένες επιδράσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος προσανατολίζουν τους ανηλίκους έντονα προς την παραβατική συμπεριφορά: τέτοιες είναι η αδιαφορία των γονέων και αλλοπρόσαλλες, καταναγκαστικού τύπου στάσεις σχετικά με την πειθαρχία (Κατσίρας, 2008).

Η παραδοσιακή δομή της οικογένειας δέχεται επιθέσεις, με αποτέλεσμα η αύξηση των διαζυγίων αλλά και των μονογονεϊκών οικογενειών να έχουν δυσμενή αντίκτυπο στους ανηλίκους. Τα βιώματα που μπορεί να αποκομίσει ένα παιδί από μια δυσλειτουργική οικογένεια είναι πιθανό ότι θα οδηγήσουν στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Η αδιαφορία των γονέων για τα συναισθήματα του παιδιού τους έχει ως αποτέλεσμα την αντίστοιχη αδιαφορία του ανηλίκου προς τρίτα πρόσωπα και στην συγκεκριμένη περίπτωση προς τους συνομηλίκους του, καθώς μεγαλώνει σε κλίμα όπου εκλείπει η κατανόηση και η ευαισθησία (Φαρσεδάκης, 1985).

Η παραβατική συμπεριφορά επηρεάζεται πρώτα από το οικογενειακό περιβάλλον και αργότερα από την παραβατική υποκοουλτούρα στην οποία θα προσχωρήσει ο νέος. Όλες οι έρευνες υποδηλώνουν το σημαντικό ρόλο της οικογένειας στην παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων, η οποία οφείλεται σε οικογενειακούς παράγοντες και ιδιαίτερα σε οικογενειακές μειονεξίες, όπως η διαλυμένη οικογένεια που μειονεκτεί τόσο παιδευτικά όσο και από άποψη στοργής, ή η οικογένεια που παρουσιάζει κοινωνικοοικονομικές μειονεξίες (Κατσίρας, 2008).

Επίσης, η αδιαφορία για την επίδοση του παιδιού στο σχολείο μπορεί να συνδέεται με το πολιτισμικό πρότυπο των γονέων. Η απουσία πνευματικών επενδύσεων των γονέων και η έλλειψη σχεδίων επιτυχίας για το παιδί μπορεί να οφείλεται σε λανθασμένη εκτίμηση των απαιτήσεων του κοινωνικού περιβάλλοντος, η οποία, με τη σειρά της, μπορεί να οφείλεται σε κακή πληροφόρηση των οικογενειών που αγωνίζονται να αντιμετωπίσουν τα οικονομικά προβλήματα. Σε αυτή την περίπτωση το παιδί δεν έχει κανένα πρόβλημα, δεν αισθάνεται καμία ενοχή για τη σχολική αποτυχία. Αντίθετα, αντιμετωπίζει την αποτυχία, κατά κάποιον τρόπο, ως σημάδι που ταιριάζει στην καταγωγή του. Μπορεί ακόμη να κάνει την αποτυχία του «λάβαρο» της εξέγερσής του και των διεκδικήσεών του απέναντι σε μια κοινωνία της αδικίας και της εκμετάλλευσης, στην οποία καταλογίζει αδιαφορία και απόρριψη (Cordie, 2005).

Σημαντικός είναι όμως ο ρόλος της οικογένειας και στην θυματοποίηση, καθώς το περιβάλλον στο οποίο έχει μεγαλώσει ένα παιδί μπορεί να επηρεάσει στη συνέχεια την πιθανότητα θυματοποίησής του.

Το άγχος της δουλειάς, η κούραση και ο εκνευρισμός οδηγούν τους γονείς σε ψυχική απόσταση από το παιδί τους, το οποίο αφήνουν συχνά μόνο μπροστά σε μία τηλεόραση ή και ξεσπούν τα νεύρα τους πάνω του (*ενδοοικογενειακή βία*).

Δεκαετίες πριν, ο Πανούτσος είχε επισημάνει τους κινδύνους που έκρυβε για τα παιδιά η διάλυση της 'πυρηνικής' παραδοσιακής οικογένειας. Τονίζοντας πως «...κανένα περιβάλλον δεν μπορεί να εξασφαλίσει και να εγγυηθεί την ψυχική ευστάθεια και την πνευματική υγεία του παιδιού όσο η οικογένεια...», ήδη από το 1978 έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου μπροστά στην παραίτηση των μελών της οικογένειας από τις παραδοσιακές λειτουργίες της και την αντικατάστασή τους από τις προσφερόμενες υπηρεσίες των καταστημάτων και των επιχειρήσεων. Η ανάθεση σε τρίτους και εκτός σπιτιού, απλών καθημερινών εργασιών όπως ο καθαρισμός του σπιτιού, το μαγείρεμα, και η ψυχαγωγία, ενείχε κινδύνους για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Η περιγραφή που δίνει αποτελεί αναμφισβήτητα επακριβή απεικόνιση της σημερινής πραγματικότητας

Σε αναπλήρωση αυτής της κακής επικοινωνίας με το παιδί οι γονείς, τουλάχιστον των μέσων και ανώτερων κοινωνικών τάξεων, εμφανίζονται πρόθυμοι να δώσουν κάθε υλικό αγαθό που αυτό ζητάει, καθώς και ελευθερίες που οι ίδιοι ενδεχομένως ουδέποτε γέυθηκαν σε αντίστοιχη έκταση. Παράλληλα οι γονείς επιχειρούν από νωρίς να εντάξουν το παιδί τους σ' ένα σιδηρό πρόγραμμα πολύωρης σχολικής και εξωσχολικής δραστηριότητας, το οποίο

ελάχιστα περιθώρια χρόνου αφήνει στο παιδί για ψυχαγωγία ή άλλες δημιουργικές δραστηριότητες, καλλιτεχνικού ή αθλητικού χαρακτήρα (Μαράτου – Αλιμπράνη, 1995).

Το παιδί μπορεί να εξαρτηθεί άμεσα και απόλυτα από τους οργανωτές του χρόνου του, του γονείς του, με πιο πιθανό αποτέλεσμα να παρουσιάσει πολύ περισσότερα συμπτώματα ανωριμότητας από τους συνομηλίκους του που έζησαν υπό διαφορετικές συνθήκες. Μπορεί να μη γίνει «ρομποτάκι», αλλά υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να μην μπορέσει να «ανακαλύψει» τη δική του ταυτότητα και να ανεξαρτητοποιηθεί πλήρως από τους γονείς του. Μια άλλη πιθανή συνέπεια είναι το παιδί αυτό κάποτε να αντιδράσει δυναμικά: να φύγει από το σπίτι, να κάνει τολμηρά πράγματα, κακές παρέες και να διαταραχθεί η σχέση με τους γονείς του. Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτής της αγωγής από το σπίτι καταλήγει το παιδί ή ο έφηβος να αποστερείται βαθμιαία της ουσιαστικής επικοινωνίας με τους γονείς του και να συνθλίβεται ψυχολογικά κάτω από το βάρος ενός υπερφορτωμένου προγράμματος, χωρίς πραγματική ψυχαγωγία και παιχνίδι. Επιπλέον κατακλύζεται από μία πληθώρα καταναλωτικών αγαθών, χωρίς όμως να έχει βιώσει τους κόπους που χρειάζονται για την απόκτησή τους και σχηματίζοντας έτσι την εντύπωση ότι αρκεί να απαιτεί κάτι – συχνά με βίαιο ή επιθετικό τρόπο – και οι άλλοι θα του το δώσουν (Κουράκης, 1999).

Το παιδί που ζει σε ένα μη προνομιούχο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον ο αγώνας για επιβίωση δεν αφήνει πολλά περιθώρια για πνευματικές επενδύσεις και ανησυχίες, πέραν όσων προέρχονται από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση. Η γλωσσική έκφραση αυτών των παιδιών είναι συχνά φτωχή, αφού έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο περιβάλλον (Cordie, 2005).

Ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα ενός παιδιού διαμορφώνονται και επηρεάζονται από ένα πλήθος παραγόντων. Πιο σημαντικός από όλου θεωρείται το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει το παιδί. Ανεξάρτητα από το αν το παιδί θα ανατραφεί από φυσικούς, θετούς γονείς ή από άλλους κηδεμόνες, θα πρέπει να αναπτύξει το αίσθημα της αυτοπεποίθησης, αλλά και της σιγουριάς για τον εαυτό του και τους γονείς του (Cordie, 2005).

Η ανάπτυξη του αισθήματος της αυτοπεποίθησης είναι απαραίτητα, ώστε τα παιδιά να γίνουν ανεξάρτητα, να μη φοβούνται, να μη μάθουν να διακινδυνεύουν, να προσπαθούν και να κατακτούν στόχους, διότι ένας άνθρωπος με ανεπτυγμένο το αίσθημα της αυτοπεποίθησης έχει ταυτόχρονα και αυτοεκτίμηση, απολαμβάνει τις επιτυχίες του, δεν ντρέπεται για τα λάθη του, είναι υπερήφανος για τον εαυτό του και αισιοδοξεί για την ζωή (Cordie, 2005).

Αν συμβαίνει το αντίθετο, τότε τα παιδιά δεν έχουν αυτοεκτίμηση, δεν είναι υπερήφανα για τον εαυτό τους και συχνά καταφεύγουν σε μεθόδους και πρότυπα που καλλιεργούν την παραβατικότητα.² Μια τέτοια μέθοδος είναι και η μίμηση των γονικών προτύπων. Ιδιαίτερα η εγκληματικότητα των γονέων είναι πολλές φορές υπεύθυνη για την παραβατικότητα των ανηλίκων. Συσχετισμός παρατηρείται και στην περίπτωση του αλκοολισμού, της υπεραπασχόλησης και της βαριάς «ανωμαλίας» των γονέων. Επίσης, οι διαλυμένες οικογένειες ασκούν σημαντική επίδραση στον ψυχισμό και τη συμπεριφορά του παιδιού, ενίοτε δε το οδηγούν στην παραβατικότητα. Βέβαια, η ύπαρξη χωρισμένων γονέων, αυτή καθ' εαυτή δεν οδηγεί στην παραβατικότητα, καλλιεργεί, όμως, τους αναγκαίους όρους για την ανάπτυξή της, λ.χ. ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και ασθενείς σχέσεις γονέων – παιδιών (Κατσίρας, 2008).

Ακόμη, η έλλειψη στοργής μπορεί να εμφανίζεται είτε ως αδιαφορία, είτε ως απουσία των γονέων. Επίσης, η αγχωτική ή και προστατευτική στοργή θέτουν σε κίνδυνο την ψυχική ισορροπία του παιδιού και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για ενδεχόμενη εμφάνιση μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, οι ασθενείς σχέσεις με τους γονείς, οι παιδευτικές μειονεξίες της οικογένειας ή το μέγεθος της οικογένειας συνιστούν παράγοντες μειονεκτικών καταστάσεων, όπως είναι η φτώχεια, οι φτωχικές στεγαστικές συνθήκες, το χαμηλό status της οικογένειας κ.λπ., συνδέονται, κατά κάποιον τρόπο, με την παραβατικότητα των ανηλίκων (Cordie, 2005).

Η οποιαδήποτε, όμως, προδιάθεση των γονέων δρα μόνον έμμεσα, δηλαδή «μέσω της επίδρασης που ασκούν αυτοί οι παράγοντες στους γονείς, στους οποίους αναπτύσσονται διαταραχές και δυσχέρειες, παιδευτικές, κοινωνικοοικονομικές, κ.λπ., που εμποδίζουν την καλή και σωστή άσκηση της γονικής μέριμνας» (Φαρσεδάκης, 1985).

2.2.2. Το σχολείο και οι συντροφιές των συνομηλίκων

Το παιδί, απ' όλα τα θηρία, είναι το πιο δύσκολο στη μεταχείριση γιατί, όσο οι πνευματικές του δυνάμεις δεν έχουν αναδειχθεί, γίνεται πιο άγριο και πιο υβριστικό και πιο επικίνδυνο απ' τα θηρία. Γι' αυτό πρέπει να χαλιναγωγείται (Πλάτων, 427π.χ. – 347 π.χ.).

² Η δικαστής απεφάνθη... και πρόσθεσε ότι τα δύο αγόρια προέρχονταν από ένα σπίτι που ταλανίζεται από ενδοοικογενειακή βία και δεν απέκλεισε αυτό που έκαναν στο μικρό κορίτσι (ανηλεής βασανισμός μέχρι θανάτου ενός δίχρονου κοριτσιού στην Αργεντινή, από τα δύο αδέρφια της) αποτελούσε μίμηση πράξεων που είχαν δει στο σπίτι τους. (εφημ. Metropolis, 23-05-2008)

Παίζοντας, και όχι με τη βία, να διδάσκεις τα παιδιά (Πλάτων). Το παιδί δεν πρέπει ούτε να προστάζει, ούτε να υπακούει αδιάκοπα, αλλά, δε πρέπει, ακόμα, να υποδουλώνεται σαν σκλάβος και να φοβάται να κάνει μια σκέψη (Lokardaire³, 1802-1861).

Ποιος είναι ο ρόλος που καλείται να παίζει στη σημερινή εποχή το σχολείο και ποια η στάση που τελικά κρατάει απέναντι στις ανάγκες και τα προβλήματα των παιδιών, τα οποία οφείλει να προστατεύσει;

Η μεγάλη εξάπλωση της εκπαίδευσης δεν επέφερε την μείωση της παραβατικότητας των ανηλίκων. Αντίθετα παρουσιάζεται συνεχώς αύξηση. Η όποια προληπτική δράση της παιδείας εξουδετερώνεται από την δράση άλλων παραγόντων, π.χ. της διαλυμένης οικογένειας. Ο Lombroso και ο Creeff πίστευαν πως μπορεί η παιδεία να μην εξαλείφει ή περιορίζει την παραβατικότητα, συντελεί, όμως, στην απομάκρυνση τις συμπεριφοράς από τις βίαιες μορφές της. Εκείνο, βέβαια, που συνάγεται από όλες τις έρευνες είναι ο συσχετισμός μεταξύ σχολικής δυσπροσαρμοστίας και παραβατικότητας (Φαρσεδάκης, 1985).

Οι σχολικές υστερήσεις και αποτυχίες αποτελούν επιβαρυντικές καταστάσεις που βλάπτουν την κοινωνικοποίηση του παιδιού και συνιστούν παράγοντες γένεσης παραβατικής συμπεριφοράς. Μπροστά σε μια τέτοια κατάσταση αποτυχίας το παιδί αντιδρά παραβατικά. Για να αντισταθμίσει την αποτυχία προσπαθεί να τραβήξει την προσοχή με κατορθώματα άσχετα με την επίδοσή του στα μαθήματα: για παράδειγμα, κάνει τον κλόουν στην τάξη για να γελάσουν τα άλλα παιδιά και να πολλαπλασιάσει τις «κουταμάρες», ούτως ώστε να επιβληθεί στους συμμαθητές του και να ξανακερδίσει το χαμένο του γόητρο (Αναγνωστόπουλος, Σίνη, 2005).

Αν οι σχολικές αυτές αποτυχίες του παιδιού καταλήξουν στην καταδίκη του από το δάσκαλο, το γεγονός αυτό θα ενισχύσει το αίσθημα της αδικίας (έτσι το ερμηνεύει το παιδί) και θα το οδηγήσει σε σοβαρότερα παραπτώματα. Αυτές οι παρεκτροπές, αν συνεχιστούν, αυξάνουν την απόρριψη από το σχολείο και την εξέγερση του παιδιού, με τελικό αποτέλεσμα την κοινωνική του απόρριψη, η οποία καταλήγει στην περιθωριοποίηση και την παραβατικότητα. Στον νέο έχει ήδη «βγει το όνομα» μέσα του έχει παγιωθεί κάτι που θα δυσκολευτεί πολύ να αποβάλλει (Δήμου, 2008)

³ Jean-Baptiste-Henri Dominique Lokardaire: Γάλλος Δομινικανός μοναχός, θεολόγος και ρήτορας εξαιρετός. Επηρεάστηκε σημαντικά από τις ιδέες του Ρουσσώ, του Θωμά του Ακινάτη και του Αγίου Αυγουστίνου. Έργο του: «Σκέψεις επάνω στο φιλοσοφικό σύστημα του Λαμεναί».

Όλες οι έρευνες συγκλίνουν στη διαπίστωση πως οι σχολικές αποτυχίες απαντώνται πολύ συχνότερα στα παραβατικά παιδιά απ' ότi στα μη παραβατικά. Σχολική απειθαρχία και σχολική αποτυχία συνυπάρχουν. Η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη γένεση της σχολικής δυσπροσαρμοστίας. «Πως είναι δυνατόν ένα παιδί να συγκεντρωθεί στις σπουδές του, όταν όλα πάνε στραβά στο σπίτι;» (Δήμου, 2008)

Το σχολείο συνήθως αναπαράγει την ευρύτερη βία, αφού είναι ένας καθρέπτης της ευρύτερης κοινωνίας. Σε ελάχιστες περιπτώσεις μπορεί να παράγει και βία, όταν υπάρχει πολύ χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, «όταν οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών και μεταξύ των δασκάλων είναι πάρα πολύ άσχημες και γενικώς όταν έχει αποτύχει η εκπαιδευτική διαδικασία». Γι' αυτό, το σχολείο πρέπει να είναι ανοιχτό. Οι έφηβοι δεν θέλουν το δάσκαλό τους εκτελεστή αυταρχικών και τυπικών διαδικασιών, αλλά συνοδοιπόρο και καθοδηγητή συνάμα· θέλουν βοήθεια, αγάπη, προσέγγιση και ενδιαφέρον για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες της ηλικίας τους· έχουν ανάγκη από καθηγητές που δεν διακρίνουν τους μαθητές ανάλογα με τις επιδόσεις τους, αλλά θα προσεγγίζουν τον καθένα ξεχωριστά, ώστε να διαμορφώνουν μια ολοκληρωμένη άποψη για την προσωπικότητά τους και για τις αιτίες που κρύβονται πίσω από τις δυσκολίες προσαρμογής και την αποκλίνουσα συμπεριφορά τους. Επιπλέον, οι καθηγητές πρέπει να ενδιαφέρονται για τους μαθητές, να τους αγαπούν και να αποτελούν πόλο εμπιστοσύνης, ούτως ώστε οι μαθητές να μπορούν να τους μιλούν ελεύθερα για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και είναι σε θέση να μειώνουν την απόσταση που τους χωρίζει (Κατσίρας, 2008).

Η εργασία του εκπαιδευτικού έχει εδώ και χρόνια χάσει το κύριο χαρακτηριστικό της γνώρισμα, αυτό του λειτουργήματος, αποτελώντας αποκλειστικά λύση επαγγελματικής αποκατάστασης. Η πλειοψηφία των ανθρώπων που επιλέγει να ασχοληθεί με το αντικείμενο το κάνει καθαρά για βιοποριστικούς λόγους, ενώ η στάση που κρατάει απέναντι στην δουλειά είναι αυστηρά επαγγελματική. Έχει παρέλθει ανεπιστρεπτή η εποχή κατά την οποία ο διδάσκων έπαιζε κυρίως έναν ηθικοπλαστικό, συμβουλευτικό ρόλο. Και είναι αμφίβολο επίσης κατά πόσον οι ίδιοι οι γονείς θα επιθυμούσαν κάτι τέτοιο πλέον από τους δασκάλους των παιδιών τους (Τσάγκα, 2006).

Δυστυχώς, το σχολείο στις μέρες μας από χώρος μετάδοσης γνώσεων, καλλιέργειας και ανάπτυξης του πνεύματος, έχει μεταμορφωθεί σε εργαλείο μαζικής παραγωγής μελλοντικών πειθήνιων, υπάκουων και απαθών πολιτών. Το εκπαιδευτικό σύστημα, παρά τις επισημάνσεις που έχουν γίνει κατά καιρούς και τις προσπάθειες αναμόρφωσής του, συνεχίζει να προσβλέπει στην διδασκαλία συγκεκριμένης ποσότητας και ποιότητας ύλης, με μόνο σκοπό

την προετοιμασία του μαθητή για την είσοδό του σε κάποιο ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα (Τσάγκα, 2006).

Η αποσπασματική επιλογή αντικειμένων προς αφομοίωση δεν επιτρέπει στους διδασκόμενους τον σχηματισμό μιας πλήρους εικόνας της πραγματικότητας, παρά προσφέρει περιορισμένα κομμάτια – εκφάνσεις της. Αυτός ο κατακερματισμός της γνώσης προκαλεί την αποξένωση του παιδιού όχι μόνο από την κοινωνία μέσα στην οποία ζει και κινείται, όχι μόνο από το φυσικό του περιβάλλον και γενικότερα τον κόσμο γύρω του, αλλά και από τον ίδιο του εαυτό. Δεν είναι δυνατόν το νεαρό άτομο να συνθέσει μια σαφή εικόνα του εαυτού του και να κατανοήσει ερωτήματα που το απασχολούν, όπως την ταυτότητά του, την προέλευσή του και τους προορισμούς (επαγγελματικούς, προσωπικούς), που θέλει να θέσει ως στόχους για την ενήλικη ζωή του (Κουράκης, 1999).

Ο τρόπος διδασκαλίας, παρωχημένος, αναχρονιστικός και άκαμπος, δεν επιτρέπει παρά την χρήση συγκεκριμένων μεθόδων, λεξιλογίου και ποσότητας πληροφοριών, αφήνοντας από ελάχιστα έως και καθόλου περιθώρια για την εισαγωγή καινοτομιών από τους δασκάλους. Πέρα από αυτό, η καθημερινότητα και η επανάληψη των ίδιων πραγμάτων αφαιρεί από τους διδάσκοντες κάθε όρεξη για να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να επιφέρουν δημιουργικές αλλαγές στον τρόπο που εργάζονται (Κουράκης, 1999).

Αναδύεται έτσι μια εκφυλισμένη, αλλοτριωμένη μορφή του εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο, κατασκευάζοντας την ιδέα του 'μέσου' μαθητή (πως μπορεί να υπάρξει αυτό εφόσον το κάθε παιδί έχει τις ιδιαιτερότητές του;), οργανώνει μαζικά την γνώση, και προσβλέπει στην μαζική, σχεδόν εργοστασιακή, παραγωγή μονάδων εργασίας.

Εντός του σχολείου δεν αναγνωρίζεται κανενός είδους διαφορετικότητα. Ξαφνιάζει η ανελευθερία που επικρατεί, η καταστολή του αυθορμητισμού, της δημιουργίας και της ανάπτυξης κριτικού πνεύματος. Η αφαίρεση του δικαιώματος άρθρωσης διαφορετικής γνώμης, η άνευ λόγου / μη λειτουργική αποστήθιση (παπαγαλία) των θεωρητικών μαθημάτων, η απαγόρευση πρωτοβουλίας και χρήσης διαφορετικού τρόπου έκφρασης (για παράδειγμα στο μάθημα της έκθεσης αυστηρή τήρηση κανόνων σύνθεσης του κειμένου), όλα τα παραπάνω πλάθουν άγονα πνεύματα, στερημένα για πάντα από την ικανότητα της πρωτοτυπίας, της δημιουργίας, της κριτικής και της αντίδρασης (Κουράκης, 1999).

Μόνο λίγοι μαθητές καταφέρουν να προσαρμοστούν σε αυτό το εκπαιδευτικό καλούπι. Είναι αυτοί οι 'υποσχόμενοι' μαθητές, στους οποίους επικεντρώνουν οι διδάσκοντες, ενώ τα υπόλοιπα παιδιά αφήνονται στην κυριολεξία στην τύχη τους. Αυτή η άτυπη, αλλά καθόλου

συγκεκριαλυμμένη, απόρριψη αντιμετωπίζεται από πολλούς μαθητές με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς εντός του σχολικού περιβάλλοντος, την ειρωνική έως και προσβλητική αντιμετώπιση που επιφυλάσσουν για το διδάσκον προσωπικό, ακόμα και με ξυλοδαρμούς μεταξύ των συνομηλίκων. Οι βανδαλισμοί της σχολικής περιουσίας συμπυκνώνουν μέσα τους όλη τη δυσαρέσκεια και τα εχθρικά συναισθήματα του μαθητή απέναντι στο εκπαιδευτικό σύστημα (Τσάγκα, 2006).

Τι άλλο μένει να διδάξει το σχολείο; Για όσους δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του 'καλού' μαθητή αλλά επιθυμούν να επιτύχουν τους στόχους που αυτό θέτει και επιτάσσει, η οδός μοιάζει να είναι αυτή της υποκρισίας, της εξαπάτησης, της επιδίωξης στόχων με δόλια μέσα. Με έμμεσο αλλά σαφή τρόπο, από μικρή ηλικία τα παιδιά μαθαίνουν ότι μπορούν να αποκομίσουν καρπούς από την καταστρατήγηση των κανόνων και την παραπλάνηση αυτών που τα ελέγχουν (εν προκειμένω, τους δασκάλους τους):

«Επιδιώκοντας κατ' όνομα την πειθαρχία, στην πραγματικότητα εκτρέφουν την αδιαφορία, τη λούφα, την αντιγραφή, την αντίσταση, τη θεατρική ψευδοσυμμετοχή και τη μετασημασιολόγηση. Το μόνο σίγουρο πράγμα που μαθαίνει το παιδί στο σχολείο είναι ότι τους κανονισμούς αυτούς μπορεί και αυτός, όπως ακριβώς βλέπει να κάνουν οι γονείς του, να τους μεταστρέψει, να τους παρακάμψει, να τους καταστρατηγήσει, προς όφελός του. Μαθαίνει δηλαδή ότι αν δεν θέλει να χάσει, πρέπει και αυτός, από τώρα, να ασκηθεί στην εξαπάτηση, να μαθητεύσει στο ψεύδος, να κρύψει και να κρυφτεί, να παραστήσει κάτι που δεν θέλει και δεν νιώθει, και να αποσιωπήσει εκείνο που νιώθει και δεν μπορεί να ονοματίσει. Και μαθαίνει κυρίως ότι οι κανονισμοί και οι κανόνες έχουν φτιαχτεί από τους άλλους, υπέρ των άλλων και χάριν των άλλων. Καλείται να επιβιώσει και να διακριθεί ως μόνος.» (Τσουκαλάς, 1996).

Η ατμόσφαιρα του σχολείου δημιουργεί στα παιδιά κάποια πίεση. Εδώ ο ρόλος των γονέων είναι καθοριστικός, διότι πρέπει να καταστήσουν σαφή τον απαραίτητο χαρακτήρα της μελέτης, η οποία συνεπάγεται κάποιες προσωρινές στερήσεις κ.λπ. Στο παραβατικό, όμως, παιδί δεν θα υπάρξει κάτι ανάλογο με αυτό που καλούμε οικογενειακή υποστήριξη. Οι γονείς αυτών των παιδιών δεν ενδιαφέρονται για μάθηση, δεν έχουν φιλοδοξίες και κατά κανόνα, υποτιμούν το σχολείο. Εξ άλλου αυτά τα παιδιά έχουν πολύ σοβαρότερα προβλήματα που τους απασχολούν. Οι αδιάφοροι δάσκαλοι, από την άλλη πλευρά, αντί να επιλύουν τα προβλήματα των νέων συντελούν στην επιδείνωσή τους. Οι έρευνες διαπιστώνουν ότι ο μαθητής που δεν πετυχαίνει ονειδίζεται για τις αποτυχίες του από τους συμμαθητές του και έτσι αρχίζει σύντομα να βαριέται και να αντιδρά. Η σχολική

δυσπροσαρμοστία γεννά μια έντονη επιθυμία για δράση άλλου είδους, εκείνου της παραβατικής συμπεριφοράς: έτσι ο μαθητής διακόπτει το μάθημα, γράφει στους τοίχους, προξενεί ζημιές στην τάξη, κ.λπ. (Βαρβορίτου, 2003).

Και έχοντας μάθει να πράττει με αυτόν τον τρόπο μέσα στο περιβάλλον του σχολείου, τίποτα δεν θα εμποδίσει το παιδί να συμπεριφερθεί αναλόγως και στις εξωσχολικές του συναλλαγές και δραστηριότητες, καταπατώντας κανόνες και νόμους με σκοπό να πάρει αυτό που επιθυμεί κάθε φορά (Βαρβορίτου, 2003).

Η εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς των μαθητών στον ελληνικό χώρο ξεπερνά κατά πολύ αυτήν των υπόλοιπων Ευρωπαϊκών (διπλάσια ή και πολλαπλάσια), και σύμφωνα με συμπεράσματα ερευνών «βρίσκεται σε έξαρση». Παρ' όλα αυτά, η εκτίμηση των αιτιών αυτής της σημαντικής στατιστικής δυσχεραίνεται από την έλλειψη λεπτομερών συγκριτικών στοιχείων που να προέρχονται από άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Κουράκης, 1999).

Ανάλογο ρόλο παίζουν βέβαια και *οι συντροφιές των συνομηλίκων*, μέσα και έξω από το σχολείο. Ασφαλώς δεν αρκεί ο απλός συγχρωτισμός με παραβατικούς ανήλικους για να γίνει κάποιος παραβατικός: χρειάζεται και μια σχετική δεκτικότητα, να είναι δηλαδή ευάλωτος σε αυτού του είδους την υποβολή. «Μόνον οι ανήλικοι των οποίων η προσωπικότητα ή οι οικογενειακοί παράγοντες οδηγούν στην παραβατικότητα έχουν την τάση να συγχρωτίζονται με ομοίους, αλλά και να αποζητούν την συντροφιά τους» (Τσάγκα, 2000 και Παλούκα, 2001).

Σύμφωνα με έρευνα του Hargreaves αποδεικνύεται ότι «οι μειονεκτούντες μαθητές οδηγούνται, από τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου στη δημιουργία μιας υποκουλτούρας παραβατικότητας». Η ανάγκη για επιβεβαίωση από την ομάδα και η ελκυστικότητα συμμετοχής σε αυτή είναι πολύ πιθανό να επηρεάσουν τη σωστή κρίση ενός ανηλίκου. Έτσι, η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό περιβάλλον οφείλονται κυρίως στην τάση για διέγερση, παιχνίδι, απόκτηση κύρους, και έντονη επιθυμία, γεγονός που συνίσταται «σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας ενίσχυσης που μπορεί να αναλυθεί στη μίμηση, την παρακίνηση, τη βοήθεια και την επιδοκιμασία» (Φαρσεδάκης, 1985).

Ο απροσάρμοστος στο σχολείο ανήλικος δεν είναι αναγκαστικά και φυγόπονος. Η ελεύθερη και περιπετειώδης ζωή τον έλκει, ιδιαίτερα όταν την μοιράζεται με φίλους, οι οποίοι είναι τις περισσότερες περιπτώσεις παραβατικοί και όσο πιο συχνή είναι η επικοινωνία

μαζί τους, τόσο αυξάνεται και η πιθανότητα να οδηγηθεί και αυτός στην παραβατική συμπεριφορά (Τσάγκα, 2000 και Παλούκα, 2001).

Το σχολείο τι κάνει; Παράγει ή αναπαράγει την ευρύτερη βία; Σύμφωνα με τον Κατσίρα (2008), το σχολείο είναι ένας καθρέφτης της ευρύτερης κοινωνίας, σε ελάχιστες δε περιπτώσεις μπορεί και να παράγει βία, όταν υπάρχει πολύ χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, όταν οι σχέσεις μεταξύ συμμαθητών και δασκάλων είναι πάρα πολύ άσχημες και γενικώς, όταν έχει αποτύχει η εκπαιδευτική διαδικασία.

Ο έφηβος θα αναζητά διαρκώς τις σχέσεις που συνδέουν τα δρώμενα στη σχολική τάξη με το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί το σχολείο. Υπ' αυτή την έννοια, διδασκαλία δεν είναι τίποτα άλλο, παρά η συνεχής και αέναη προσπάθεια ανασυγκρότησης και επαναπροσδιορισμού της σχέσης σχολείου και κοινωνίας (Κατσίρας, 2008).

2.2.3. Η επίδραση του οικοσυστήματος στην ανάπτυξη της παραβατικότητας (εγγύτερη κοινωνία και περιοχή)

Τα ερεθίσματα που προέρχονται από τον πολιτισμό και την κουλτούρα κάθε κοινωνικής ομάδας είναι βέβαιο ότι ασκούν σοβαρή επίδραση στην διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός ανηλίκου. Οι πολιτισμικές και πολιτιστικές αξίες που πηγάζουν από την κοινωνική τάξη, καθώς και την εθνική ταυτότητα αλλά και η σύνναψη σχέσεων του ανηλίκου με άτομα και ομάδες είναι πιθανό να συμβάλλουν στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η αμφισβήτηση των παραδοσιακών αξιών οδηγούν τους νέους σε αποπροσανατολισμό και έλλειψη στόχων και σκοπών, γεγονός το οποίο μπορεί να συμβάλει στην εκδήλωση παραβατικών μορφών συμπεριφοράς (Κουράκης, 1999).

Η εγκληματολογική επιστήμη δεν έπαυσε να ασχολείται με τη διερεύνηση της επίδρασης του φυσικού περιβάλλοντος εντός του οποίου αναπτύσσεται η παραβατική συμπεριφορά. Το μεγαλύτερο ποσοστό παραβατικότητας εμφανίζεται στις φτωχότερες πυκνοκατοικημένες περιοχές των βιομηχανικών πόλεων, που κατοικούνται από άτομα χαμηλού κοινωνικού status, ενώ το μικρότερο στις οικονομικά ανθηρές, ευρύτερες περιοχές της υπαίθρου. Στην Ελλάδα, η σχετική έρευνα του Τσαούση – Κορρέ, έδειξε ότι οι πιο βεβαρυσμένες περιοχές στο λεκανοπέδιο Αττικής είναι το Περιστερί, ο Άγιος Ιωάννης Ρέντη, το Πέραμα, τα Εξάρχεια και η Αγία Βαρβάρα, ενώ άλλες έρευνες δείχνουν ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ

πόλης και υπαίθρου. Μεγάλη παραβατικότητα παρατηρείται στις μεγαλουπόλεις, μικρότερη στις μεσαίες και μικρή στην ύπαιθρο. Υπάρχει βεβαίως μια τάση εξίσωσης και εξομοίωσης μεταξύ πόλης και υπαίθρου, λόγω της αυξημένης έντασης στην σύγχρονη κοινωνία και της προοδευτικής γενικότερης μείωσης που παρατηρείται στις αντιθέσεις πόλης και υπαίθρου (Καρανάτση, Σουλιώτη, 2004⁴).

Οι περιοχές με υψηλό ποσοστό παραβατικότητας ανηλίκων χαρακτηρίζονται και από υψηλή εγκληματικότητα ενηλίκων, από μεγάλα κοινωνικά προβλήματα, όπως αλκοολισμό, ψυχικές διαταραχές, ακόμη και αυτοκτονίες. Οι διαφοροποιήσεις οφείλονται στην υψηλή κινητικότητα, στην έλλειψη κατάλληλων ψυχαγωγικών εγκαταστάσεων, στις συγκρούσεις των διαφόρων κοινωνικών ομάδων (Κατσίρας, 2008).

Πολλές έρευνες διεξάγονται σε σχέση με την επίδραση των ευρύτερων κοινωνικών παραγόντων στην παραβατικότητα. Οι μεγάλες κοινωνικές αλλαγές του αιώνα μας συνυπάρχουν με μια παράλληλη αύξηση της παραβατικότητας. Στην έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης (2004-2009), αναφέρονται οι προϋποθέσεις εμφάνισης συγκρούσεων μεταξύ κοινωνικών ομάδων, οι οποίες διευκολύνουν το πέρασμα στην παραβατική συμπεριφορά. Μεταξύ άλλων αναφέρονται και οι εξής: οι ταχείες κοινωνικές αλλαγές, η γενίκευση των αλλαγών στα διάφορα κοινωνικά στρώματα, η διαφοροποίηση των ανθρώπινων ομάδων στα διάφορα συστήματα, η αύξηση των λειτουργικών ομάδων, η ταχεία τροποποίηση των σχέσεων μεταξύ των ομάδων, τα ανταγωνιστικά συμφέροντα μεταξύ των ομάδων, η μη ελεγχόμενη επιθετικότητα κ.α.

Οι κοινωνικές αυτές αλλαγές θέτουν υπό αμφισβήτηση τις μέχρι τώρα διαμορφωμένες σχέσεις. Άτομα που απέκτησαν περισσότερες δυνατότητες μόρφωσης έχουν την τάση να θεωρούν το παραμικρό εμπόδιο στη ζωή τους ως αδικία, κατά της οποίας οφείλουν να αγωνιστούν. Οι νέοι καλούνται να επιβιώσουν σε μια κοινωνία που τείνει προς την κατάργηση των διαπροσωπικών σχέσεων, μια κοινωνία που διαψεύδει τις προσδοκίες για ευτυχία και αφήνει τον άνθρωπο μετέωρο (Γραμματικάκης, 2002).

⁴ Άρθρο των Ε.Καρανάτση & Γ.Σουλιώτη (www.kathimerini.gr, 14-11-2004): Εκεί όπου περισσεύουν η φτώχεια και η ανεργία, εκεί ευδοκούν τα «άνθη της παραβατικότητας», ενώ αντίθετα, εκεί όπου οι κάτοικοι ευημερούν, οι εγκληματικές δράσεις σπανίζουν. Οι συνοικίες του Κέντρου και γύρω από αυτό, (από τα Πατήσια μέχρι τον Κολωνό) και τα δυτικά προάστια (από Πειραιά μέχρι Ασπρόπυργο), μαστίζονται, τόσο από ελαφράς μορφής, όσο και από σοβαρά κρούσματα εγκληματικότητας, που πλήττουν το αίσθημα ασφάλειας των κατοίκων, «Ζώνη υψηλού κινδύνου» χαρακτηρίζεται το Κέντρο της Αθήνας, τα δυτικά και βορειοανατολικά προάστια και σε ότι αφορά πιο βαριές μορφές εγκληματικότητας, όπως διακεκρυμμένες κλοπές, διαρρήξεις και επιθέσεις.

2.2.4. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Ο άνθρωπος, κατά γενική παραδοχή, είναι μιμητικό όν. Κατά τη διάρκεια της βρεφικής, νηπιακής και παιδικής ηλικίας, ο μιμητισμός είναι το χαρακτηριστικό εκείνο που μας κάνει να μαθαίνουμε πώς να μιλάμε, πώς να τρώμε, πώς να περπατάμε, πώς να ντυνόμαστε και γενικά πώς να συμπεριφερόμαστε, ακολουθώντας τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες. Κυρίως τα βρέφη, αλλά και τα παιδιά, λατρεύουν να παρατηρούν τους ανθρώπους γύρω τους και κατόπιν να επιλέγουν και να υιοθετούν στοιχεία από αυτούς (Καμαριανός, 2005).

Ένα μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου των παιδιών (κυρίως αυτών που διαβιούν στις πόλεις), αφιερώνεται στην παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων. Η δραστηριότητα αυτή είναι ιδιαίτερος αγαπητή στις μικρές ηλικίες εξαιτίας της συνεχούς εναλλαγής εικόνων αλλά και του γεγονότος ότι τους δίνεται η ευκαιρία να επιδοθούν σε μια από τις αγαπημένες τους ασχολίες: αυτή της παρατήρησης άλλων ανθρώπων (Λαμπροπούλου, 1999).

Καθώς μια σημαντική μερίδα του τηλεοπτικού κοινού απαρτίζεται από παιδιά και εφήβους, κρίνεται απαραίτητη η σύσταση κανόνων και νόμων για την προστασία τους. Έτσι και στην χώρα μας, ο νόμος 2328/1995 απαρτίζεται από διατάξεις απαγορευτικές της μετάδοσης προγραμμάτων που μπορεί να βλάψουν τους ανήλικους από σωματικής, νοητικής και ηθικής πλευράς. Ορίζονται συγκεκριμένες ώρες αναμετάδοσης προγραμμάτων που περιλαμβάνουν πορνογραφικές σκηνές ή σκηνές άσκοπης βίας, όπως και χρονικοί περιορισμοί όσον αφορά τις διαφημίσεις. Η διακοπή παιδικών προγραμμάτων για διαφημίσεις απαγορεύεται ενώ δεν επιτρέπονται όσες έχουν ως αντικείμενό τους την προώθηση αλκοολούχων ποτών, προϊόντων καπνού, όπλων, και φαρμάκων. Οι υπεύθυνοι των ειδησεογραφικών προγραμμάτων υποχρεούνται να απέχουν από την δραματοποίηση των γεγονότων και από την απεικόνιση φυσικών σκηνών βίας (αν αυτό δεν είναι απαραίτητο για την άρτια πληροφόρηση των τηλεθεατών) (Καμαριανός, 2005).

Όσον αφορά στην επίδραση που ενδεχομένως ασκούν τα Μ.Μ.Ε., και κυρίως η τηλεόραση, στους τηλεθεατές και κατά συνέπεια και στα παιδιά, οι απόψεις διαφέρουν. Σύμφωνα με τον Καμαριανό (2005), με κυρίαρχες 4 θεωρίες: *την θεωρία της κάθαρσης και της αναστολής, την θεωρία της διέγερσης, την υπόθεση της εκμάθησης και την υπόθεση του εθισμού.*

Η υπόθεση της κάθαρσης έχει τις ρίζες της στις περί θεάτρου απόψεις του Αριστοτέλη, σύμφωνα με τις οποίες οι τραγωδίες ασκούσαν θετική επίδραση στους θεατές, προσφέροντάς τους την ευκαιρία να εκτονώσουν τα αρνητικά συναισθήματά τους και να εξαγνιστούν. Το

ίδιο υποστηρίχθηκε από πολλούς ότι συμβαίνει με την τηλεόραση. Εκφράστηκε η γνώμη πως η εξ αποστάσεως, συναισθηματική συμμετοχή σε πράξεις βίας και γενικότερα σε επιθετικές συμπεριφορές προσφέρει στον θεατή την ευκαιρία να απαλλαγεί από παρεμφερείς επιθυμίες. Η θεωρία, αν και δεν αποδείχτηκε ποτέ εμπειρικά, εξακολουθεί να υποστηρίζεται και σήμερα, κατά την άποψή μας κυρίως από ανθρώπους των οποίων η δουλειά έχει να κάνει με την αναπαραγωγή και τηλεοπτική μετάδοση σκηνών βίας.

Σύμφωνα με την **θεωρία της διέγερσης**, τα τηλεοπτικά προγράμματα επηρεάζουν τους τηλεθεατές και μπορούν να τους οδηγήσουν σε υιοθέτηση επιθετικής ή και βίαιης συμπεριφοράς, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Η επιβράβευση της χρήσης βίας στην τηλεόραση, ή η χρήση αυτής από τους 'καλούς' χαρακτήρες των ταινιών, ωθεί το άτομο να χρησιμοποιήσει περισσότερη βία στην καθημερινή του ζωή, σε περίπτωση που προκύψει ένα γεγονός που προκαλεί απογοήτευση. Με άλλα λόγια, η τηλεοπτική προβολή βίας που προκύπτει όταν υπάρχει δίκαιος λόγος, δικαιολογεί στις συνειδήσεις των τηλεθεατών την επιθετικότητα και τους παροτρύνει να φερθούν αναλόγως στις προσωπικές τους υποθέσεις. Ωστόσο, και αυτή η θεωρία, κατόπιν ερευνών, δεν στάθηκε δυνατό να επιβεβαιωθεί.

Για τους οπαδούς της **θεωρίας του εθισμού**, η συνεχής τηλεοπτική προβολή σκηνών βίας προκαλεί σταδιακή αναισθητοποίηση και αδιαφορία στο άτομο όταν αυτό βρίσκεται ενώπιον παρόμοιων αλλά πραγματικών γεγονότων. Και πάλι εδώ οι έρευνες δεν κατάφεραν να επιβεβαιώσουν την υπόθεση. Όμως, οι θεωρητικοί επιμένουν πως ο εθισμός στην προβαλλόμενη, από τα ΜΜΕ, βία λαμβάνει χώρα με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους:

Κατ' αρχήν, με την ελαχιστοποίηση της έντασης της γενικής ενεργοποίησης του σώματος όταν το άτομο γίνεται μάρτυρας κάποιου βίαιου γεγονότος (π.χ. ταχυκαρδία). Δεύτερον, η συστηματική απευαισθητοποίηση που τελείται κατά την διάρκεια παρακολούθησης επιθετικών συμπεριφορών και την παράλληλη σύνδεσή της με πράξεις της καθημερινότητας και της οικογενειακής ζωής (λήψη τροφής). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την σταδιακή χαλάρωση μπροστά σε προγράμματα που ενέχουν βία, ειδικά για τα παιδιά, εκτός και αν οι μεγαλύτεροι τους επισημάνουν τον χαρακτήρα της προβαλλόμενης πράξης κρίνοντάς την αρνητικά.

Μια άλλη συνέπεια είναι και η άρνηση παροχής βοήθειας σε συνανθρώπους, σε περίπτωση δύσκολων καταστάσεων, ως αποτέλεσμα πρόκλησης απάθειας και ψυχρότητας εξαιτίας της χρόνιας έκθεσης σε βίαια θεάματα. Τέλος, ενδέχεται η υπερβολική παρακολούθηση των εν λόγω προγραμμάτων να προκαλέσει τέτοιου είδους εθισμό και

απευαισθητοποίηση στο τηλεοπτικό κοινό ώστε η πρόκληση συγκίνησης να είναι δυνατή μόνο με την προβολή όλο και περισσότερο βίαιων σκηνών στην τηλεόραση (Καμαριανός, 2005).

Κατά τον Bandura, υποστηρικτή της θεωρίας της εκμάθησης, οι άνθρωποι δεν έχουν κάποιο έμφυτο ένστικτο που τους οδηγεί σε βίαιες πράξεις, αλλά η συμπεριφορά τους αυτή είναι μάλλον προϊόν παρατήρησης άλλων ανθρώπων και μάθησης της βίας από αυτούς. Αν και η επιρροή, κυρίως στους νέους ανθρώπους, δεν είναι έκδηλη, παρόλα αυτά είναι δυνατόν να κάνει την εμφάνισή της όταν το άτομο προσδοκά σε κάτι, όταν περιμένει ότι έχει να κερδίσει κάτι από την χρήση βίας (Λαμπροπούλου, 1999).

Ωστόσο, ο Bandura και οι συνεργάτες του διαπίστωσαν κατόπιν εμπειρικών ερευνών ότι η επιβράβευση ή αντίθετα η τιμωρία της βίαιης πράξης, επηρεάζει και τον τρόπο που θα συμπεριφερθεί το παιδί μετά την παρακολούθηση ενός αντίστοιχου προγράμματος. Όταν, για παράδειγμα, η επιθετική συμπεριφορά επικρινόταν, τύχαινε τιμωρίας ή δεν είχε επιτυχή έκβαση, τα παιδιά ήταν λιγότερο πρόθυμα να ακολουθήσουν το συγκεκριμένο πρότυπο. Στην περίπτωση όμως που η βίαιη πράξη παρέμενε ατιμώρητη ή επιβραβευόταν, το ποσοστό μίμησης από τους νέους τηλεθεατές αυξανόταν σημαντικά. Παρόλα αυτά, έγινε φανερό πως ακόμα και τα παιδιά που είχαν παρακολουθήσει την αποδοκιμασία και τιμωρία της επιθετικής πράξης, σε σημαντικό ποσοστό την μιμήθηκαν με μια χρονική καθυστέρηση σε σχέση με αυτά της πρώτης περίπτωσης. Και πάλι όμως, είναι αποδεκτό από τους ερευνητές πως ο βαθμός στον οποίο θα επηρεαστεί το νεαρό άτομο εξαρτάται από την ποιότητα του προγράμματος και από την πνευματική του ωριμότητα (στην περίπτωση των παιδιών δεν μπορούμε να μιλάμε με ασφάλεια για κάτι τέτοιο), αλλά πολύ περισσότερο από το είδος των σχέσεων του με το οικογενειακό του περιβάλλον. Ωστόσο, πειράματα τα οποία διεξήχθησαν απέδειξαν τελικά πως η επιθετικότητα στα παιδιά αυξάνεται υπερβολικά μετά την παρακολούθηση σκηνών βίας. Όχι μόνο αυτό, αλλά και δεν μπορούμε να ξέρουμε σε ποια στιγμή το παιδί θα προχωρήσει στην υλοποίηση των όσων παρακολούθησε από την τηλεόραση (Λαμπροπούλου, 1999).

Σύμφωνα με τον Κουράκη (1999), κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός, πως το παιδί, στερούμενο κριτικής ικανότητας και πνευματικής ωριμότητας, ξοδεύοντας αρκετή από την ελεύθερη ώρα του μπροστά στον τηλεοπτικό δέκτη, και ωθούμενο από μια έμφυτη τάση μίμησης, επηρεάζεται άμεσα από τα τηλεοπτικά προγράμματα και αφομοιώνει πολλές φορές μηνύματα που ενδεχομένως να μετατρέψουν το ίδιο σε δράστη βίαιων πράξεων.

Οι εταιρείες και οι διαφημιστές, εμμέσως παραδέχονται το παραπάνω γεγονός, όταν ευθαρσώς ομολογούν πως στόχος τους είναι ο παιδικός πληθυσμός, τον οποίο πρέπει να δουν ως μελλοντικό αγοραστικό κοινό και κατά συνέπεια οφείλουν να εκπαιδεύσουν ανάλογα. Αυτό που προσβλέπουν να μεταχειριστούν είναι η ‘πλαστικότητα’ της παιδικής συμπεριφοράς, η οποία διαμορφώνεται με στρατηγική και την χρήση των κατάλληλων μηνυμάτων μέσω της τηλεόρασης. Ωστόσο, είναι έτοιμοι να αναδιπλώσουν την θέση τους προκειμένου να δικαιολογήσουν την προώθηση, για παράδειγμα, πολεμικών παιχνιδιών. Σε αυτήν την περίπτωση, υποστηρίζουν ότι το παιδί βιώνει την επιρροή του μηνύματος αντίστροφα. Και ενώ το πολεμικό παιχνίδι σαφώς και παροτρύνει άμεσα στην χρήση της βίας, αυτοί διατείνονται πως αντιθέτως εκτονώνει το παιδί από τα βίαια ένστικτά του και το διαμορφώνει σε φιλειρηνικό πολίτη! Όσον αφορά πάλι την αναμετάδοση ταινιών που περιέχουν βία, σαφώς και θα χρησιμοποιηθούν τρόποι για να κάνουν ελκυστική την πρόταση ούτως ώστε να εξασφαλιστούν τα επιθυμητά ποσοστά τηλεθέασης. Είναι αναγκαίο να καλλιεργηθεί η προτίμηση του θεατή, και του παιδιού φυσικά, ούτως ώστε να αναπτύξει αυτός ένα ενδιαφέρον και μια κλίση προς το προσφερόμενο θέαμα. Γιατί, αν δεν απολαμβάνει αυτό που του προσφέρουν, τότε πολύ απλά θα κλείσει τον δέκτη του (Κουράκης, 1999).

Σύμφωνα με Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 21^{ης} Ιουνίου 2007 σχετικά με την παραβατικότητα ανηλίκων, επισημαίνεται ότι τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην πρόληψη του φαινομένου της παραβατικότητας των ανηλίκων, μέσω της ανάληψης πρωτοβουλιών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού, καθώς και της παροχής υψηλής ποιότητας εκπομπών, οι οποίες θα προβάλλουν τη θετική συνεισφορά των νέων στην κοινωνία, ενώ αντίθετα θα ελέγχουν την προβολή χρήσης βίας, πορνογραφίας και κατανάλωσης ναρκωτικών ουσιών, βάσει συμφωνιών που θα ενταχθούν στον «οδικό χάρτη» προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού.

Δυστυχώς, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει προκειμένου να περιοριστεί η προβολή βίας και άλλων ακατάλληλων θεαμάτων σε ώρες που δεν υπάρχει παιδικό τηλεοπτικό κοινό, τουλάχιστον στην χώρα μας, κρίνουμε ότι δεν έχουν αποδώσει καρπούς. Η εμφάνιση της ιδιωτικής τηλεόρασης συνέβαλε κατά πολύ στην ‘απελευθέρωση’ της ποιότητας των προγραμμάτων. Το αποτέλεσμα είναι ότι πλέον μπορεί κανείς να παρακολουθήσει ανά πάσα στιγμή σκηνές με βίαιο ή γενικά ακατάλληλο περιεχόμενο για τα παιδικά μάτια, από τις μεσημεριανές ακόμα ώρες κυρίως του Σαβ/κου (Λαμπροπούλου, 1999).

2.2.5. Η σύγχρονη πραγματικότητα: ιδιοκτησία, ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός

Σύμφωνα με τον Κουράκη (1999), η ιδεατή εικόνα της κοινωνίας είναι αυτή της ισότητας στην κατανομή των οικονομικών πηγών, της ισότητας στα πολιτικά – νομικά και εργασιακά δικαιώματα, της δίκαιης και ίσης πρόσβασης όλων σε ουσιώδη αγαθά όπως αυτό της στέγασης, της σίτισης και της ένδυσης, και της δυνατότητας για συμμετοχή και λήψη αποφάσεων στα κοινά. Ωστόσο, η πραγματικότητα απέχει μακράν της θεωρίας. Η θεωρία της ανομίας αποκτά στις μέρες μας καινούριο νόημα και ενδιαφέρον. Οι νέοι, όπως και όλοι μας άλλωστε, βρίσκονται όλο και συχνότερα ενώπιον ανομικών φαινομένων. Η αξία όχι της επιτυχίας, αλλά της *οικονομικής* καταξίωσης, οι εικόνες πλούτου, τα υλικά αγαθά, όλα προσφέρονται απλόχερα και όλα αποτελούν βασική και μόνη προϋπόθεση για την επίτευξη της ευτυχίας. Η αύξηση του εισοδήματος μετουσιώνεται πλέον σε κοινωνική επιταγή. Απεναντίας, τα μέσα μειώνονται με γρήγορους ρυθμούς. Και ενώ ο πλούτος βρίσκεται τόσο κοντά τριγύρω μας, άλλο τόσο μακριά είναι για το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού να τον αγγίξει. Οι καλπάζοντες ρυθμοί ανεργίας που πλήττουν τις προηγμένες χώρες προσβάλλουν τον ψυχικό κόσμο των παιδιών, από την ευαίσθητη περίοδο της εφηβείας τους ακόμα, πιέζοντάς τα σε αποφάσεις που θα κρίνουν την πορεία της υπόλοιπης ζωής τους. Το σχολείο πλέον, από χώρος μετάδοσης γνώσεων και καλλιέργειας, γίνεται τόπος προετοιμασίας για την αντιμετώπιση της σκληρής αγοράς εργασίας.

Η φτώχεια δεν οδηγεί πάντοτε το άτομο στην παραβατικότητα, καλλιεργεί, όμως τους όρους – κοινωνικούς και ατομικούς – που συνεπάγονται πνευματική και ηθική στέρηση με απώτερη συνέπεια την έλλειψη της ανάπτυξης συστήματος αναστολών στο άτομο· συνεπώς, η φτώχεια επιδρά εμμέσως, διότι οι ψυχολογικές διεργασίες που γεννά, δημιουργούν στα άτομα κλίμα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, με αποτέλεσμα την αστάθεια και τη δυσπροσαρμοστικότητα (Κατσίρας, 2008).

Σύμφωνα με τον Φαρσεδάκη (1985), υπάρχει στενή σχέση μεταξύ της παραβατικότητας και της εξέλιξης της οικονομίας και των διακυμάνσεών της. Η ανεργία, η υποαπασχόληση, οι ευέλικτες μορφές εργασίας, η βασικά επιδοματικού χαρακτήρα επιμόρφωση, μέσα από σεμινάρια χωρίς συνέχεια, χωρίς ιδεολογικό / αξιολογικό περιεχόμενο, τροφοδοτούν την αβεβαιότητα, συντηρούν και αναπαράγουν την αίσθηση του εφήμερου, του πρόσκαιρου, του επισφαλούς, με αποτέλεσμα τη διαρκή συναισθηματική ανασφάλεια και παράλληλα, τη διαρκή οικονομική εξάρτηση.

Η ανάγκη επιβίωσης μέσα στη ζούγκλα της εργασιακής αβεβαιότητας, η εμπορευματοποίηση της μόρφωσης με στόχο τη σχολική, επαγγελματική, κοινωνική προσαρμογή και την επιτυχία, που καθορίζεται συνήθως με κριτήρια που θέτουν οι επιχειρήσεις, η ανάπτυξη της τεχνολογίας που συμβαίνει με ρυθμούς τόσο ταχείς, ώστε ο νέος δεν προλαβαίνει να την παρακολουθήσει, η υπερπληροφόρηση και η παραπληροφόρηση, αποτελούν συστατικά στοιχεία της καθημερινότητας των νέων αυτή την περίοδο της γενικευμένης αστάθειας και αβεβαιότητας. Μέσα σε αυτό το κοινωνικό πλαίσιο αναπτύσσονται οι όροι μιας βαθιάς κρίσης η οποία διακρίνει την μετάβαση του νέου στην ενήλικη ζωή και τη διαδικασία ενσωμάτωσής του στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή (Κουράκης, 1999).

Σύμφωνα με τους κοινωνικούς επιστήμονες Doise, Deschamps, Mugny (1980), η παραβατικότητα θεωρείται κοινωνικο-ψυχολογικό φαινόμενο. Οι πιθανότητες που έχει ο άνθρωπος να διαπράξει εγκληματικές πράξεις εξαρτάται από την κοινωνική του θέση και την οικονομική του κατάσταση. Ενώ ισχύει η ισότητα απέναντι στους νόμους υπάρχει «ανισότητα των δυνατοτήτων απέναντι στην εγκληματικότητα». Οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις πιέζονται προς την περιθωριοποίηση, την παραβατικότητα και την εν γένει κοινωνική απόκλιση. «Αυτοί που υπόκεινται, περισσότερο στις πιέσεις προς την απόκλιση βρίσκονται στην κατώτερη κοινωνική τάξη».

Γι' αυτό βλέπουμε, τις περισσότερες περιπτώσεις, ανήλικοι παραβάτες να είναι έφηβοι, ηλικίας 14 έως 17 ετών, να προέρχονται από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και από δυσλειτουργικές οικογένειες, χρήστες τοξικών ουσιών στην πλειοψηφία τους, να έχουν εγκαταλείψει το σχολείο ή να έχουν να έχουν χαμηλή επίδοση στα μαθήματα του σχολείου τους (Doise, Deschamps, Mugny, 1980).

Παράγοντας παραβατικότητας θεωρείται και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Ως τέτοιος νοείται η περιθωριοποίηση ατόμων ή ομάδων και η παράλληλη ή συνεπακόλουθη στέρηση δικαιωμάτων, ευκαιριών και δυνατοτήτων για ουσιαστική και ισότιμη συμμετοχή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, συνήθως, εξαιρούνται από τον εργασιακό στίβο, γι' αυτό και η ανεργία είναι το μείζον κοινωνικό τους πρόβλημα (Αρνιτοπούλου, ανήλικοι δράστες – ανήλικοι θύματα, www.idkaramanlis.gr).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα από τα πλέον επονείδιστα σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα, διότι παράγει και αναπαράγει διακρίσεις και ανισότητες, οδηγεί στη ρήξη του κοινωνικού ιστού, στην κοινωνική αποδιάρθρωση, με αποτέλεσμα να δοκιμάζει την

κοινωνική μας ευαισθησία και την εφαρμογή θεμελιωδών αρχών της δημοκρατίας. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός «αποτελεί στοιχείο μιας αρνητικής οικονομικής και κοινωνικής δυναμικής, η οποία εμπράκτως ανατρέπει δημοκρατικά ιδεώδη και αξίες οικουμενικής εμβέλειας, αφού ισοδυναμεί με έναν άνομο πολιτικό εξοστρακισμό». Ο κοινωνικός αποκλεισμός οδηγεί στην αδυναμία άσκησης κοινωνικών δικαιωμάτων εκ μέρους των αποκλεισμένων, στη χαμηλή αυτοεκτίμηση που αισθάνονται οι αποκλεισμένοι, στην αναξιοπρεπή διαβίωση / επιβίωσή τους, λόγοι που εγκυμονούν, σε πολλές περιπτώσεις, μορφές παραβατικότητας (www.prolipsi-xanthi.gr, 24/09/2002, κέντρο ενημέρωσης και πρόληψης κατά των ναρκωτικών Ν. Ξάνθης).

Είναι διάχυτη η άποψη πως η εποχή που διανύουμε χαρακτηρίζεται από την έκκληση ηθών, την αμφισβήτηση και ίσως κατάρρευση παλαιών αξιών και θεσμών (όπως αυτός της οικογένειας), και την ανάδυση νέων, αμφιβόλου ποιότητας και λειτουργικότητας. Μέσα σε αυτήν την αξιακή ταλάντευση των καιρών μας, οι μεγαλύτεροι αγωνίζονται ακόμα να βρουν τις νόρμες και τους τρόπους συμπεριφοράς που θα υιοθετήσουν, χωρίς αυτές οι εξελίξεις να τους αφήνουν ηθικά κληροδοτήματα για τις νεότερες γενιές. Οι τελευταίες, μπροστά στην έλλειψη αξιακού υπόβαθρου, καλούνται πολλές φορές να διαλέξουν μόνες τους και άλλες φορές ακόμα και να εφεύρουν οι ίδιες τις στάσεις που θα ακολουθήσουν προς αντιμετώπιση των νέων δεδομένων (για παράδειγμα, η χρήση του διαδικτύου, η αύξηση των μεταναστών και η συνύπαρξη παιδιών διαφορετικής κουλτούρας και φυλής στους ίδιους σχολικούς χώρους, η σταδιακή εξαφάνιση της ‘παραδοσιακής’ οικογένειας κλπ) (Τσουκαλάς, 1996).

Τα νεαρά άτομα έχουν ανάγκη από την ύπαρξη προτύπων, στην εικόνα των οποίων θα στηριχθούν για να θέσουν τις βάσεις για την μετέπειτα ζωή τους ως υπεύθυνοι, χρήσιμοι και νομοταγείς πολίτες. Όσον αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα, δεν είναι τόσο η έλλειψη προτύπων (πιστεύουμε ακράδαντα ότι πάντα θα υπάρχουν άνθρωποι αξιόλογοι που μπορούν να παίξουν αυτό το ρόλο για τους νέους), όσο η ατυχής, αν και έντονη προβολή, από τα ΜΜΕ, ατόμων που και δεν έχουν τίποτα αξιοσημείωτο να προσφέρουν, και οδηγούν τους νέους ανθρώπους σε λάθος επιδιώξεις και αναζητήσεις. Στέρηση επομένως, όχι μόνο υλικών αγαθών αλλά και συναισθηματικών εφοδίων, είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του σύγχρονου ανεπτυγμένου κόσμου. Ενός κόσμου που απαιτεί, τιμωρεί την ‘ανυπακοή’, αλλά προσφέρει ελάχιστα (Κουράκης, 1999).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο παραβατικός ανήλικος στην σημερινή Ελλάδα αντιμετωπίζεται θεσμικά μέσα από τον ιδεότυπο του προτύπου πρόνοιας. Σε γενικές γραμμές αυτή η αντιμετώπιση περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα μορφών συμπεριφοράς που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του προτύπου αυτού. Η διαδικασία που ακολουθείται αποκλίνει από τους ποινικούς – δικονομικούς κανόνες, με σκοπό να δημιουργηθεί μία κατά κάποιον τρόπο γονική σχέση μεταξύ δικαστή (αν πρόκειται για δικαστήριο ανηλίκων) ή ιεραρχικά προϊσταμένου (αν πρόκειται για διοικητική επιτροπή πρόνοιας) και ανηλίκου. Ανάλογα θεσμικά μέσα ανά τον κόσμο που βασίζονται στο ίδιο πρότυπο αντιμετώπισης απαντώνται – με πρώτο ιστορικά αυτό στο Σικάγο το 1899 – στις σκανδιναβικές επιτροπές παιδικής προστασίας και στα αγγλικά δικαστήρια ανηλίκων (Σπινέλλη, 1990, σελ. 173-181).

Στην Ελλάδα, προστασία και πρόνοια για τους ανήλικους υπήρχε ήδη από τα τρία συντάγματα της Επανάστασης του 1821. Το παρόν σύνταγμα στο άρθρο 21 και στις παραγράφους 1 και 3 ιδρύει το κοινωνικό δικαίωμα προστασίας της παιδικής ηλικίας και νεότητας. Οι τρόποι προστασίας που απορρέουν από αυτό το δικαίωμα μπορούν να πάρουν άμεσα δύο μορφές: θετική, με τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών ανάπτυξης, ή αρνητική, με αστικές και ειδικές ποινικές διατάξεις που βασίζονται κυρίως στην έννοια της προφύλαξης από κινδύνους που απειλούν τον ανήλικο («προπαραβατικές» καταστάσεις). Συμπερασματικά, η έννοια της αντιμετώπισης του ανηλίκου περνάει από τα στάδια της σημειωτικής οριοθέτησης του «προπαραβατικού» ως θύματος καταστάσεων ή ως επικίνδυνου ατόμου που πρέπει να πληρώσει για το κακό που θα προξενήσει. Και στις δύο όμως οπτικές, ο ανήλικος δεν έχει άποψη και ικανότητα να την εκφράσει. Παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μια θεμελιώδης αλλαγή της στάσης του δικαίου, καθώς αναγνωρίζεται στον ανήλικο ότι είναι κάτοχος μιας αυτόνομης προσωπικότητας με ίδια βούληση και δικαίωμα σεβασμού της (Παρασκευόπουλος, 1988).

Έννοιες όπως «ανήλικοι σε κίνδυνο» ή «δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής» αποτελούν το αφετηριακό σημείο για παρεμβάσεις που έχουν ως απώτερο στόχο την αποτροπή εκδήλωσης εγκληματικής συμπεριφοράς στο μέλλον. Και αυτές οι παρεμβάσεις, το σύνολο

δηλαδή των κανόνων που αναφέρονται στην προστασία και τη μεταχείριση ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο, αφορούν το δίκαιο πρόνοιας των ανηλίκων, το προνοιακό πρότυπο στη χώρα μας (Παρασκευόπουλος, 1988).

Η αντιμετώπιση του «προπαραβατικού» ανηλίκου στην Ελλάδα θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά με τον Α.Ν. 2724/1940 (ΦΕΚ 449Α). Το μοντέλο, δηλαδή, της αντιμετώπισης στηριζόταν στην εικόνα του «προπαραβατικού» ως επικίνδυνου και παρεκτρέποντα. Η αντιμετώπιση αυτή ήταν ένα μέτρο ασφαλείας και όχι ποινή. Χωρίς να προϋποθέτει διάπραξη εγκλήματος, η προληπτική συμμόρφωση επιβάλλεται στον ανήλικο που κρίνεται επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη. Τα αίτια της επικινδυνότητάς του οφείλονταν σε κοινωνικούς παράγοντες, όπως είναι η παρέα και η οικογένεια. Η αντιμετώπιση περιλάμβανε αρχικά μόνο τον εγκλεισμό σε αναμορφωτήριο (αργότερα σε Ιδρύματα Αγωγής), η οποία πραγματοποιείται με υπουργική απόφαση. Αργότερα με το Κανονιστικό Β.Δ. της 30/06/1954 «Περί οργανώσεως και λειτουργίας Υπηρεσίας Επιμελητών» στο άρθρο 2 παρ. 3 καθιερώνεται η δικαστική επιμέλεια ενός τέτοιου ανηλίκου από επιμελητή ανηλίκων. Το μέτρο αυτό έχει ευρεία εφαρμογή και στην ουσία έχει αντικαταστήσει το μέτρο του εγκλεισμού, το οποίο, επειδή ακριβώς τίθεται σε ισχύ με υπουργική απόφαση, έχει κριθεί από αρκετούς νομικούς επιστήμονες αντισυνταγματικό (Τρωϊαννού – Λουλά, 1995).

Ο νόμος αυτός ίσχυσε για πέντε ακόμα χρόνια, μέχρι την εφαρμογή του Ν. 2298/1995, ο οποίος αντικατέστησε τα άρθρα του Α.Ν. 2724/1940 που αφορούσαν τον ηθικό κίνδυνο. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 17 παρ. 5 αναφέρεται ότι: «στα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων εισάγονται επίσης ανήλικοι οι οποίοι διαβιούν σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις». Με το νέο νόμο επιχειρείται καταρχήν να συγκεκριμενοποιηθεί η αόριστη έννοια του «ηθικού κινδύνου» και να περιοριστεί στην ύπαρξη ενός εγκληματογόνου περιβάλλοντος. Επίσης, έχει καταργηθεί ο διοικητικός εγκλεισμός με απόφαση του δικαστή, στα πλαίσια των διοικητικών αρμοδιοτήτων του. Άλλωστε, στην ελληνική έννομη τάξη, ως δικαιοδοτικό όργανο ορίζεται το δικαστήριο και όχι ο δικαστής ανηλίκων (Γεωργούλας, 2000).

Επίσης, για να ισχύσει ο εγκλεισμός με βάση τις «δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής», απαιτείται έγγραφη αίτηση των γονέων ή συναίνεσή τους. Αφενός, δηλαδή, κατοχυρώνεται ως βασική αρχή η αυτονομία των γονέων ως προς τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, όπως ορίζεται και από το άρθρο 9 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αφετέρου όμως γεννιούνται νέα προβλήματα στην περίπτωση που το εγκληματογόνο

κοινωνικό περιβάλλον είναι το οικογενειακό και οι γονείς-θύτες αρνούνται να συναινέσουν για να αποκοπεί το παιδί-θύμα από την αρνητική επιρροή τους (Γεωργούλας, 2000).

Στον ίδιο νόμο και στο άρθρο 18 καθορίζεται θεσμικά η αντιμετώπιση των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων για τους «προπαραβατικούς» ανηλίκους. Το πλέγμα όμως της παρέμβασης της πολιτείας δεν ολοκληρώνεται με τους δύο αυτούς νόμους. Με τους νόμους 1729/1984 «Περί καταπολέμησης της διάδοσης των ναρκωτικών» και το Β.Δ.29/1971 (ΦΕΚ 21Α) «Περί κωδικοποίησης εις ενιαίον κείμενον των ισχυουσών διατάξεων περί τυχερών και μη παιγνίων», επιχειρούν να προστατεύσουν τους νέους από κινδύνους όπως ναρκωτικά και τυχερά παιχνίδια. Ειδικά με το Β.Δ.29/1971, ο ανήλικος τιμωρείται ως πραγματικά επικίνδυνος, καθώς δεν παρουσιάζεται ως θύμα της παράβασης, αλλά σαν να έχει αυξημένες ευθύνες. Στο ίδιο πλαίσιο, αστυνομικές διατάξεις προστατεύουν τον ανήλικο τιμωρώντας τον για την κατανάλωση αλκοόλ (Αστ. Διατ. 8/1971), για τη χρήση προσωπίδων που καλύπτουν εξ ολοκλήρου το πρόσωπο όταν είναι δώδεκα ετών (Αστ. Διατ. 11/1972), ενώ ο Ν. 1597/1986 προστατεύει τον ανήλικο από κινηματογραφικές ταινίες που κρίνονται από ειδική επιτροπή ακατάλληλες (Χαΐδου, 1989).

Επίσης, η προστασία του ανηλίκου μπορεί να επιτευχθεί και με την άμεση ποινικοποίηση μιας συμπεριφοράς του που αποτελεί δείγμα μιας ευρύτερης αντικοινωνικής έκφρασης. Κατ' αυτό τον τρόπο, μετατρέπεται ο «προπαραβατικός» σε παραβατικό, ακριβώς γιατί η συγκεκριμένη ποινικοποίηση θεωρείται ότι έχει παιδαγωγική αξία. Ο κύριος στόχος είναι η ευημερία και το συμφέρον του παιδιού. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, το δικαστήριο μπορεί να φθάσει μέχρι και την αφαίρεση της επιμέλειας από τους δύο γονείς, αν οι ίδιοι οι γονείς παραβαίνουν τα καθήκοντα που επιβάλλει το λειτούργημα της γονικής μέριμνας για την επιμέλεια του παιδιού τους. Ανάλογη παρέμβαση μπορεί να προκαλέσουν κι άλλες αντικοινωνικές συμπεριφορές, όπως η δυσπροσαρμοστικότητα στο σχολείο και η χρήση αλκοόλ ή τοξικών ουσιών. Τότε το δικαστήριο διορίζει ως κηδεμόνα ένα τρίτο πρόσωπο που δέχεται να αναλάβει την άσκηση της γονικής μέριμνας. Τέλος, στο πλαίσιο της προνοιακής αντιμετώπισης του ανηλίκου, προβλέπεται ως μέτρο η τοποθέτησή του σε ανάδοχη οικογένεια, ή σε Κέντρα Παιδικής Μέριμνας (Δεληγιάννη, 1989).

3.1. Η χάραξη πολιτικής πρόληψης ενάντια στη νεανική παραβατικότητα

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που προαναφέρθηκαν λαμβάνονται υπ' όψιν στην περίπτωση χάραξης πολιτικής ενάντια στη νεανική παραβατικότητα. Ωστόσο, λίγα μπορούν να προσφέρουν άνευ επιστημονικής επεξεργασίας εφόσον καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες μιας συνεχούς αλλαγής του κοινωνικού πλαισίου και των συνθηκών ζωής. Τα αίτια που ευθύνονται για την εμφάνιση ή αύξηση του φαινομένου σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο μπορούν κάλλιστα να απουσιάζουν αν αλλάξουμε την χώρα ή την στιγμή (Oberwittler, 2005).

Πριν ακόμα ξεκινήσει ο σχεδιασμός προγραμμάτων πρόληψης / αντιμετώπισης, είναι επιβεβλημένη η διεξαγωγή σοβαρών επιστημονικών ερευνών με σκοπό τον εντοπισμό των αιτιών σε δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο. Δυστυχώς, ο τομέας εμπειρικών ερευνών επί του θέματος που μας απασχολεί υποφέρει από μεγάλες ελλείψεις σε πολλές προηγμένες χώρες (στις χώρες της Ευρώπης και τις Η.Π.Α, γεγονός απαγορευτικό για συντονισμένες προσπάθειες πρόληψης και ίασης του φαινομένου (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Πέρα από τις τυχόν δυσκολίες, ενδείκνυται η διεξαγωγή μακροχρόνιων εμπειρικών ερευνών σε συνεργασία με οικογένειες των οποίων τα παιδιά βρίσκονται ακόμα σε μικρή ηλικία. Αυτό διασφαλίζει στους ερευνητές την δυνατότητα να παρατηρούν επί μακρό χρονικό διάστημα τις αλλαγές στην συμπεριφορά των ανηλίκων καθώς μεγαλώνουν, όπως επίσης και την επίδραση που έχουν επάνω τους τα διάφορα οικογενειακά συμβάντα. Αρκετές έρευνες αυτού του είδους έχουν διεξαχθεί κατά καιρούς στη Βρετανία, με χρήσιμα συμπεράσματα για την σχέση μεταξύ εγκλήματος και οικογένειας, που παρατηρούνται όχι μόνο στην αυτή χώρα αλλά και σε πολλές άλλες Ευρωπαϊκές. Ένα ερώτημα που θα μπορούσε επίσης να απαντηθεί μέσα από την εμπειρική έρευνα είναι η εξακρίβωση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων πρόληψης με σκοπό την ανακάλυψη τυχόν ανεπαρκειών τους και την περαιτέρω βελτίωσή τους. Η εκτίμηση των προληπτικών μέτρων είναι ιδιαίτερα δυσχερής, από την άποψη ότι πολλές φορές είναι ρευστά τα όρια μεταξύ της επιρροής που ασκούν τα μέτρα και της επίδρασης των εξωτερικών παραγόντων. Μια λύση στο πρόβλημα αποτελεί η επιλογή πειραματικών ομάδων και ομάδων ελέγχου (αυτές οι τελευταίες καλό είναι να επιλέγονται τυχαία) με σκοπό τη συλλογή στοιχείων πριν την εφαρμογή και μετά το πέρας του εκάστοτε προγράμματος. Με αυτόν τον τρόπο, έχοντας μια σχεδόν πλήρη άποψη περί της εικόνας που παρουσιάζει ο ανήλικος πριν την λήψη των προληπτικών μέτρων και συγκρίνοντας τις δύο ομάδες, είναι δυνατό να απομονώσουμε κατά μεγάλο μέρος τις εξωτερικές επιρροές που δέχεται το άτομο και να προβούμε στην αξιολόγηση της πολιτικής που εφαρμόστηκε (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Δυστυχώς, τέτοιου τύπου έρευνες όπως οι προαναφερθείσες είναι όχι μόνο χρονοβόρες αλλά και ιδιαίτερος δαπανηρές. Αυτό έχει συμβάλει, όπως ελέχθη και προηγουμένως, στο να εγκαταλειφθεί κατά μεγάλο μέρος η προσπάθεια διεξαγωγής τους σε πολλές χώρες με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε μέχρι σήμερα στον πειραματισμό και στην προχειρότητα όσον αφορά στην λήψη προληπτικών μέτρων.

Το έγκλημα, η παραβατικότητα και γενικότερα οι έκνομες ή αποκλίνουσες συμπεριφορές, αν και διεγείρουν το κοινό αίσθημα και προκαλούν έντονες αρνητικές αντιδράσεις από το κοινωνικό σύνολο, ωστόσο δεν είναι τίποτα άλλο από φυσιολογικά φαινόμενα που απορρέουν από την ανθρώπινη φύση και αποτελούν εκφάνσεις της κοινωνικής πράξης. Ως εκ τούτου οι προσπάθειες καταστολής και αντιμετώπισής τους οφείλουν να εντάσσονται στα πλαίσια της γενικότερης ασκούμενης κοινωνικής πολιτικής και να συνδέονται με διάφορες όψεις του κοινωνικού γίγνεσθαι (Michael Hogan, National Overview on Crime Prevention, «Towards a national approach on crime prevention», <http://www.aic.gov.au/publications/proceedings/15/hogan.pdf>).

Τα αίτια που σχετίζονται με την εκδήλωση παραβατικών φαινομένων στις νεανικές ηλικίες έχουν ως πηγή πλείστα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα και δυσλειτουργίες της σύγχρονης ζωής: Η αστικοποίηση, η οικονομική κρίση και η συνεπαγόμενη εξάπλωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που ενέχουν μέσα τους τα στοιχεία της έλλειψης ευκαιριών και της πρόσβασης σε καταναλωτικά αγαθά. Οι γενικότερες κοινωνικές αλλαγές οι οποίες, ειδικά στην εποχή που διανύουμε, λαμβάνουν χώρα πολύ γρήγορα και χωρίς να αφήνουν χρονικά περιθώρια ομαλής προσαρμογής. Το προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον που ενδέχεται να φέρνει αντιμέτωπο τον ανήλικο με ποικίλες δυσχερείς καταστάσεις όπως η παραμέληση, η κακοποίηση, η σκληρή διαπαιδαγώγηση και πειθαρχία, οι ενδοσυζυγικές συγκρούσεις ή ακόμα και οι εγκληματικές δραστηριότητες από την μεριά των ίδιων των γονέων (Michael Hogan, National Overview on Crime Prevention, «Towards a national approach on crime prevention», <http://www.aic.gov.au/publications/proceedings/15/hogan.pdf>).

Η σκλήρυνση της στάσης του ποινικού δικαίου και των επίσημων φορέων απονομής δικαιοσύνης δεν δύνανται να προσφέρουν αποτελεσματικές λύσεις παρά μόνο να εντείνουν ακόμα περισσότερο το πρόβλημα: η τσιμπίδα του νόμου μεγαλώνει ορθώνοντας επιπλέον εμπόδια στις όποιες προσπάθειες του ανήλικου για ομαλή ένταξη στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Πρακτικές αυτού του ύφους στο παρελθόν απέδειξαν ότι αυτό που επιτυγχάνεται είναι η αύξηση του αριθμού των ατόμων που γίνονται αντικείμενο επίσημης μεταχείρισης οι

οποίοι, υπό άλλες συνθήκες, θα είχαν περάσει απαρατήρητοι και θα συνέχιζαν μια κατά τα άλλα φυσιολογική ζωή (Ministry, 2001).

Σύμφωνα με τον Ministry (2001), λαμβάνοντας υπόψη τους γενεσιουργούς παράγοντες της νεανικής παραβατικότητας, εύλογα συμπεραίνουμε πως η καταπολέμησή της αποτελεί μέρος της γενικότερης εθνικής και τοπικής πολιτικής που ασκείται ανά κράτος. Τα αίτια που ωθούν τους σημερινούς νέους στην παράβαση των νόμων αποτελούν από μόνα τους ζητήματα που περιμένουν να βρουν την λύση τους. Με λίγα λόγια, η νεανική παραβατικότητα είναι σαφέστατα δευτερογενές πρόβλημα, η μάχη ενάντια του οποίου περνά μέσα από την εξάλειψη άλλων σοβαρών κοινωνικών θεμάτων. Επομένως, τα μέτρα που λαμβάνονται δεν έχουν αποκλειστικό στόχο την πάταξη του εν λόγω φαινομένου αλλά περιστρέφονται γύρω από ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων ποικίλης υφής. Αυτά έχουν να κάνουν με:

- Την εργασιακή και βιομηχανική πολιτική
- Τον αστικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό
- Την εκπαίδευση
- Την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την κοινωνική ενσωμάτωση
- Την σύσταση κανόνων δεοντολογίας όσον αφορά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ιδιαίτερος σχετικά με τα προγράμματα των τηλεοπτικών καναλιών και τις επιτρεπόμενες ώρες μετάδοσης ανάλογα με το θέμα της εκπομπής)
- Την σύσταση υπηρεσιών παροχής οικογενειακής στήριξης και στήριξης νέων
- Τα μέτρα πρόνοιας και φροντίδας περί των αναγκών του παιδικού πληθυσμού
- Τα προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης νέων στον ελεύθερο χρόνο τους
- Τα προγράμματα παροχής νομικής βοήθειας και ενημέρωσης για άτομα νεαρής ηλικίας
- Και τέλος, την υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης σε τοπικό επίπεδο

Ο πολυσχιδής χαρακτήρας της νεανικής παραβατικότητας δεν αφήνει πολλά περιθώρια για πειραματισμούς. Η διατύπωση της φράσης του Sherman “only everything works” οδηγεί συμπερασματικά στην διαπίστωση της ανάγκης για μια πρωταρχική ίδρυση συμβουλίων πρόληψης, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την συγκέντρωση και τον συντονισμό των δραστηριοτήτων φορέων που έως τώρα δρουν μεμονωμένα και αποσπασματικά, άνευ συνεργασίας ή ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ τους. Είναι ατελέσφορος ο κατακερματισμός των προσπαθειών και οι απόπειρες να πληγεί το πρόβλημα

επικεντρώνοντας αποκλειστικά σε μια όψη του, πράγμα το οποίο οδηγεί μόνο σε προσωρινή και πρόχειρη συγκάλυψή του (Dietrich Oberwittler, «The Development of Crime and the Fear of Crime in Germany - Consequences for Crime Prevention», 26.11.2004,http://www.difu.de/index.shtml?/publikationen/dfk/en/03_1/03_1_oberwittler.shtml).

Δυστυχώς, έως τώρα οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί επικεντρώνουν περισσότερο στην τιμωρία παρά στην προσφορά ευκαιριών (μορφωτικών, εργασιακών κλπ) και στην ψυχολογική στήριξη των νέων.

Περαιτέρω, ο διάλογος μεταξύ των διαφόρων φορέων, κρατικών και μη, που δραστηριοποιούνται στον συγκεκριμένο τομέα, είναι από ελάχιστη έως μηδαμινή, πράγμα το οποίο κάνει την ανταλλαγή πληροφοριών αδύνατη και εμποδίζει την ορθή εκτίμηση του φαινομένου. Αυτό με την σειρά του δρα παρεμποδιστικά στην σωστή αντιμετώπιση του προβλήματος. Ως αποτέλεσμα, οι κυβερνήσεις των διαφόρων κρατών συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να εφαρμόζουν μέτρα έχοντας μια θολή μόνο εικόνα της πραγματικότητας και χωρίς να είναι καλοί γνώστες όλων των εναλλακτικών μέτρων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν. Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο εξάλλου, η επίσημη αντεγκληματική πολιτική να διαμορφώνεται κάτω από την επιρροή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης που, ως γνωστόν, έχουν την τάση να μεγαλοποιούν και να δραματοποιούν τα πράγματα (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Όμως, ακόμα και με προσεκτική και λεπτομερή σχεδίαση των προληπτικών προγραμμάτων, είναι αμφίβολο κατά πόσο θα αποδώσουν εάν δεν ευδοκιμήσει η συνεργασία με την οικογένεια. Το οικογενειακό περιβάλλον είναι αυτό με το οποίο συνδέεται στενά ο ανήλικος και πάνω στο οποίο στηρίζεται για την ικανοποίηση των περισσότερων αναγκών του καθώς δεν έχει ακόμα ανεξαρτητοποιηθεί. Αν η οικογένεια δεν επιδειξεί την απαιτούμενη διάθεση να γνωστοποιήσει το όποιο πρόβλημά της και να ζητήσει βοήθεια και στήριξη από τους αρμόδιους φορείς, ή αν, σε περίπτωση που το κάνει, αποτύχει να έρθει σε επαφή μαζί τους ή αν δεν γνωρίζει που να απευθυνθεί επειδή οι εκάστοτε υπηρεσίες δεν είναι άμεσα προσβάσιμες, τότε κάθε πολιτική κατά της παραβατικότητας θα αποτύχει παταγωδώς (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Θα πρέπει να εστιάσουμε σε συγκεκριμένο αριθμό οικογενειών των οποίων τα παιδιά μπορεί να θεωρηθεί ότι διατρέχουν τον κίνδυνο να παρανομήσουν για διάφορους λόγους. Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι ούτε πρακτικά αλλά και ούτε ηθικά σωστό. Δεν είναι δυνατόν να

χαρακτηριστεί ένα παιδί ως πιθανός μελλοντικός παραβάτης βάσει της οικονομικής, μορφωτικής και γενικότερης κοινωνικής κατάστασης στην οποία βρίσκεται η οικογένειά του. Κάτι τέτοιο όχι μόνο προδιαθέτει ένα παιδί το οποίο δεν έχει διαπράξει τίποτα κακό έως τώρα, αλλά δρα επίσης στιγματιστικά καθώς το μεταχειριζόμαστε ως αυριανό κοινωνικό κίνδυνο και του προσδίδουμε στην ουσία μια ιδιότητα την οποία μπορεί να μην αποκτήσει ποτέ : αυτή του παραβατικού. Η στρατηγική αυτή ενέχει μέσα της και το στοιχείο του ρατσισμού εφόσον, εμμέσως πλην σαφώς, υπαινισσόμαστε ότι η νεανική παραβατικότητα οφείλεται σε συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως το μορφωτικό επίπεδο ή η οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Όμως, φτωχοί ή ανεκπαιδευτοί γονείς δεν μεγαλώνουν κατ' ανάγκην παραβατικά παιδιά ούτε και μπορούμε να συσχετίσουμε άμεσα την ιδιότητα αυτή με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Τίποτα δεν μας λέει ότι τα παιδιά ευκατάστατων οικογενειών δεν είναι το ίδιο παραβατικά με αυτά των μη προνομιούχων. Απλά τα πρώτα, σε αντίθεση με τα δεύτερα, ενδέχεται να προβαίνουν σε διαφορετικού είδους παράνομες πράξεις, ή ακόμα, χάριν της νομικής βοήθειας που τους προσφέρουν οι γονείς τους, ίσως να μην έρχονται σε άμεση επαφή με την Δικαιοσύνη ή να τυγχάνουν ηπιότερης μεταχείρισης από αυτήν (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Μέριμνα πρέπει να ληφθεί και στον τομέα της περιστασιακής πρόληψης. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής από την μεριά του κράτους, όσο καλά και αν σχεδιαστεί, προσπίπτει στο γεγονός ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες δεν είναι ανεξάντλητες. Σαφώς και τα προβλήματα θα ελαχιστοποιηθούν, ωστόσο δεν θα σταματήσουν να υφίστανται. Είναι απαραίτητο ο κάθε πολίτης να αναλάβει επίσης και την ευθύνη που φέρει περιστασιακά ως υποψήφιο θύμα. Η μείωση των ευκαιριών για διάπραξη κάποιας παράνομης πράξης μέσα από την λήψη διαφόρων μέτρων, μπορεί να αποθαρρύνει πολλούς επίδοξους νεαρούς δράστες από την παράβαση νόμων και κανόνων. Γι' αυτούς τους λόγους είναι σημαντικό η πολιτεία να αναλάβει δράση όσον αφορά την καλύτερη αστυνόμευση περιοχών με αυξημένο δείκτη παραβατικότητας νεαρών δραστών, την βελτίωση του φωτισμού στους δρόμους, την άσκηση στενότερου ελέγχου και την επιβολή περιοριστικών μέτρων σχετικά με τις πωλήσεις όπλων όπως ακόμα και την ενημέρωση των πολιτών για την προστασία των περιουσιακών τους στοιχείων (αυτοκίνητα, σπίτια) και την σωματικής τους ακεραιότητας (Dietrich Oberwittler, «The Development of Crime and the Fear of Crime in Germany - Consequences for Crime Prevention»,

26.11.2004,http://www.difu.de/index.shtml?/publikationen/dfk/en/03_1/03_1_oberwittler.shtml).

Παρά τις συνεχείς κρατικές προσπάθειες για την χάραξη πολιτικής, είναι έκδηλη και στην χώρα μας η απουσία της συνεργασίας μεταξύ των κρατικών φορέων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των εθελοντικών ομάδων και γιατί όχι, και της εκκλησίας. Διαπιστώνεται η ανάγκη θέσπισης ενός οργάνου που θα έχει κύριο μέλημά του τον συντονισμό των προαναφερθέντων και την μέριμνα για επαφή και ανταλλαγή επιστημονικής γνώσης με φορείς του εξωτερικού. Το ζήτημα μέχρι τώρα έχει αντιμετωπιστεί μόνο αποσπασματικά και οι ενέργειες που αφορούν διάφορες όψεις του έχουν διαμοιραστεί σε ποικίλες ομάδες οι οποίες συχνά αγνοούν η μια τις ενέργειες της άλλης :

«Ο τομέας Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Τμήματος Νομικής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης πραγματοποιεί από το 1991, σε συνεργασία με την Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης, Προγράμματα Επαγγελματικής Κατάρτισης και Στήριξης για Κοινωνικά Μειονεκτούντες Εφήβους... “στα χρόνια που πέρασαν, διαπιστώναμε καθημερινά ότι υπήρχαν τελικά πολλοί που ασχολούνταν με τη νεανική παραβατικότητα, κυρίως στο επίπεδο της πρόληψης : κέντρα κοινωνικής πολιτικής, κέντρα ψυχικής υγιεινής, ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, κέντρα νεότητας, συμβουλευτικοί σταθμοί σε διάφορους δήμους, ιδιωτικές εταιρείες, ακόμα και διαφορετικά τμήματα του ίδιου Πανεπιστημίου ασχολούνται με το ίδιο εν πολλοίς αντικείμενο, αγνοώντας πλήρως ό,τι γίνεται από τους υπόλοιπους” (Παύλου, 1998).

Σαφέστατα η διάσπαση ενεργειών και προσπαθειών είναι αδύνατο να αποφέρει καρπούς, τουλάχιστον σε τέτοιο βαθμό που να μπορούμε να μιλάμε για δυναμική καταπολέμηση του προβλήματος. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το πολύτιμο έργο που προσφέρουν οι διάφορες υπηρεσίες και ομάδες, η προσφορά όμως αυτή έγκειται σε προσωπικό επίπεδο εστιάζοντας απλώς σε μεμονωμένες περιπτώσεις. Το ζητούμενο εδώ είναι η δημιουργία και επιτυχής λειτουργία δικτύων ανάμεσα στους κοινωνικούς και προνοιακούς φορείς. Στην προσπάθεια θέση έχουν επίσης οι επιχειρηματικοί κύκλοι, τα επαγγελματικά επιμελητήρια, η εκκλησία (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω), τα πανεπιστήμια και γενικότερα ο επιστημονικός κόσμος, η τοπική αυτοδιοίκηση, τα ΜΜΕ, οι Δικηγορικοί Σύλλογοι ανά τη χώρα(μέσα από την παροχή νομικών συμβουλών), το Δικαστικό μας σύστημα... η υλοποίηση της πρότασης δεν επιφέρει δυσχέρειες για δύο κυρίως λόγους : πρώτον, το πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας δεν έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στην Ελλάδα ούτως ώστε να απαιτείται σύνθετη, μακροχρόνια και εξαιρετικά εντατική προσπάθεια για να περιοριστεί. Είναι μάλλον ενδημικό φαινόμενο που εκδηλώνεται μέσα σε λογικά και φυσιολογικά πλαίσια. Κατά δεύτερο λόγο, η μικρή γεωγραφική έκταση της χώρας διευκολύνει την επαφή,

την συνεργασία και τον συντονισμό των αρμοδίων, πράγμα το οποίο είναι σχετικά δύσκολο σε μεγάλες χώρες του εξωτερικού (Η.Π.Α, Αυστραλία, Γερμανία, Γαλλία, κλπ) (Γεωργούλας, 2000).

Επιπροσθέτως, πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την κάλυψη σοβαρών ελλείψεων στο υφιστάμενο σύστημα. Η σημερινή πολιτική δεν μπορεί να αποδώσει με δεδομένη την απουσία ειδικευμένης Αστυνομίας Ανηλίκων, ειδικευμένου δικαστή ανηλίκων και το τεράστιο κενό που δημιουργεί η έλλειψη επιστημόνων στον τομέα της στήριξης των νέων αλλά και σε ρόλο συμβούλου κατευθυντήριων γραμμών στο θέμα της πρόληψης.

Αλλά και η ίδια η πολιτική χρίζει άμεσου επανασχεδιασμού και αναθεώρησης. Συχνά τα προνοιακά παράδοξα του συστήματος φέρνουν τους πολίτες σε αμηχανία και οδηγούν σε αδιέξοδα τα οποία μπορούν να προσπελαστούν μόνο με ριζικές αλλαγές.

3.2. Φορείς επίσημου κοινωνικού ελέγχου

3.2.1. Υπουργείο Δικαιοσύνης – Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων

Με τον Α.Ν. 2724/1940 το υπουργείο Δικαιοσύνης είχε την δυνατότητα να κρίνει πότε ένας ανήλικος ήταν «προπαραβατικός» και να του επιβάλλει το μέτρο του εγκλεισμού σε Ίδρυμα Αγωγής. Αργότερα οι αρμοδιότητες του υπουργείου Δικαιοσύνης επεκτάθηκαν και στο μέτρο της ανάθεσης της διοικητικής επιμέλειας σε επιμελητή ανηλίκων. Στην ουσία, λοιπόν, ένας φορέας που δεν ήταν δικαιοδοτικό όργανο ήταν ο υπεύθυνος για την διαχείριση ενός ανηλίκου σε κίνδυνο. Η πρόνοια δηλαδή για έναν τέτοιο ανήλικο βρισκόταν σε γραφειοκρατικά γρανάζια στα χέρια υπαλλήλων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή, στην καλύτερη περίπτωση, ενός πολιτικού με νομικές σπουδές. Αυτό το συγκεκριμένο πρόβλημα προσπάθησε να διορθώσει ο νομοθέτης με το Π.Δ. 278/1988 (ΦΕΚ 126Α), όπου στο άρθρο 7 ιδρύει μια νέα αρχή, τη Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων, η οποία αποτελείται από δύο τμήματα και ασχολείται με την πρόληψη της εγκληματικότητας και με την αγωγή των ανηλίκων και έχει τις εξής αρμοδιότητες:

- τη μελέτη και τη λήψη γενικών μέτρων πρόληψης και καταστολής της εγκληματικότητας ανηλίκων και τη μέριμνα – σε συνεργασία με άλλους αρμόδιους φορείς – για την υλοποίηση και εφαρμογή των μέτρων αυτών

- τη μελέτη και τη λήψη μέτρων για την εφαρμογή της κατάλληλης αγωγής στους ανηλίκους
- τη μέριμνα για τη θέσπιση, παρακολούθηση και άρση της διοικητικής επιμέλειας των ανηλίκων που βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο, κατ' εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας
- τη μέριμνα για την συγκρότηση των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων και την εποπτεία της λειτουργίας των υπηρεσιών τους
- τον έλεγχο της πορείας της αγωγής των ανηλίκων που βρίσκονται στη φροντίδα των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων (Κουράκης, 1991).

Με το Ν. 2298/1995 αφαιρείται από τη διεύθυνση του υπουργείου Δικαιοσύνης ο ρόλος του δικαιοδοτικού οργάνου στο θέμα του «προπαραβατικού» ανηλίκου. Παραμένει όμως η μέριμνα σε όλες τις υπηρεσίες που ασχολούνται με αυτά τα παιδιά. Παρά τη γενικότερη μέριμνα όμως, δεν υπάρχει ένας οργανωμένος κεντρικός φορέας ο οποίος να χαράσσει μακροπρόθεσμα την αντεγκληματική πολιτική, να συνεργάζεται με ομόλογους φορείς του εξωτερικού και να προωθεί μέτρα ή θεσμούς προληπτικού χαρακτήρα, συντονίζοντας μάλιστα τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες φορέων οι οποίοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, η Εκκλησία, οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι εθελοντικές ομάδες ευαισθητοποιημένων πολιτών (Γεωργούλας, 2000).

3.2.2. Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ) ιδρύθηκαν με τον Α.Ν. 2724/1940. Ο νόμος αυτός αργότερα αντικαταστάθηκε από το Ν. 2298/1995 και ειδικότερα με το άρθρο 18. Σε αυτό το άρθρο αναφέρεται ότι:

- Στην έδρα κάθε πρωτοδικείου λειτούργει Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου εποπτευόμενου από το υπουργείο Δικαιοσύνης. Διοικούνται από εννεαμελές ή ενδεκαμελές συμβούλιο και έχουν δική τους περιουσία, η οποία προέρχεται από εισφορές μελών, κληροδοτήματα και φυσικά την επιχορήγηση του υπουργείου Δικαιοσύνης.
- Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων έχουν σκοπό την παροχή υλικής και κοινωνικής στήριξης, επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαίδευσης, πολιτιστικής καλλιέργειας, ψυχαγωγίας ή, εφόσον είναι δυνατόν, και στέγης σε ανήλικους: (α) στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα, (β) οι οποίοι έχουν απολυθεί από Ίδρυμα Αγωγής ή από ΣΚΑ, (γ) κατά

των οποίων εκκρεμεί δίωξη για αξιόποινη πράξη, (δ) οι οποίοι εμπίπτουν στην παράγραφο 5 του προηγούμενου άρθρου, αλλά η εισαγωγή σε Ίδρυμα Αγωγής δεν κρίνεται αναγκαία ή (ε) αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής (Τρωϊαννού – Λουλά, 1995).

Δηλαδή οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων λειτουργούν και σε προληπτικό επίπεδο αλλά και σε κατασταλτικό, ως ένα μέτρο αντιμετώπισης της «προπαραβατικότητας», που μπορεί να επιλέξει ο δικαστής ανηλίκων μαζί με τον εγκλεισμό σε Ίδρυμα Αγωγής και την επιμέλεια από επιμελητή ανηλίκων. Ανάμεσα στα καθήκοντα των ΕΠΑ είναι η οργάνωση διατάξεων, η συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές, η μέριμνα για εξεύρεση εργασίας σε άπορους ανηλίκους, καθώς και η ίδρυση Στεγών Φιλοξενίας, όπου μέσα σε ένα κατά το δυνατόν οικογενειακό κλίμα παρέχουν στέγη και υποστήριξη σε παιδιά. Παράλληλα, λαμβάνουν μέτρα επαγρύπνησης και επισημαίνουν συγκεκριμένες περιπτώσεις ανηλίκων οι οποίοι βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο. Τέλος, παρέχουν ένα πρόγραμμα δικαστικής βοήθειας σε παιδιά ηλικίας ως δεκαοχτώ ετών από εθελοντές δικηγόρους. Τα προγράμματα των ΕΠΑ για την αντιμετώπιση ενός «προπαραβατικού» ανηλίκου έχουν κριθεί γενικά θετικά τόσο ως προς την αποτελεσματικότητα όσο και ως προς το γεγονός ότι προστατεύουν τα νεαρά άτομα που φιλοξενούνται σε Στέγες Φιλοξενίας από τον κοινωνικό στιγματισμό (Παπάζογλου – Γαλετάκη, 1988).

3.2.3. Εισαγγελέας – Δικαστής Ανηλίκων

Ως πρώτο Δικαστήριο Ανηλίκων στον κόσμο φαίνεται να είναι αυτό που λειτούργησε στην Αυστραλία γύρω στα 1895, ενώ δεύτερο ήταν της Νορβηγίας τον αμέσως επόμενο χρόνο και επόμενο αυτό του Σικάγο το 1899 (Τρωϊαννού – Λουλά, 1999).

Με το Ν. 2298/1995 ο δικαστής ανηλίκων είναι αυτός που θα αποφασίσει αν ένας ανήλικος σε κίνδυνο θα υποβληθεί στο μέτρο του εγκλεισμού σε ίδρυμα ή στο μέτρο της επιμέλειας από επιμελητή ανηλίκων, κατόπιν αίτησης που θα του έχει υποβληθεί από τις αστυνομικές ή τις εισαγγελικές αρχές. Επειδή ακριβώς ο δικαστής ασκεί ένα σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αντιμετώπισης του «προπαραβατικού», η νομοθεσία προβλέπει ότι θα πρέπει να έχει κάποια ειδικά προσόντα (Ν. 1828/1989). Εκτός από τη νομική κατάρτιση, που είναι μεν αναγκαία αλλά δεν επαρκεί, απαιτούνται γνώσεις της ειδικής νομοθεσίας ανηλίκων

καθώς και άλλων επιστημονικών κλάδων, όπως ψυχολογίας, βιολογίας, παιδαγωγικής, ψυχιατρικής κ.λπ. (Τρωϊαννού – Λουλά, 1995).

Δεν είναι βέβαια δυνατή η εξειδίκευση σε όλους αυτούς τους κλάδους, αλλά επιβάλλεται τουλάχιστον ο δικαστής να κατανοεί και να αντιλαμβάνεται, να εκτιμά και να αξιολογεί – αφού λάβει την απαραίτητη ενημέρωση – τις προτάσεις των συμβούλων και των συνεργατών του, είτε άμεσων (επιμελητών ανηλίκων) είτε άλλων (ψυχιάτρων, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών). Το έργο του θεωρείται διεθνώς περισσότερο κοινωνικό παρά δικαστικό-νομικό. Παράλληλα ο δικαστής θα πρέπει να επικοινωνεί και να συνεργάζεται με τους καθηγητές σε περιπτώσεις μαθητών που παρεκτρέπονται (Τρωϊαννού – Λουλά, 1995).

Όσον αφορά στο δίκαιο ανηλίκων, αυτό από την αρχή της σύστασής του στα περισσότερα κράτη του προηγμένου κόσμου, χαρακτηρίζεται από τις αρχές της πρόληψης και της αναμόρφωσης, παρά από την πρόθεση έρευνας της τελεσθείσας πράξης και της τιμωρίας αυτής. Στόχος των διαχειριστών του νόμου, είναι η αγωγή του ανηλίκου, η θεραπεία των προβλημάτων του και η προστασία του, με σκοπό την αποφυγή διάπραξης περαιτέρω παράνομων πράξεων. Ειδικά με το νέο νόμο 3189/2003 (ΦΕΚ Α΄ 243/21.10.2003) στην Ελλάδα, καθίσταται σαφές πως η επιβολή του ποινικού σφραγισμού γίνεται πλέον μόνο κατ' εξαίρεση, στις περιπτώσεις της κατ' εξακολούθηση τέλεσης παράνομων πράξεων ή καθ' υποτροπή ή σε όσες ενέχουν μέσα τους το στοιχείο της βίας. Η ποινική αντιμετώπιση των παραβατικών ανηλίκων παίρνει με αυτόν τον τρόπο καθαρά προληπτικό και αναμορφωτικό χαρακτήρα, προσβλέποντας στην μείωση των πιθανοτήτων της υποτροπής του παιδιού (Κουράκης, 2004).

Στην δικαιοδοσία των ελληνικών Δικαστηρίων Ανηλίκων υπάγονται δύο ειδών περιπτώσεις: των παιδιών που έχουν ήδη παραβεί το νόμο και εναντίον των οποίων έχει ασκηθεί ποινική δίωξη, όπως επίσης και των ανηλίκων εκείνων, που χωρίς να έχουν έρθει αντιμέτωποι με το επίσημο πρόσωπο της ποινικής δικαιοσύνης, ωστόσο τελούν υπό ηθικό κίνδυνο, είτε εξαιτίας του περιβάλλοντος στο οποίο μεγαλώνουν ή λόγω της προσωπικότητάς τους, συγκεντρώνουν όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία μας νομιμοποιούν να πιστεύουμε πως υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να παρανομήσουν στο μέλλον (Πιτσελά, 2004).

Από τη φύση του το δικαστήριο είναι επιφορτισμένο αυστηρά με την λειτουργία της απονομής δικαιοσύνης και της επιβολής τιμωρίας στην περίπτωση διαπιστωθείσας τετελεσμένης παράνομης πράξης. Ωστόσο όταν μιλάμε για ανήλικους, η δικαιοδοσία επεκτείνεται και ο δικαστής πλέον μεριμνά επίσης (και ίσως ακόμα περισσότερο) για την

αναμόρφωση του παιδιού και την επίλυση των ζητημάτων που το οδήγησαν σε αυτήν την συμπεριφορά. Αυτήν την τάση παρουσιάζουν όλες σχεδόν οι σύγχρονες νομοθεσίες, μαζί και η ελληνική (Τρωϊαννού – Λουλά, 1999).

Η διαδικασία εισαγωγής των υποθέσεων στο Δικαστήριο Ανηλίκων ξεκινά με την αποστολή των δικογραφιών από τα αστυνομικά τμήματα στην Εισαγγελία Ανηλίκων. Από εκεί και πέρα, και εφόσον ασκηθεί ποινική δίωξη από τον Εισαγγελέα, διαβιβάζεται η υπόθεση στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων όπου, μέχρι την ορισθείσα δικάσιμο ημερομηνία, διενεργείται τακτική ανάκριση από ειδικό ανακριτή ανηλίκων. Παράλληλα με αυτήν, διεξάγεται και κοινωνική έρευνα από την πλευρά των Επιμελητών. Η εν λόγω έρευνα, αν και αναφέρεται στο περί ανακρίσεως άρθρο, σε καμιά περίπτωση δεν έχει προανακριτικό χαρακτήρα, ούτε στην ουσία αλλά ούτε και στους τύπους (Τρωϊαννού – Λουλά, 1999).

Με το νέο νόμο 3189/2003 δίνεται η δυνατότητα στον Εισαγγελέα, και εφόσον δεν ασκήσει ποινική δίωξη, να επιβάλλει ούτως ή άλλως αναμορφωτικά, θεραπευτικά ή σωφρονιστικά μέτρα, αν το κρίνει απαραίτητο για την αναμόρφωση και τον συνετισμό του παιδιού. Την επιβολή των μέτρων αυτών δύναται να επιβλέπει και ο ίδιος, όπως επίσης και να αναλάβει την υπεύθυνη επιμέλεια του ανήλικου. Πρόκειται για καινούρια ρύθμιση, η οποία δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο κριτικής, τουλάχιστον επί του παρόντος, καθότι η επιβολή της βρίσκεται ακόμα σε υβριδικό στάδιο. Πάντως η σύλληψη της ιδέας κρίνεται θετικά από τους Επιμελητές Ανηλίκων, αν και οι ίδιοι επίσης αδυνατούν να την κρίνουν ως προς την αποτελεσματικότητά της για τους λόγους που εκθέσαμε παραπάνω.

Επιβολή των θεραπευτικών μέτρων έχουμε στην περίπτωση διάγνωσης ψυχικής ασθένειας, χρήση ουσιών (ναρκωτικών/ αλκοόλ), πνευματικής ή ηθικής καθυστέρησης, διατάραξης πνευματικών λειτουργιών κλπ. Χρήση των μέτρων αυτών γίνεται σπανίως καθότι η εξακρίβωση ενός από τα παραπάνω προβλήματα κατά την διάρκεια της κοινωνικής έρευνας είναι ιδιαιτέρως δυσχερής. Συνήθως, τα ζητήματα αυτά ανακαλύπτονται εκ των υστέρων, όταν το παιδί έχει υποτροπιάσει και εμφανίζεται εκ νέου στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Τα θεραπευτικά μέτρα περιλαμβάνουν την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς, σε αναδόχους, στις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, ή ακόμα και στην ίδια την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Ακόμα, ο Δικαστής ενδέχεται να διατάξει την παρακολούθηση από τον ανήλικο, συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος (π.χ. στην περίπτωση χρήσης ουσιών) ή ακόμα και να τον παραπέμψει σε θεραπευτικό κατάστημα για ορισμένο χρονικό διάστημα. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις τα προαναφερθέντα μέτρα μπορούν ακόμα και να συνδυαστούν. Η επιβολή αυτών όμως προϋποθέτει την σύσταση γνωμάτευσης

από ομάδα ειδικών επιστημόνων όπως γιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών (Πιτσελά, 2004).

Τα αναμορφωτικά μέτρα συστήνονται με σκοπό την βελτίωση του χαρακτήρα του ανήλικου και διακρίνονται στα εξής:

- Επίπληξη, που συνίσταται στην απλή αποδοκιμασία της πράξης του ανήλικου από την μεριά του δικαστηρίου.

- Ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανήλικου στους γονείς, στους ανάδοχους ή στους επιτρόπους. Το μέτρο δεν μπορεί να αποδώσει όταν οι δεσμοί της οικογένειας είναι χαλαροί ή όταν αυτή τελεί υπό πλήρη αποδιοργάνωση. Απαιτείται ιδιαίτερη μέριμνα από την μεριά των γονιών ή των αναδόχων, οι οποίοι, μέσα από το συγκεκριμένο μέτρο, έρχονται αντιμέτωποι με τις ευθύνες τους και αναλαμβάνουν να διαπαιδαγωγήσουν σωστά το παιδί.

- Ανάθεση της επιμέλειας σε ανάδοχη οικογένεια, όταν δεν υφίσταται το κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, ή όταν τίθενται ζητήματα που απαιτούν την απομάκρυνση του παιδιού από το σπίτι.

- Ανάθεση της επιμέλειας σε Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων ή στους Επιμελητές Ανηλίκων. Αυτοί οι τελευταίοι ασκούν, στις περισσότερες των περιπτώσεων, μια άτυπη επιμέλεια καθώς είναι επιφορτισμένοι με την επίβλεψη της τήρησης των μέτρων και την καθοδήγηση του ανήλικου ούτως ώστε να τηρηθεί το επιβληθέν από το δικαστήριο μέτρο.

- Η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος, μέτρο το οποίο θεωρείται ιδιαίτερα αποδοτικό, εφόσον, φέρνοντας το παιδί σε επαφή με το θύμα του, έρχεται παράλληλα αντιμέτωπο με τις συνέπειες των πράξεών του, συνειδητοποιεί το κακό που έχει προκαλέσει και αναλαμβάνει τις ευθύνες του. Ο ψυχισμός των παιδιών είναι τέτοιος που, σε πολλές περιπτώσεις πρέπει να εξακριβώσουν ιδίοις όμμασι τις συνέπειες των πράξεών τους για να μπορέσουν να διδαχθούν από τα λάθη τους και να καταλάβουν τι ακριβώς έχουν κάνει. Και το θύμα όμως μπορεί, εν τοιαύτη περίπτωση, να κατανοήσει τα τυχόν προβλήματα του δράστη που τον οδήγησαν στην εκάστοτε παράνομη πράξη, και μέσα από την άρση των παρεξηγήσεων και την ειλικρινή μεταμέλεια του παιδιού, να επιτευχθεί ηθική ικανοποίηση τέτοια που δεν θα είχαμε στην περίπτωση δικαστικής διαμάχης. Το μέτρο συνιστάται όταν το αδίκημα δεν είναι ιδιαίτερα σοβαρό.

- Αποζημίωση του θύματος, και γενικότερα επανόρθωση της προκληθείσης βλάβης. Η αποζημίωση θα πρέπει να προέρχεται από το ίδιο το παιδί γιατί διαφορετικά (αν για

παράδειγμα προβούν στην παροχή αποζημίωσης οι γονείς), το μόνο που θα διδαχθεί είναι ότι μπορεί να υποκύπτει σε παράνομες και αποδοκιμαστές συμπεριφορές ελεύθερα καθώς κάποιιοι άλλοι θα καλούνται να διορθώσουν τα λάθη του.

- Παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο σε Δήμους, Κοινότητες, τον Ερυθρό Σταυρό, σε υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς κλπ. που του δίνει τη δυνατότητα όχι μόνο να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο αλλά και να πάρει κάποια εκπαίδευση σε συγκεκριμένους εργασιακούς τομείς.

- Η παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής που επιτρέπει στον ανήλικο να κατανοήσει την σοβαρότητα της παράβασης των άρθρων του ΚΟΚ, όπως και τις άσχημες συνέπειες που μπορεί να έχει κάτι τέτοιο. Το μέτρο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους παραβάτες του ΚΟΚ, οι οποίοι άλλωστε αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό του συνόλου των παραβατικών ανηλίκων που δικάζονται κάθε χρόνο. Παραβάσεις του ΚΟΚ, όπως αυτή της οδήγησης άνευ άδειας, ή γενικότερα χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα, είναι πολύ κοινές μεταξύ των ανηλίκων.

- Παρακολούθηση ψυχολογικών και κοινωνικών προγραμμάτων

- Φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής κατάρτισης

- Άσκηση εντατικής επιμέλειας του ανηλίκου από τις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων ή από τους ίδιους τους Επιμελητές Ανηλίκων, οι οποίοι αναλαμβάνουν μέσα από συχνές προγραμματισμένες επαφές, την επίβλεψη, διαπαιδαγώγηση και καθοδήγηση του παιδιού. Επιβάλλεται όταν υφίσταται σοβαρός λόγος αλλά όχι τόσο σοβαρός ώστε να κρίνεται απαραίτητη η εισαγωγή του ανηλίκου σε κάποιο ίδρυμα.

- Αναγκαστικός εγκλεισμός του ανηλίκου σε κρατικό, δημοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής. Ο νέος νόμος 3189/2003 προβλέπει την ίδρυση και λειτουργία τέτοιων ιδρυμάτων από δημόσιο ή φυσικό πρόσωπο, πράγμα το οποίο δημιουργεί ερωτηματικά περί του καθεστώτος αυτών των τελευταίων, της δυνατότητας ελέγχου τους από το κράτος, της διασφάλισης των δικαιωμάτων των ανηλίκων εντός των ιδρυμάτων όπως και τις συνθήκες κράτησής τους (στέγαση, τροφή, ώρες επισκεπτηρίου, προστασία της ψυχικής και σωματικής ακεραιότητας του παιδιού εντός του ιδρύματος κλπ). Ένα επιπλέον ζήτημα που γεννάται, είναι η παράλληλη κράτηση προπαραβατικών ανηλίκων, στα ίδια ιδρύματα με τους παραβατικούς. Τα καταστροφικά αποτελέσματα του συγχρωτισμού αποτελούν πλέον κοινή παραδοχή και γι' αυτό το λόγο κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία χώρων που θα

προορίζονται για αυτήν την ειδική κατηγορία παιδιών που βρίσκονται στο μεταίχμιο νομιμότητας και παραβατικής συμπεριφοράς.

Τέλος, ο Ποινικός Σωφρονισμός αποτελεί την τελευταία κατηγορία των μέτρων που βρίσκονται στην διάθεση του Δικαστή Ανηλίκων. Ο εγκλεισμός ορίζεται επακριβώς χρονικά και επιβάλλεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις μόνο, όταν ο ανήλικος δεν είναι δυνατόν να συγκρατηθεί με άλλο τρόπο από την τέλεση σοβαρών παράνομων πράξεων. Δεν διευκρινίζεται πότε ο Δικαστής νομιμοποιείται να επιβάλλει το συγκεκριμένο μέτρο. Κάτι τέτοιο αφήνεται στην κρίση του και διαφέρει ανάλογα με την ιδιομορφία της κάθε υπόθεσης (Τρωϊανού – Λουλά Αγλαΐα, 1999).

3.2.4. Αστυνομία

Τα αστυνομικά όργανα και ο εισαγγελέας είναι οι πρώτοι που έρχονται σε επαφή με το νέο που εκδηλώνει αντικοινωνική συμπεριφορά. Ακριβώς αυτή η πρώτη επαφή έχει θεωρηθεί η ιδεωδέστερη στιγμή για την άσκηση πρόληψης, γι' αυτό και ο νομοθέτης με το Ν. 2298/1995 δίνει την ευχέρεια στις αστυνομικές αρχές με αίτησή τους στο δικαστή ανηλίκων να προωθήσουν μια περίπτωση «προπαραβατικότητας» που έχει υποπέσει στην αντίληψή τους. Στη χώρα μας το έργο της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων έχει αναλάβει το Τμήμα Ανηλίκων στη Διεύθυνση Ασφάλειας της γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής. Τα πρωτεύοντα καθήκοντα του τμήματος αφορούν την επέμβαση σε περιστατικά παρεμβάσεων για τα οποία έχει ενημερωθεί από τα κατά τόπους τμήματα ασφαλείας, καθώς και τις άμεσες ενέργειες σε καταγγελίες κακοποίησης ή απειλές κατά ανηλίκων (Κουράκης, 2004).

Επίσης, ένα σημαντικό μέρος από τις δραστηριότητες του Τμήματος Ανηλίκων αποτελούν οι μεταφορές ανηλίκων, δηλαδή η μετακίνησή τους από τις αστυνομικές αρχές προς τις εισαγγελικές ή δικαστικές αρχές και τα ιδρύματα ή και αντίστροφα, καθώς και οι αναζητήσεις εξαφανισθέντων ή διωκομένων. Στα πλαίσια της δράσης του στον τομέα της πρόληψης το Τμήμα Ανηλίκων διεξάγει περιπολίες, κάνει προσαγωγές υπόπτων, ελέγχει εισαγγελικές παραγγελίες για περιπτώσεις ενδοοικογενειακών διαφορών, ενώ παράλληλα συνδράμει και τη διενέργεια κοινωνικών ερευνών (Νόβα – Καλτσούνη, 1991).

Η κριτική όμως που έχει ασκηθεί δεν αφορά μόνο την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης των αστυνομικών αρχών στο θέμα του «προπαραβατικού» ανηλίκου. Κριτική

έχουν δεχθεί επίσης και οι περιπολίες σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους αλλά και σε σχέση με το γεγονός ότι δεν αυξάνουν το αίσθημα ασφάλειας του κοινού, όπως διαπιστώνεται σε ανάλογες έρευνες. Τέλος, η σημαντικότερη κριτική στις προληπτικές λειτουργίες της αστυνομίας αποκαλύπτεται σε έρευνες σχετικά με το κοινωνικό προφίλ και τις αξίες ενός αστυνομικού υπαλλήλου (Λαμπροπούλου, 1993).

3.2.5. Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Οι πρώτες Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων κάνουν την εμφάνισή τους σχεδόν ταυτόχρονα με τη γέννηση των πρώτων Δικαστηρίων Ανηλίκων και στοχεύουν να συνδράμουν στο έργο της αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας εφαρμόζοντας κυρίως το μέτρο της δοκιμασίας. Εξαιτίας της άμεσης σχέσης των δύο θεσμών, γίνεται αμέσως φανερό πως η αποτελεσματικότητα του ενός εξαρτάται σαφώς από την επιτυχία των εργασιών του άλλου (Κουράκης, 2004).

Στην Ελλάδα ο όρος «επιμελητής ανηλίκων» αναφέρεται από το 1931 και ως βασικός του ρόλος ορίζεται αυτός της άσκησης της επιμέλειας του ανηλίκου που έχει έρθει αντιμέτωπος με το νόμο. Η επιλογή των ατόμων δεν έχει ακόμα επιστημονική βάση και ο διορισμός τους γίνεται κατόπιν υποδείξεως του Δικαστή Ανηλίκων, μέσα από τον χώρο των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων, φιλανθρωπικών ιδρυμάτων κλπ (Τρωϊανού – Λουλά Αγλαΐα, 1999).

Αργότερα και με νέο νόμο του 1939, αναφέρεται ρητά πως αποκλειστικά και μόνο μέλη του προσωπικού των εταιρειών προστασίας ανηλίκων θα επιτελούν τον συγκεκριμένο ρόλο, ο οποίος δεν διαφέρει πολύ από αυτόν του σύγχρονου επιμελητή: επίβλεψη του απολυθέντος ή υπό αναστολή ή υπό όρους απόλυση ανηλίκου, και διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας σχετικά με την προσωπικότητα, το οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον του. Στην πράξη όμως, και εξαιτίας της έλλειψης πόρων συνεχίζεται η άσκηση των συγκεκριμένων καθηκόντων κυρίως από εθελοντές, πράγμα το οποίο εμποδίζει την άρτια επιστημονική και υπεύθυνη αντιμετώπιση των θεμάτων που σχετίζονται με τη νεανική παραβατικότητα. Τα απορρέοντα προβλήματα από την απουσία κατάρτισης και την αδυναμία για σωστή υπηρεσιακή οργάνωση, οδηγούν την Πολιτεία το 1954 στην σύσταση Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, της οποίας προΐσταται πάντα ο Δικαστής Ανηλίκων. Ωστόσο η εθελοντική εργασία δεν θα πάψει να υφίσταται, ούτε και η υπηρεσία θα σταματήσει να εξαρτάται κατά ένα μεγάλο μέρος από αυτήν. Το πρόβλημα θα λυθεί οριστικά χρόνια μετά, το 1976, έτος κατά το οποίο

συστήνεται ξεχωριστός κλάδος Επιμελητών Ανηλίκων οι οποίοι εφ' εξής, ως δημόσιοι υπάλληλοι πλέον, θα υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης (Κουράκης, 2004).

Για περίπου σαράντα χρόνια, η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων ασκεί ένα σημαντικό ρόλο στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα. Τα καθήκοντα των επιμελητών ανηλίκων αποτελούν το στίγμα του κυρίαρχου ίσως φορέα επίσημου κοινωνικού ελέγχου για την αντιμετώπιση του προπαραβατικού ανηλίκου. Οι επιμελητές ανηλίκων λειτουργούν τόσο προληπτικά (ανακάλυψη ανηλίκων σε κίνδυνο), όσο και για την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων στη διάρκεια της κρίσης και μετά. Όταν κατόπιν αίτησης των ενδιαφερομένων ή κατόπιν αναφοράς γίνει γνωστή μια περίπτωση ενός παραπτωματικού ανηλίκου, ο επιμελητής ανηλίκων θα πρέπει να διεξάγει κοινωνική έρευνα, δηλαδή να συλλέξει στοιχεία για όρους διαβίωσης, την προσωπικότητα, τις οικογενειακές, σχολικές και εργασιακές σχέσεις του ανηλίκου. Όταν μάλιστα προκύψει ανάγκη ψυχιατρικής ή ψυχολογικής εξέτασής του, ο επιμελητής ανηλίκων μεριμνά για την πραγματοποίησή της. Μετά την κοινωνική έρευνα, παραδίδει τη γνωμάτευσή του στο δικαστή ανηλίκων, ο οποίος θα ορίσει το κατάλληλο μέτρο για το συγκεκριμένο ανήλικο. Βέβαια οι επιμελητές ανηλίκων δεν ασχολούνται μόνο με τους ανηλικούς σε κίνδυνο, αλλά και με τους παραβατικούς. Και στις δύο περιπτώσεις οι εκθέσεις των επιμελητών ανηλίκων είναι απόρρητες, προορίζονται μόνο για τον δικαστή ανηλίκων και δεν μπορούν να επισυναφθούν στη δικογραφία (Γεωργούλας, 2000).

Ο επιμελητής ανηλίκων, όμως, παρεμβαίνει και μετά την «αναγνώριση» ενός ανηλίκου σε κίνδυνο, μέσω του μέτρου της διοικητικής επιμέλειας. Τηρεί το ατομικό δελτίο εξέλιξής του και ανά εξάμηνο συντάσσει έκθεση, που την υποβάλλει στον προϊστάμενο της υπηρεσίας, ο οποίος με τη σειρά του ενημερώνει το δικαστή ανηλίκων, που είναι και ο υπεύθυνος, μετά το Ν. 2298/1995, για να αποφασίσει την παράταση ή την άρση του μέτρου. Επίσης ασκεί προστατευτική επίβλεψη μετά την έξοδο του ανηλίκου από το Ίδρυμα Αγωγής. Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων ασκούν όμως και καθαρά προληπτικό ρόλο, αφού σύμφωνα με το νόμο μπορούν να ασκήσουν έλεγχο σε κινηματογράφους και άλλα κέντρα ψυχαγωγίας για εξακρίβωση παρουσίας ανηλίκων, ενώ και στην πράξη επιμελητές σε όλη τη χώρα προγραμματίζουν και υλοποιούν ενημερωτικά σεμινάρια σε απλούς πολίτες, που ενδιαφέρονται να προσφέρουν στον τομέα της πρόληψης (Τρωϊανού – Λουλά Αγλαΐα, 1999).

Σε όλα αυτά τα καθήκοντα των επιμελητών ανηλίκων ορθώνονται αρκετά ανυπέρβλητα εμπόδια, με άμεσο αποτέλεσμα να επηρεάζεται αρνητικά κι ο προληπτικός τους ρόλος για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ο πολύ

μικρός αριθμός επιμελητών. Τώρα με την απίστευτη αύξηση του αριθμού των περιπτώσεων που απασχολούν την υπηρεσία, η αναλογία είναι τετρακόσιες ή και περισσότερες περιπτώσεις το χρόνο σε έναν επιμελητή ανηλίκων. Παράλληλα, ο επιμελητής αφιερώνει ένα πολύ μεγάλο μέρος του χρόνου του μόνο για γραφικές δουλειές (Κουράκης, 1999).

Έτσι, ως αποτέλεσμα όλων αυτών «έχει παρατηρηθεί ότι πολλές υπηρεσίες επιμελητών περιορίζονται στις υποθέσεις καταστολής της εγκληματικότητας των ανηλίκων και δεν αναπτύσσουν δραστηριότητα στον τομέα της πρόληψης. Τέλος κριτική έχει ασκηθεί και στα κριτήρια που χρησιμοποιούν οι επιμελητές ανηλίκων για να «χαρακτηρίσουν» έναν ανήλικο παραβατικό, στο ίδιο πλαίσιο που έχει ασκηθεί κριτική στις επιλεκτικές διαδικασίες των αστυνομικών, εισαγγελικών και δικαστικών αρχών (Πιτσελά, 2004).

3.2.6. Ιδρύματα Αγωγής

Μέχρι πριν από μερικά χρόνια το κυριότερο μέτρο της θεσμικής αντιμετώπισης του «προπαραβατικού» ανηλίκου στην Ελλάδα ήταν ο αόριστος διάρκειας εγκλεισμός του σε Ίδρυμα Αγωγής μαζί με άλλους παραβατικούς ανηλίκους. Η πράξη του εγκλεισμού γινόταν πριν το Ν. 2298/1995 με απόφαση του υπουργού Δικαιοσύνης και έπειτα της Διεύθυνσης Πρόληψης του Εγκλήματος Ανηλίκων. Όλα αυτά άλλαξαν με την καθιέρωση του Ν. 2298/1995. Ο εγκλεισμός σε Ίδρυμα Αγωγής γίνεται με απόφαση δικαστή, ο οποίος θα μπορεί να εξαντλήσει πρώτα τις εναλλακτικές της επιμέλειας και της φιλοξενίας σε Στέγη Ανηλίκων. Επίσης με τον ίδιο νόμο καθορίζονται και οι λειτουργίες των Ιδρυμάτων Αγωγής, αντικαθιστώντας άρθρα του Ν. 2724/1940 (Τρωϊανού – Λουλά Αγλαΐα, 1999).

Στην ουσία, οι εγκλεισμοί για λόγους αντικοινωνικής συμπεριφοράς εν γένει έχουν μειωθεί κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια. Οι αντιδράσεις σε αυτή την πρακτική αντιμετώπισης είναι αρκετές και οι περισσότερες προέρχονται από άτομα που έχουν γνώση της λειτουργίας του χώρου. Οι ανήλικοι δεν μπορούν να βρουν κατανόηση και συναισθηματική κάλυψη σε ένα χώρο όπου έρχονται χωρίς τη θέλησή τους, όπου ακολουθούν ένα πρόγραμμα δίχως να το έχουν οι ίδιοι επιλέξει, όπου ζουν μια ζωή με χαμηλή αυτοεκτίμηση και με διάχυτη την αντίληψη ότι τιμωρούνται γιατί έχουν κάνει κακό. Η παθητικότητα που τους προκαλεί ο εγκλεισμός σε Ίδρυμα Αγωγής, αλλά και το γεγονός της αβεβαιότητας μετά την έξοδό τους από αυτό, οδηγεί στο φαινόμενο της «ιδρυματοποίησης». Έτσι, σίγουρα θα οδηγηθούν σε παραβατική συμπεριφορά, αφού στην

ουσία αποδέχονται τον περιθωριακό ρόλο που τους αποδίδει το κοινωνικό σύνολο και τελικά θα ενταχτούν σε περιθωριακές ομάδες (Λαμπροπούλου, 1993).

Παράλληλα αμφισβητείται η όλη αναμορφωτική πολιτική των Ιδρυμάτων Αγωγής. Κριτικές έχει δεχθεί επίσης το θέμα του κατά πόσο το προσωπικό είναι επιστημονικά εξειδικευμένο για να ασχοληθεί με τα προβλήματα των ανηλίκων σε κίνδυνο, όπως επίσης και το γεγονός ότι το προσωπικό είναι πολλαπλάσιο των τροφίμων (Λαμπροπούλου, 1993).

3.2.7. Ιατρικό Μοντέλο Αντιμετώπισης

Όταν ο ανήλικος είναι θύμα κακοποίησης ή παραμέλησης χωρίς να έχει εκδηλώσει κάποια σημάδια παρεκτροπής, ούτε η ενδεικνυόμενη αντιμετώπιση είναι η παρέμβαση ή και η φιλοξενία σε μονάδες του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας ή σε ιατροπαιδαγωγικά κέντρα. Υπάρχουν όμως και παραδείγματα όπου νέοι με εκδηλωμένη παραπτωματική συμπεριφορά οριοθετούνται εννοιολογικά ως θύματα και αντιμετωπίζονται ως ασθενείς σε κέντρα ψυχικής υγιεινής ή άλλα προνοιακά ιδρύματα. Το μοντέλο αυτό – που σε ξένες χώρες έχει γίνει ήδη κυρίαρχο ρεύμα – βρίσκει απήχηση και στον ελληνικό χώρο μέσα από πρότυπα κέντρα όπως Παιδουπόλεις του ΕΟΠ, το ΠΙΚΠΑ και το παιδικό χωριό ΣΟΣ στη Βάρη, ενώ δεν είναι λίγοι οι γονείς που ζητούν τη βοήθεια του ειδικευμένου προσωπικού των κέντρων ψυχικής υγιεινής καθώς και των ψυχιάτρων σε νοσοκομεία και ιατρικά κέντρα (Γεωργούλας, 2000).

Το προσωπικό των Ιδρυμάτων Πρόνοιας, ως πιο εξειδικευμένο προσωπικό από αυτό των Ιδρυμάτων Αγωγής, φροντίζει για τις περιπτώσεις εκείνες που είναι αναγκαία η αποκοπή του ανηλίκου από το οικογενειακό του περιβάλλον. Ανάμεσα στα καθήκοντά τους είναι η οικοδόμηση μιας δυνατής συναισθηματικής σχέσης μεταξύ των μελών της οικογένειας, η βελτίωση της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης των εφήβων, η αποφυγή ηθικολογίας για τις συνέπειες της συμπεριφοράς των ανηλίκων και η καλλιέργεια μιας ικανότητας για εμπιστοσύνη, ειλικρίνεια και δίκαιη αλληλεπίδραση με άλλες ανθρώπινες υπάρξεις. Επίσης, παρέχεται σε αυτά τα κέντρα ειδική εκπαιδευτική βοήθεια μέσα από τμήματα μάθησης και ειδικούς παιδαγωγούς. Όμως τα προβλήματα και αυτής της αντιμετώπισης, όπως τα αναφέρουν οι ίδιοι οι υπεύθυνοι, είναι αρκετά. Κατ' αρχάς, είναι η έλλειψη κινήτρων για να αναπτυχθεί ένα συναίσθημα εμπιστοσύνης μεταξύ προσωπικού και φιλοξενούμενων παιδιών. Άλλωστε η φιλοξενία σε ίδρυμα βιώνεται ως τιμωρία, γεγονός που δημιουργεί αισθήματα καταπίεσης στα παιδιά, που πηγάζουν από την υποχρέωση να μείνουν εκεί για κάποιο

διάστημα. Αλλά προβλήματα δημιουργεί και η ίδια η στάση του προσωπικού απέναντι σε ανηλίκους οι οποίοι σε κάποια σημεία διαφοροποιούνται από τα άλλα παιδιά, καθώς τους αντιμετωπίζουν ως αποδιοπομπαίους τράγους (Γεωργούλας, 2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΝΕΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

4.1 Προγράμματα στην Ελλάδα

4.1.1. Προγράμματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού

Όπως έχουμε παραθέσει πιο πάνω σημαντικός παράγοντας που ευνοεί την ανάπτυξη της παραβατικότητας των ανηλίκων είναι το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνουν. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια της κοινωνικής πολιτικής της τονίζει σχετικά ότι στις συνιστώσες μιας μελλοντικής πολιτικής για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας πρέπει να βελτιωθεί και η κατάσταση στο στεγαστικό τομέα: «Στόχος της πολεοδομίας πρέπει να είναι η αποτροπή της γκετοποίησης των διαφόρων τομέων δραστηριοτήτων. Πρέπει να παύσει ο διαχωρισμός ανάμεσα σε γειτονίες κατοικιών, γραφείων, καταστημάτων και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Σε μικρή απόσταση από τις γειτονίες κατοικιών πρέπει να υπάρχουν πεζόδρομοι με έντονη εμπορική κίνηση και ζωηρό ενδιαφέρον, παιδικές χαρές, ζώνες αναψυχής για τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικους. Οι κάτοικοι πρέπει να συμμετέχουν περισσότερο στο σχεδιασμό νέων καταστάσεων και αναμορφώσεων της γειτονιάς τους» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 14/10/1992).

Τα προγράμματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού σε μια πρώτη προσέγγιση χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Η πρώτη έχει ως βασικό στόχο τη δημιουργία μιας ανοιχτής, ελεύθερης κοινότητας. Εναντία στην γκετοποίηση και το στιγματισμό και με γνώμονα την προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου, σχεδιάζει ένα περιβάλλον φιλικό, αναβαθμισμένο, φιλόξενο. Ειδικά για τους ανήλικους, το ζητούμενο είναι περισσότεροι χώροι πρασίνου, περισσότερες παιδικές χαρές, μικρότεροι δρόμοι με χαμηλότερα όρια ταχύτητας, εύκολη πρόσβαση σε χώρους αναψυχής και αθλητικών δραστηριοτήτων, καλύτερο περιβάλλον, περισσότερα δέντρα και λιγότερη ηχορύπανση και καυσαέρια. Και σε αναφορά με το ρυμοτομικό σχέδιο, λιγότερες πολυκατοικίες, περισσότερες μονοκατοικίες με αυλές, παιδικές χαρές σε κάθε γειτονιά, πεζόδρομοι, πάρκα, εύκολη και ακίνδυνη πρόσβαση σε κάθε γωνιά της πόλης. Γειτονίες φωτισμένες και φιλικές από κάθε άποψη. Πάνω από όλα όμως, η σχεδιασμένη με αυτά τα πρότυπα πόλη θα είναι μια πόλη ανοιχτή, χωρίς γκέτο, όπου δεν θα μπορούν να καλλιεργηθούν προεγκληματικές υποκουλτούρες (Γεωργούλας, 2000).

Η δεύτερη κατηγορία σχεδιαζόμενων προγραμμάτων ξεκινάει από την ίδια θεώρηση, αλλά καταλήγει σε ένα εντελώς διαφορετικό μοντέλο, γιατί το «σημείο» όπου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση δεν είναι η προστασία των ανηλίκων και των δικαιωμάτων τους, αλλά η προστασία του κοινού από τον κίνδυνο θυματοποίησης. Το έγκλημα, σύμφωνα με τις θεωρίες που υποστηρίζουν την υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων, ανθεί μέσα στις πόλεις, στα βιομηχανικά και εμπορικά κέντρα και στα γκέτο των μεγαλουπόλεων. Οι ανήλικοι που ζουν σε τέτοια περιβάλλοντα είναι στιγματισμένοι και «προπαραβατικοί». Ταυτόχρονα, και επειδή η πόλη παραμένει ενιαία και η πρόσβαση ελεύθερη, τα «προπαραβατικά» παιδιά έρχονται σε άμεση επαφή και επικοινωνία με τα παιδιά των «καλών» συνοικιών, αλλά και η πρόσβαση των «καλών» ανηλίκων σε χώρους όπου ανθούν οι εγκληματικές δραστηριότητες δημιουργούν άμεσα κινδύνους ηθικής διαφθοράς, η οποία θα οδηγήσει σε υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς. Σε μεγάλες πόλεις, τα σχέδια συνολικής αναβάθμισης και ποιοτικής βελτίωσης των συνθηκών έχουν μεγάλο οικονομικό κόστος και αμφίβολη αποτελεσματικότητα. Έτσι, προτείνεται η «ποιοτική αναβάθμιση» ζωνών μικρής επικινδυνότητας σε μεγαλουπόλεις ή μικρών πόλεων, που θα αποτελούν «πρότυπα». Παράλληλα, προτείνεται και η εφαρμογή μέτρων προστασίας αυτών των περιοχών-πρότυπων, με την προσπάθεια αποδέσμευσης από το ευρύτερο εγκληματογόνο περιβάλλον στο οποίο εντάσσονται. Δηλαδή προτείνεται η δημιουργία νέων γκέτο, όχι όμως υποπολιτισμών σύγκρουσης και παρέκκλισης, αλλά της μεσοαστικής άρχουσας κοινωνικής τάξης, τα τέκνα της οποίας κινδυνεύουν να διαφθαρούν ή και να θυματοποιηθούν στην ανοιχτή ενιαία κοινότητα, στην οποία «βασιλεύουν» οι συνθήκες που καλλιεργούν τις παραβατικές νεανικές υπο-κουλτούρες ή και αντι-κουλτούρες (Γεωργούλας, 2000).

Όπως τονίζει ο Newman (1971), το δεύτερο αυτό μοντέλο, το οποίο υποστηρίζεται επιστημονικά από μελέτες στον αμερικανικό χώρο, βασίζεται σε δύο έννοιες-κλειδιά. Την αίσθηση του «ιδιωτικού χώρου» και την «υπεράσπισή» του. Αυτή ακριβώς η σημειωτική διαφοροποίηση της ιδέας του «υπερασπίσιμου ιδιωτικού χώρου» είναι από τους παράγοντες που οδηγούν στην εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς, ειδικά όσων αφορά την κτητική εγκληματικότητα. Παράλληλα, ο υπερασπίσιμος χώρος απειλείται από την εμφάνιση ενός «ξένου», και γι' αυτό το ζητούμενο της υλοποίησης τέτοιων προγραμμάτων είναι η δημιουργία μίας κλειστής κοινότητας, απαραβίαστης από εξωτερικούς παράγοντες στηριζόμενης στην αυτοδιαχείριση των κοινωνικών προβλημάτων. Ως ιδανικό φαντάζει η δημιουργία πολλών τέτοιων «κυψελών» υπερασπίσιμων χώρων, σαν κοινότητες «αποστειρωμένες σε γυάλες». Ο κίνδυνος όμως πόλεων-κάστρων, όπου θα διαμένουν οι λίγοι

και δυνατοί, κατέχοντας τις οάσεις της ασφάλειας και ορίζοντας την τύχη του υπόλοιπου κόσμου που ζει στην «έρημο της εγκληματικότητας», αν και φαντάζει σενάριο επιστημονικής φαντασίας, θεωρητικά δεν μπορεί να αποκλειστεί. Η εγκληματικότητα μπορεί να προληφθεί με την αναβίωση της γειτονιάς και την ενεργοποίηση της κοινότητας, κατάσταση που αποθαρρύνει τους «ξένους» να περιπλανώνται στην περιοχή. Το «ενισχυμένο» όμως αυτό μοντέλο περιβαλλοντικού σχεδιασμού βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με σχεδιασμένα προγράμματα παρέμβασης για την αντιμετώπιση του προβλήματος της «προπαραβατικότητας» των ανηλίκων σε τοπικό επίπεδο, προγράμματα τα οποία έχουν ως αρχή την αυτοδιαχείριση.

4.1.2. Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης

Η μετάβαση από το σχολείο στις επαγγελματικές υποχρεώσεις είναι το σημείο αιχμής στην εμφάνιση των προβληματικών καταστάσεων που χαρακτηρίζουν έναν ανήλικο, ειδικά όταν αυτός έχει εγκαταλείψει πρόωρα τις σχολικές του υποχρεώσεις. Όταν στην σύγχρονη κοινωνία το μεγαλύτερο κοινωνικό πρόβλημα που μαστίζει τους νέους είναι η ανεργία, που τονίζουν την επίδρασή της στην ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς αναπτύσσουν μια δυναμική που έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη μοντέλων πρόληψης της παραβατικότητας στη βάση εφαρμογής προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης (Γεωργούλας, 2000).

Όταν λείπουν οι αναγκαίοι οικονομικοί πόροι, για να πετύχει ο ανήλικος τους σκοπούς που έχει θέσει, θα αναγκαστεί να καταφύγει στην ανομία. Οι σκοποί άλλωστε αυτοί προσδιορίζονται από το γενικότερο μοντέλο της καταναλωτικής κοινωνίας και αφορούν την διεκδίκηση ενός καλύτερου κοινωνικού επιπέδου, μέσω απόκτησης υλικών αγαθών. Όταν ο ανήλικος, ευάλωτος στη διαφήμιση αλλά και στα ανάλογα κοινωνικά πρότυπα που επικρατούν, δεν διαθέτει τα κατάλληλα εισοδήματα, τότε θα στραφεί σε παραβατικές δραστηριότητες, οι οποίες και θα του παράσχουν αυτό που αναζητά (Γεωργούλας, 2000).

Κατά την περίοδο της διαμόρφωσης του κράτους πρόνοιας αναπτύχθηκαν προγράμματα παροχής στοιχειωδών εισοδημάτων σε νέους και στις οικογένειες τους, καθώς και οικονομικών διευκολύνσεων, που θα επέτρεπαν στο νέο να πραγματοποιήσει τους καταναλωτικούς σκοπούς του χωρίς να «κατρακυλήσει» σε παράνομη συμπεριφορά. Τα τελευταία χρόνια διεθνώς, αλλά και στην Ελλάδα, επικρατεί το κοινωνικό μοντέλο της

ανάπτυξης αντί των παροχών. Δημιουργούνται προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης, τα οποία πιστεύεται ότι θα δώσουν στους νέους τα κίνητρα για να αναπτύξουν μια σύννομη συμπεριφορά, γιατί οι νέοι θα έχουν οικονομική αυτοτέλεια μέσω της εργασίας αλλά και γιατί ο ίδιος ο χαρακτήρας της εργασίας θεωρείται παιδαγωγικός (Κουράκης, 2004).

Κατά συνέπεια, τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης για ανηλίκους που σχεδιάζονται και εκπονούνται στο πλαίσιο της πρόληψης της παραβατικότητας συχνά αντιβαίνουν στις προστατευτικές διατάξεις του εργατικού δικαίου των ανηλίκων, αλλά και στην εργατική πραγματικότητα. Η ανεργία, η αεργία, η υποαπασχόληση, αλλά και οι άσχημες εργασιακές συνθήκες είναι φαινόμενα που συνδέονται με την παραβατικότητα των ανηλίκων, όπως έχει αποδειχθεί ερευνητικά. Κοινωνική ένταξη χωρίς επαγγελματική αποκατάσταση δεν γίνεται, ειδικά για τα παιδιά εκείνα που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο και που οι οικογένειές τους δεν διαθέτουν αρκετά μέσα για τη συντήρησή τους. Όμως συχνά η εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης και παροχής κινήτρων σε εργοδότες δεν είναι αποτελεσματική, όπως άλλωστε συμβαίνει και στον ελλαδικό χώρο, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των φορέων που εκπονούν. Μια λύση προσφέρει η συνδυασμένη δράση. «Θα έπρεπε, λόγω χάρη, να χρησιμοποιηθούν συνδυασμένες στρατηγικές στους νέους, δυνατότητες για μη παραβατικές δραστηριότητες, εκπαίδευση για την απόκτηση ειδικών γνώσεων, ανάπτυξη ρόλων με την παροχή ευκαιριών και δυνατοτήτων συμμετοχής των νέων στη λήψη αποφάσεων στα θέματα που τους αφορούν» (Κουράκης, 2004, σελ. 104).

Σε ένα δεύτερο πλαίσιο αναφοράς, τονίζεται ο παραγωγικός χαρακτήρας της ενέργειας, η οποία μπορεί να αποτρέψει τον ανήλικο από μια πιθανή αντιπαραγωγική δραστηριότητα. Για το σκοπό αυτό έχουν αναπτυχθεί και προγράμματα κοινωνικής εργασίας, τα οποία είτε παίρνουν τη μορφή αναμορφωτικής ποινής σε παραβατικούς ανηλίκους είτε σχεδιάζονται και υλοποιούνται για ανηλίκους με σημάδια αντικοινωνικής συμπεριφοράς, οι οποίοι δεν έχουν ακόμη εμπλακεί με φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (Γεωργούλας, 2000).

4.1.3. Προγράμματα ειδικής πολιτικής για νέους (προστασία της νεότητας)

Σύμφωνα με τον Γεωργούλα (2000), τα προγράμματα ειδικής προληπτικής πολιτικής που σχεδιάζονται και εκπονούνται με στόχο την προστασία της νεότητας εκπορεύονται από τα θεωρητικά μοντέλα που σκιαγραφούν τον «προπαραβατικό» ανήλικο είτε ως δέσμιο κοινωνικών σχέσεων που ευνοούν την υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς είτε ως

ευάλωτο δέκτη μηνυμάτων της ευρύτερης κοινωνίας, και ειδικά των αρνητικών προτύπων συμπεριφοράς που τα σύγχρονα Μ.Μ.Ε. προβάλλουν. Ως αποτέλεσμα αυτής της θεώρησης, τα προγράμματα προστασίας της νεότητας που υλοποιούνται διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

α) Στρατηγικές που στοχεύουν στον περιορισμό της επίδρασης των αρνητικών κοινωνικών σχέσεων που έχουν αναπτυχθεί, με τη δημιουργία ειδικών χωρών όπου ο νέος μπορεί να αξιοποιήσει δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο του. Αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες μπορούν να αποτελέσουν τα αντι-πρότυπα που έχει ανάγκη ο νέος, για να μην ενσωματωθεί σε υποπολιτισμικές εγκληματικές ομάδες. Η δημιουργική ενασχόληση και αξιοποίηση του χρόνου θα αποθαρρύνει τους νέους από τη διάπραξη παράνομων πράξεων.

β) Στρατηγικές που αποσκοπούν να προστατέψουν τον ευάλωτο νέο από τα αρνητικά μηνύματα και πρότυπα που προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε. απαιτείται η δημιουργία ενός πλέγματος νομικής προστασίας του ανήλικου και κυρώσεων προς τα μέσα που ξεπερνούν τα όρια της νομιμότητας.

γ) Όταν ο νέος είναι ευάλωτος σε βαθμό που να μην μπορεί να ελέγξει το περιβάλλον του, τότε μπορεί να παρασυρθεί σε εγκληματική συμπεριφορά. Οι στρατηγικές ειδικής πολιτικής για τους νέους στοχεύουν και στην ενίσχυση της δυναμικής και των ικανοτήτων τους, ώστε να υιοθετήσουν ένα ενεργητικό ρόλο ως προς τον καθορισμό των συνθηκών που τους περιβάλλουν. Οι πολιτικές αυτές αφορούν θεσμικές ρυθμίσεις κατοχύρωσης της ισχύος του ρόλου των νέων στο κοινωνικό γίγνεσθαι, είτε με τη νομοθετική επέκταση των δικαιωμάτων τους είτε με ρύθμιση της συμμετοχής τους στη λειτουργία των μηχανισμών στους οποίους εντάσσονται είτε με τη δημιουργία θεσμοθετημένων ομάδων πίεσης, που μπορεί και να περιλαμβάνουν τις πολιτικές νεολαίες.

4.1.4. Προγράμματα αντιμετώπισης στην τοπική κοινότητα

Τα προγράμματα αυτά στηρίζονται στη φιλοσοφία της μικρότερης «επαφής» του αντικοινωνικού ανήλικου με τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου με σκοπό να αποφευχθεί ο στιγματισμός του. Οι θεωρίες που υποστηρίζουν την υλοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων αντιμετώπισης της «προπαραβατικότητας» του ανήλικου έχουν ως βάση δύο διασταυρώσεις:

Πρώτα από όλα, όταν ένας ανήλικος εμπλέκεται με κρατικούς φορείς κοινωνικού ελέγχου, αυτό αποβαίνει σε βάρος του. Παίρνει την «ετικέτα» του αντικοινωνικού και αντιμετωπίζεται ανάλογα. Οι θεωρίες της κοινωνικής μάθησης σημειώνουν τις μειωμένες δυνατότητες που έχει ένας ήδη στιγματισμένος ανήλικος να ξεφύγει «από τη μοίρα του», να αναπτύξει «αντισώματα» στην παρεκκλίνουσα επίδραση της ομάδας των ατόμων στην οποία το επίσημο στίγμα τον έχει εντάξει. Το ζητούμενο και στις δυο περιπτώσεις είναι μια «άλλη» αντιμετώπιση, στο πλαίσιο της τοπικής κοινότητας του ανηλίκου, με αρχές τη φροντίδα και τη στήριξή του, η οποία θα γίνεται σε εξειδικευμένα κέντρα από εξειδικευμένους φορείς είτε με σκοπό να αναμορφώσει είτε με σκοπό απλώς να εκτονώσει μια υποβόσκουσα αλλά παροδική κρίση. «Οι τρόποι με τους οποίους οι τοπικές κοινότητες μπορούν να παρέχουν στους νέους ευκαιρίες για συμμετοχή στις δραστηριότητες τους είναι πολλοί. Οι ευκαιρίες για συμμετοχή στην οικονομική ζωή της κοινότητας είναι οι πιο σημαντικές. Οι νέοι έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά όταν τους δίνεται η δυνατότητα οικονομικής συμμετοχής στη ζωή της κοινότητας μέσα από την εργασία, την επαγγελματική κατάρτιση ή μικρά παραγωγικά εργαστήρια» (Κατσίρας, 2008, σελ. 85).

Η δεύτερη διαπίστωση έχει να κάνει με μια γενικότερη αντίληψη για την λειτουργία του κοινωνικού συνόλου στη σύγχρονη εποχή. Ο «κοινοτισμός» έχει κριθεί ότι μπορεί να παράσχει τη δυναμική που αναζητά η κοινωνική πρόνοια ώστε να αντισταθεί στη λαίλαπα της άκρατης ιδιωτικοποίησης και του φιλελευθερισμού. Τα προγράμματα αντιμετώπισης σε τοπικό επίπεδο, που έχουν ως σκοπό την προστασία των ανηλίκων και των δικαιωμάτων τους. Πιο συγκεκριμένα στο πλαίσιο αυτής της αντιμετώπισης δημιουργούνται συχνά και με τη βοήθεια του κράτους (το οποίο βοηθάει αλλά δεν παρεμβαίνει) εξειδικευμένα κοινοτικά κέντρα ή ειδικοί συμβουλευτικοί σταθμοί ή κοινωνικές υπηρεσίες, που αναλαμβάνουν να έρθουν σε επαφή με τον ευάλωτο ανήλικο, για να προλάβουν την όποια εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Στόχος των κοινοτικών κέντρων είναι να αποκτήσουν τα παιδιά τις «απαραίτητες κατάλληλες κοινωνικές, διαπροσωπικές, εκπαιδευτικές, επαγγελματικές δεξιότητες και ικανότητα αυτοεξυπηρέτησης, μέσω της ενίσχυσης και της καθοδήγησης». Πάνω από όλα όμως, τα προγράμματα αυτά βασίζονται στην ψυχοκοινωνική υποστήριξη του παιδιού σε κίνδυνο, στην υποβοήθηση των δυνάμεών του για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων, στη δημιουργία επιθυμητών μορφών συμπεριφοράς (και όχι στην καταστολή των ανεπιθύμητων συμπεριφορών) και, βέβαια, στη σταδιακή επαφή του ανηλίκου με το κοινωνικό περιβάλλον που ζει, ώστε να επιτευχθεί η ομαλή του ένταξη (Γεωργούλας, 2000).

Αρκετοί σύγχρονοι όμως μελετητές δεν κρίνουν τέτοια προγράμματα μόνο όσον αφορά την αποτελεσματικότητα του μέτρου και τη μείωση του κόστους σε σχέση με μέτρα ιδρυματικής μεταχείρισης. Κινούμενοι στο πλαίσιο του ρεύματος του κοινοτισμού, υπογραμμίζουν ότι τέτοια προγράμματα δικαιολογούνται με βάση το ζητούμενο εξανθρωπισμό της μεταχείρισης του συνανθρώπου μας, δηλαδή μετά από φροντίδα για τον συνάνθρωπο μας, χωρίς να επιδιώκεται άμεσα η πρόληψη του εγκλήματος (Γεωργούλας, 2000).

4.1.5. Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων: Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας

Ο Δήμος και η Κοινότητα, κύρια έκφραση του θεσμού της Τοπικής αυτοδιοίκησης, έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ικανοποίηση των δικαιωμάτων των πολιτών, μεταξύ των οποίων κορυφαία θέση κατέχει το δικαίωμα στην ασφάλεια. Η αύξηση της εγκληματικότητας στην εποχή μας δημιουργεί σοβαρές ανησυχίες για το μέλλον της κοινωνίας μας. Είναι κοινή αντίληψη όλων ότι το κράτος μόνο του δεν μπορεί να προλάβει όλες τις αξιόπινες πράξεις. Η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, μέσω των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤΣΠΠ) πρέπει να είναι άμεση και αποτελεσματική. Αυτό που προέχει είναι επομένως να οργανωθούν δράσεις, που επιτρέπουν την παρακολούθηση και αντιμετώπιση προβληματικών καταστάσεων και κοινωνικών φαινομένων, με σκοπό:

- Την προστασία της τοπικής κοινωνίας μέσω της πρόληψης.
- Την καταπολέμηση του φόβου της μικρομεσαίας εγκληματικότητας και ιδίως της καθημερινής παραβατικότητας.
- Την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής του πολίτη.
- Την ευαισθητοποίηση των πολιτών, ήδη από τις νεαρές ηλικίες για συμπεριφορά σύμφωνη με τους κοινωνικούς κανόνες και αποφυγή των αιτίων που οδηγούν στην παραβατικότητα.
- Τη σύσταση δικτύου για τη συνεργασία και τον συντονισμό όλων των οργανισμών, οργανώσεων, φορέων και ατόμων που δραστηριοποιούνται μέσα στην τοπική κοινωνία για την πρόληψη της παραβατικότητας.
- Τη συνδρομή του κοινωνικού έργου της αστυνομίας

- Την πρόληψη παραβατικών τάσεων ευπαθών κοινωνικά ατόμων
- Τον σχεδιασμό για την πρόληψη των γενικότερων κοινωνικών_κινδύνων που οδηγούν στην παραβατικότητα.
- Την ενίσχυση και ενθάρρυνση του εθελοντισμού

Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας είναι αποκεντρωμένες δομές αντεγκληματικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο και έχουν συσταθεί με το άρθρ. 16 του Ν. 2713/1999. Οι δραστηριότητές τους απαριθμούνται από το άρθρ. 2 της υπ' αρ. 3002/1/14-στ'/14-1-02 απόφασης του Υπουργού Δημόσιας Τάξης. Σύμφωνα μ' αυτήν τα εν λόγω Συμβούλια ασκούν τις ακόλουθες δραστηριότητες:

- Καταγράφουν και μελετούν την παραβατικότητα στο πλαίσιο του συγκεκριμένου Δήμου ή Κοινότητας.
- Σχεδιάζουν και προωθούν ειδικές δράσεις για την πρόληψη της παραβατικότητας και την καταπολέμηση του ρατσισμού της ξενοφοβίας, της βίας στην οικογένεια, του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής ανασφάλειας.
- Μεριμνούν για την ευαισθητοποίηση των πολιτών και την ενεργό συμμετοχή τους σε προγράμματα πρόληψης παραβατικότητας.
- Αναλαμβάνουν τον συντονισμό και την πλαισίωση πρωτοβουλιών άλλων κοινωνικών φορέων, όπως συλλόγων γονέων, εθελοντών, θεραπευτικών κοινοτήτων, που στοχεύουν στην πρόληψη της παραβατικότητας.
- Φροντίζουν για τη σύσταση δικτύων βοήθειας, αρωγής και πληροφόρησης των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς, ιδίως δικηγορικούς συλλόγους, ιατρικούς συλλόγους, κοινωνικού χαρακτήρα ιδρύματα και συλλόγους.
- Ενισχύουν τα προγράμματα μέριμνας των εγκαταλειμμένων παιδιών και των ατόμων που χρήζουν βοήθειας.
- Βοηθούν τους αποφυλακισμένους στην εξεύρεση εργασίας ή δημιουργικής τους απασχόλησης και γενικώς στην ομαλή ένταξή τους στο κοινωνικό περιβάλλον.
- Σχεδιάζουν την εφαρμογή μέτρων, σε συνεργασία με τη Δ/νση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, για την πρόληψη της βίας και της διακίνησης και χρήσης ναρκωτικών μέσα στο σχολείο ή στις γύρω περιοχές.

- Μεριμνούν για τη δημιουργία χώρων υποδοχής και ανάπτυξης πρωτοβουλιών νέων, ιδίως εργαστηρίων θεάτρου, ζωγραφικής, μουσικής, πίστας αγώνων.
- Σχεδιάζουν την εφαρμογή ειδικών επιμορφωτικών προγραμμάτων για γονείς, δασκάλους και καθηγητές.
- Μεριμνούν για την εκπαίδευση εθελοντών πάνω σε θέματα όπως η πρόληψη τροχαίων ατυχημάτων, η αντικοινωνική συμπεριφορά, η σχολική και εξωσχολική βία, η χρήση ναρκωτικών, η κακομεταχείριση και εκμετάλλευση γυναικών και ανηλίκων.
- Διοργανώνουν αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις για νέους, σε συνεργασία με φυσιολατρικούς, πολιτιστικούς, αθλητικούς και άλλους τοπικούς συλλόγους.
- Μεριμνούν όπως καταχωρίζονται στις τοπικές εφημερίδες οδηγίες για τον τρόπο προστασίας των πολιτών από την παραβατικότητα. Για τον ίδιο σκοπό μπορούν να εκδίδουν και ενημερωτικά φυλλάδια και έντυπα με ανάλογο περιεχόμενο.
- Συντάσσουν την ετήσια έκθεση για την κατάσταση της εγκληματικότητας στον χώρο δράσης τους και αξιολογούν την αποτελεσματικότητα των ληφθέντων μέτρων πρόληψης.
- Προτείνουν αρμοδίως μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής.
- Μεριμνούν για την καθιέρωση «Ημέρας Προβληματισμού» της τοπικής κοινωνίας για τα προβλήματα παραβατικότητας της περιοχής τους.
- Μεριμνούν για τη βράβευση αστυνομικών, άλλων δημοσίων λειτουργών και ιδιωτών που εκδηλώνουν ιδιαίτερο ζήλο και καταβάλλουν ιδιαίτερες προσπάθειες στην πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας στην περιοχή τους.

Βασική επιδίωξη των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας είναι η ενίσχυση των δεσμών της γειτονιάς για την ενδυνάμωση της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής. Τα Συμβούλια καλούνται να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά αίτια που προκαλούν την εγκληματικότητα και όχι να υποκαταστήσουν την Αστυνομία. Συνεργάζονται, ωστόσο, στο πλαίσιο της αποστολής τους, με την Αστυνομία, το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Πρόληψη της Εγκληματικότητας και με άλλους αντίστοιχους φορείς.

Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας είναι θεσμός που βασίζεται αποκλειστικά στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Αποτελεί βασική αρχή, ότι κάθε πόλη έχει υψηλό βαθμό ευθύνης στον τομέα της πρόληψης του εγκλήματος και ότι πρέπει να

αυξήσει την αίσθηση ασφάλειας στους πολίτες της. Επομένως είναι επιτακτικό το χρέος της προς τους πολίτες της να καταβάλει κάθε προσπάθεια για υλοποίηση του σχετικά νέου αυτού θεσμού, με στόχο τη μείωση της καταγεγραμμένης αλλά και της αφανούς εγκληματικότητας.

Τα Συμβούλια μπορούν να συσταθούν σε κάθε Δήμο ή Κοινότητα της Ελληνικής Επικράτειας που έχει πληθυσμό μεγαλύτερο από τρεις χιλιάδες (3.000) κατοίκους. Σε περιοχές με ιδιαίτερες ανάγκες είναι δυνατόν να συσταθούν επιπρόσθετα τέτοια Συμβούλια στα επιμέρους δημοτικά διαμερίσματα. Η σύσταση, οργάνωση και λειτουργία των Συμβουλίων γίνεται με απόφαση του Δημάρχου ή Προέδρου της Κοινότητας, αν πρόκειται για Δήμο ή Κοινότητα αντίστοιχα, μετά από πρόταση του οικείου Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου. Αυτό σημαίνει, ότι δεν είναι έγκυρη η απόφαση μόνο του Δημάρχου, αλλά ότι θα πρέπει προηγουμένως να έχει υποβληθεί σχετική πρόταση από κάποιο ή κάποια μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου και η πρόταση αυτή να έχει γίνει δεκτή με τη συνήθη πλειοψηφία αυτού.

Η απόφαση του Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου πρέπει να περιλαμβάνει εκτός από την πρόταση ίδρυσης του Συμβουλίου, πρόταση και για τον αριθμό των μελών και τα πρόσωπα που θα απαρτίζουν το Συμβούλιο. Ο αριθμός των μελών πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ πέντε (5) και έντεκα (11) μελών (δικαστικοί λειτουργοί, εγκληματολόγοι, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, αστυνομικοί, κοινωνικοί λειτουργοί, ιατροί, εκπρόσωποι παραγωγικών τάξεων εμπορικών συλλόγων, αθλητικών συλλόγων, συλλόγων εκπαιδευτικών, εκπρόσωποι κοινωνικών φορέων Εκκλησίας, Συλλόγων Γονέων, προσκόπων ή οδηγών, ΟΑΕΔ, ΟΚΑΝΑ, μη κυβερνητικών οργανώσεων κ.λπ.). Μετά από την πιο πάνω πρόταση, ο Δήμαρχος ή ο Πρόεδρος του Κοινοτικού Συμβουλίου αντίστοιχα, εκδίδει πράξη συγκρότησής τους.

Τα ΤΣΠΠ αποτελούν συμβουλευτικά ή γνωμοδοτικά όργανα, η σύσταση των οποίων είναι προαιρετική για τους Ο.Τ.Α.. Λόγω όμως της αποστολής και του έργου τους πρέπει να ενταχθούν μέσα όχι μόνο στον κοινωνικό ιστό αλλά και στο πλαίσιο των υπηρεσιών που προσφέρει η Τοπική Αυτοδιοίκηση στους πολίτες της, ιδιαίτερα σ' αυτούς των μεγάλων αστικών κέντρων. Γι' αυτό θα πρέπει η σύσταση των δομών αυτών να ξεπεράσει τον γενικό χαρακτήρα άσκησης κοινωνικής πολιτικής της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και να ενταχθεί δυναμικά στην εσωτερική δομή του Δήμου και στον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας.

Για την εκπλήρωση της αποστολής τους καθώς και για την επιτυχή λειτουργία του θεσμού, τα μέλη των ΤΣΠΠ ασκούν τις πιο κάτω δραστηριότητες, τις οποίες, βεβαίως μπορούν και να καταναείμουν μεταξύ τους ως αρμοδιότητες:

- Προγραμματισμός των δραστηριοτήτων τους.
- Εποπτεία και έλεγχος στους επιμέρους τομείς λειτουργίας τους.
- Κατάρτιση και εισήγηση στο Δημοτικό Συμβούλιο για ψήφιση του εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας τους καθώς και των τυχόν τροποποιήσεών του.
- Σύσταση κλιμακίων από μέλη του, ή και εθελοντές, που έχουν επιφορτισθεί με την εκπλήρωση των κατανεμημένων σ' αυτά δραστηριοτήτων του.
- Γνωμοδότηση για κάθε θέμα που αφορά τα ΤΣΠΠ και για το οποίο αρμόδιο όργανο ν' αποφασίσει είναι το Δημοτικό Συμβούλιο. Ενημέρωση και πληροφόρηση πολιτών σε πρακτικά ζητήματα τοπικής πρόληψης της εγκληματικότητας και καλλιέργεια αισθήματος εμπιστοσύνης στους πολίτες.
- Συνεργασία με τη Δημοτική Αστυνομία, με τα κατά τόπους αστυνομικά τμήματα καθώς και με την ΕΛ.ΑΣ., για σχεδιασμό και ανάληψη δράσεων πρόληψης σε επίπεδο γειτονιάς.
- Σύσταση και συντονισμός δικτύου εθελοντών - στελεχών πρόληψης σε κάθε Δήμο κατά τομείς όπως: οδική συμπεριφορά, παραβατική συμπεριφορά, σχολική, εξωσχολική βία, χρήση ναρκωτικών, κακοποίηση, εκμετάλλευση ανηλίκων, κακοποίηση, εκμετάλλευση γυναικών.
- Συνεργασία και συντονισμός πρωτοβουλιών με κοινωνικούς φορείς όπως: υπηρεσίες ή οργανισμοί του Δήμου που συντονίζουν δίκτυα εθελοντών, θεραπευτικές κοινότητες, σύλλογοι γονέων, επαγγελματικές ενώσεις, Εκκλησία, ΟΑΕΔ, κοινωνικές υπηρεσίες Δήμου, Ινστιτούτο Μετανάστευσης.
- Ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση κοινωνικών φορέων και πολιτών σε προγράμματα πρόληψης της εγκληματικότητας καθώς και για την προσέγγιση ευπαθών κοινωνικών ομάδων που κινδυνεύουν να γίνουν δράστες ή θύματα εγκληματικότητας (μετανάστες, άνεργοι, εγκαταλειμμένοι ανήλικοι, απεξαρτημένοι κ.λπ.).
- Δημιουργία κέντρων αρωγής και πληροφόρησης για τα θύματα εγκληματικών πράξεων σε συνεργασία με τους τοπικούς κοινωνικούς φορείς και τις κοινωνικές υπηρεσίες του δήμου.
- Καταγραφή και μελέτη, σε συνεργασία με τη Δημοτική και Κρατική Αστυνομία, της τοπικής εγκληματικότητας και της παραβατικότητας των νέων για τη σύνταξη ετήσιας έκθεσης ως προς την εξέλιξή τους.

- Διοργάνωση ημερίδων και συζητήσεων στα σχολεία σε συνεργασία με τις σχολικές επιτροπές των Δήμων. Αντικείμενο αυτών των εκδηλώσεων είναι η αναζήτηση λύσεων σε προβλήματα των μαθητών, τα οποία μπορούν να οδηγήσουν σε παραβατική συμπεριφορά.
- Διοργάνωση αθλητικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων για νέους, σε συνεργασία με τοπικούς συλλόγους και πνευματικά ή αθλητικά κέντρα του Δήμου.
- Υποβολή προτάσεων προς τους αρμόδιους φορείς (Περιφέρεια, Νομαρχία ΥΠΕΧΩΔΕ, Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη), με σκοπό την αναβάθμιση ορισμένων περιοχών που παρουσιάζουν έντονα ή χρόνια προβλήματα εγκληματικότητας και νεανικής παραβατικότητας.

Το έργο των ΤΣΠΠ υποβοηθούν ένας υπάλληλος του Δήμου για γραμματειακή υποστήριξη και ενδεχομένως ένας εμψυχωτής (κοινωνικός επιστήμονας). (www.niotho-asfalis.gr)

Τα ΤΣΠΠ λειτουργούν σε επτά διαμερίσματα του Δήμου Αθηναίων, στον Πειραιά, στην Θεσσαλονίκη και τη Ζάκυνθο. Παρακάτω αναλύεται η λειτουργία ενός ΤΣΠΠ στην Θεσσαλονίκη.

Η σημερινή δημοτική αρχή αποδίδει εξαιρετική σημασία, στα θέματα της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας και στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της και με ιδιαίτερη επιμέλεια φροντίζει αφ' ενός μεν για την εξασφάλιση και εδραίωση του αισθήματος ασφαλείας των συμπολιτών μας και αφ' ετέρου την πιθανή εξακρίβωση των λόγων και των αιτιών πρόκλησης της μικροπαραβατικότητας που πολλές φορές οδηγούν σε εγκληματικές συμπεριφορές.

Με εισηγήσεις του Σ.Π.Π. στις αρμόδιες υπηρεσίες του θα συνδράμαμε και συνδράμουμε στην εξάλειψη ή τη σημαντική μείωση εκείνων των φαινομένων που είναι εστίες πρόκλησης παραβατικών συμπεριφορών. Γι' αυτό με γοργούς ρυθμούς ενισχύθηκε ο φωτισμός σ όλους τους δρόμους της περιοχής ευθύνης μας, όπως αρχικά με τον διπλασιασμό του φωτισμού σε περιοχές του Β ημιδιαμερίσματος και μετέπειτα και στα υπόλοιπα ημιδιαμερίσματα. Αναμορφώσαμε πλατείες και πάρκα με νέα φωτιστικά ή ενισχυμένο φωτισμό, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνουμε στις παιδικές χαρές, το προαύλια των σχολείων, εκκλησιών και τους ακάλυπτους χώρους γύρω από αυτά, τους αρχαιολογικούς χώρους και τις ερημικές περιοχές, απ' όπου προσπαθούμε εμμέσως να απομακρύνουμε ομάδες ανθρώπων που στη πλειοψηφία τους αποτελούν τα παραβατικά στοιχεία μικρομεσαίας εγκληματικότητας καθώς και εμπόρους και χρήστες ναρκωτικών ουσιών.

Δεν είναι τυχαίο, ότι ήδη υπάρχουν περιοχές στο δήμο μας που αναβαθμίσθηκαν και ταυτόχρονα δημιουργήθηκε το αίσθημα ασφάλειας στους κατοίκους των περιοχών αυτών. Ενδεικτικά αναφέρω τις οδούς Γιαννιτσών και Αναγεννήσεως, τη δύσκολη περιοχή των Λαδάδικων, τη Πλατεία Αρχαίας Αγοράς (δικαστηρίων), τη Πλατεία Ναυαρίνου, το πεζόδρομο της Ικτίνου, τη οδό Ιπποδρομίου, τα πάρκα της Νέας Παραλίας και Νέας Ελβετίας, την αλάνα της Τούμπας και πολλά άλλα σημεία όπου παρατηρούνταν συγκεντρώσεις αλλοδαπών και υπόπτων ατόμων, τις νυκτερινές ως επί το πλείστον ώρες. Σ' αυτό βέβαια συντελεί και η αποτελεσματικότερη αστυνόμευση τόσο από την ΕΛ.ΑΣ., όσο και από τη δημοτική μας Αστυνομία που καταβάλλει με τις πυκνές περιπολίες της ιδιαίτερες προσπάθειες μετά και την πρόσφατη αύξηση της σε 150 άτομα. Η μάστιγα των ναρκωτικών σε συνδυασμό με την ανεργία αποτελούν τον κυριότερο λόγο της ύπαρξης παραβατικότητας και μικρομεσαιάς εγκληματικότητας και οι λόγοι είναι γνωστοί. Εμείς συνεχίζουμε με έργα στη πόλη μας, που αποτρέπουν την ανάπτυξη παραβατικών στοιχείων, φροντίζουμε ώστε η δημοτική Αστυνομία να περιπολεί σ' όλες τις περιοχές ευθύνης μας, κυρίως όμως σε υποβαθμισμένες και ερημικές περιοχές και γειτονιές για την αποτροπή δημιουργίας τέτοιων εστιών.

Εκδίδουμε τόσο για τις καλοκαιρινές διακοπές, όσο και για τις εορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, ενημερωτικά φυλλάδια με χρήσιμες συμβουλές για την αποφυγή μικρό κλοπών και κλοπών των κατοικιών των δημοτών μας, ενώ επιστούμε την προσοχή των γονέων στα παιδιά τους. Συμβάλουμε με ενημερωτικά προγράμματα νέων, με σεμινάρια μονογονεϊκών οικογενειών, με σεμινάρια Εγκληματικότητας και με διάφορα άλλα προγράμματα μέσω των Μ.Μ.Ε. Περιμένουμε όμως και τη συνδρομή της κεντρικής διοίκησης και των αρμοδίων Υπουργείων με χρηματοδότηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων μας υπό κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δε μένουμε όμως απαθείς και δραστηριοποιούμεθα όπως μπορούμε και με όσα μέσα διαθέτουμε.

Διαθέτουμε τα ΜΜΕ στη διάθεση κάθε κοινωνικού φορέα που οργανώνει ουσιαστικές συζητήσεις με ενημερωτικές εκπομπές και διαφημιστικά μηνύματα και ό,τι άλλο κρίνεται αναγκαίο και μπορεί να βοηθήσει στην μείωση εγκληματικών συμπεριφορών. Προσπαθούμε να ενεργοποιήσουμε τους συνδημότες κόντρα στο φαινόμενο του "αδιάφορου πολίτη", του "ανενεργού πολίτη". Παλεύουμε να βρούμε εκείνους τους τρόπους και πιστεύω πως το ΣΠΠ μας έχει αυτή τη δυνατότητα, να φέρουμε τους πολίτες, κοντά στα σοβαρά αυτά προβλήματα που απειλούν όλους μας και ιδιαίτερα τη νεολαία μας.

Γι' αυτό, τόσο στις καθιερωμένες μηνιαίες συνεδριάσεις μας, όσο και στις επισκέψεις μας στα δημοτικά μας διαμερίσματα, εκτός από τις συναντήσεις μας με τα διοικητικά συμβούλια αυτών, δεχόμαστε και συμπολίτες μας για ανταλλαγή απόψεων, προτάσεων και ενημέρωση για περιέργες ή μηπαραβατικές συμπεριφορές στις γειτονιές τους. (www.niotho-asfalis.gr)

4.1.6. Ο ρόλος της συμβουλευτικής παρέμβασης στους ανήλικους παραβάτες

Σε μια εποχή ραγδαίων εξελίξεων, όπου η ηλεκτρονική επικοινωνία δεσπόζει στις διαπροσωπικές σχέσεις και οι άνθρωποι υποβιβάζονται σε αντικείμενα, η «σπουδαιότητα της συμβουλευτικής παρέμβασης» και της προσωποκεντρικής προσέγγισης καθίσταται περισσότερο σημαντική, γιατί «αναγνωρίζει τη σημασία της υποκειμενικής πραγματικότητας και προκαλεί τον άνθρωπο να αναλάβει την ευθύνη της δικής του ζωής και να εμπιστευτεί τις εσωτερικές του δυνάμεις, που είναι ανεξέλεγκτες» (Μπρούζος, 2004).

Η Συμβουλευτική είναι ένας διαρκώς εξελισσόμενος κλάδος της εφαρμοσμένης Ψυχολογίας που ασχολείται με τον άνθρωπο και τα προβλήματά του. Στηρίζεται στις επιστημονικά τεκμηριωμένες, θεωρίες της ανθρώπινης προσωπικότητας και συμπεριφοράς και χρησιμοποιεί επιστημονικές μεθόδους και τεχνικές. Ως στόχο έχει να βοηθήσει τα άτομα να αναπτύξουν τις εσωτερικές τους δυνάμεις και δυνατότητες, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, δείχνοντάς τους πώς να ανεξαρτητοποιηθούν, να αυτονομηθούν, να αποκτήσουν δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, ώστε να ζήσουν μια γεμάτη και εκπληρωμένη ζωή (Μπρούζος, 2004).

Με άλλα λόγια η Συμβουλευτική είναι μια διαδικασία που βοηθά τα άτομα να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους και το περιβάλλον τους, να καταλάβουν τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά τους και με την κατάλληλη υποστήριξη, να προβούν στις αναγκαίες μεταβολές, ώστε να ανακαλύψουν εναλλακτικές λύσεις και νέες προοπτικές για τη ζωή τους, την οικογένειά τους, την εργασία τους (Geldard & Geldard, 2004).

Επιμελητές, εισαγγελείς και δικαστές ανηλίκων, αλλά και ενεργοί πολίτες, αναλαμβάνουν πλέον δράσεις για τον περιορισμό του φαινομένου της ανήλικης παραβατικότητας και την ομαλή επανένταξη των νέων στο κοινωνικό σύνολο. Η εφαρμογή της Συμβουλευτικής δεν είναι δυνατόν να νοηθεί χωρίς να έχει προηγηθεί η διαμόρφωση συγκεκριμένου

μεθοδολογικού πλαισίου. Ο λειτουργός που θα αναλάβει το δύσκολο έργο της Συμβουλευτικής πρέπει να είναι εξοικειωμένος με το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της Συμβουλευτικής γενικότερα. Η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει το συγκεκριμένο αντικείμενο έγκειται στην ανάγκη κατάρτισης του λειτουργού σε θέματα που αφορούν την παραβατικότητα των ανηλίκων και σε θέματα συμβουλευτικής προσέγγισης (Κατσίρας, 2008).

Σύμφωνα με τον Δημητρόπουλο (2002), με τον όρο «προσέγγιση» εννοούμε τη γενικότερη προδιάθεση και στάση του λειτουργού της Συμβουλευτικής απέναντι στο πως πρέπει να επιχειρήσει την παρέμβαση σε κάθε περίπτωση. Η προσέγγιση που υιοθετεί ο λειτουργός σε κάποια συγκεκριμένη περίπτωση υπαγορεύει και τη μέθοδο ή τις μεθόδους δράσης που θα ακολουθήσει. Οι διάφορες πιθανές προσεγγίσεις διακρίνονται μεταξύ τους με βάση έναν άξονα κριτηρίων. Στη βάση αυτή οι κυριότερες προσεγγίσεις που είναι χρήσιμες στην περίπτωση της Συμβουλευτικής είναι οι ακόλουθες:

- Σε σχέση με την αμεσότητα της παρέμβασης, οι προσεγγίσεις που χρειάζεται να εφαρμοστούν είναι τόσο η *άμεση* όσο και η *έμμεση*.
- Σε σχέση με τον αριθμό ατόμων, μπορεί να αξιοποιηθεί *τόσο η ατομική όσο και η ομαδική Συμβουλευτική και η μαζική παρέμβαση*.
- Σε σχέση με τον αριθμό των ατόμων, η συμβουλευτική παρέμβαση μπορεί να είναι *είτε μονοπρόσωπη είτε πολυπρόσωπη*.
- Σε σχέση με το επίκεντρο πρωτοβουλιών και ελέγχου, η παρέμβαση μπορεί να είναι *είτε συμβουλοκεντρική είτε ατομοκεντρική*.
- Σε σχέση με τον τρόπο επαφής, προτιμότερη είναι η *προσωπική επαφή*, χωρίς όμως αυτό να αποκλείει την *τεχνικώς υποβοηθούμενη επαφή* (π.χ. τηλεφωνικά), όταν αυτό βοηθά στην επίλυση κάποιου πρακτικού προβλήματος.
- Σε σχέση με τον σκοπό παρέμβασης, *τόσο η προληπτική όσο και αντισταθμιστική παρέμβαση* είναι σκόπιμο να αξιοποιούνται.
- Άλλες μορφές παρέμβασης είναι: η Βιωματική Εργαστηριακή παρέμβαση, η Περιβαλλοντική παρέμβαση, η Εκπαίδευση – Διδασκαλία, η Κοινωνική Συμβουλευτική, η Αλληλοσυμβουλευτική, η Συμβουλευτική Συνεργασία, η Τεχνικώς Υποβοηθούμενη Συμβουλευτική και φυσικά συνδυασμοί των παραπάνω.

Μετά την επιλογή της προσέγγισης ακολουθεί η επιλογή της μεθόδου εργασίας. *Η επιλογή της μεθόδου ή των μεθόδων και της τεχνικής που θα χρησιμοποιήσει είναι μια από τις σημαντικότερες αποφάσεις του Συμβούλου.* Οι διαθέσιμες τεχνικές είναι πάρα πολλές και ο Σύμβουλος οφείλει, μέσα από την εξοικείωσή του με τις διάφορες θεωρίες, να είναι σε θέση να επιλέξει τις καταλληλότερες για την περίπτωση (Δημητρόπουλος, 2002).

Η επικοινωνία είναι το βασικό εργαλείο του Συμβούλου, διότι με την επικοινωνία ο Σύμβουλος εισέρχεται στον προσωπικό κόσμο ενός ατόμου διατυπώνοντας ευθείς και σαφείς ερωτήσεις σχετικά με τις δραστηριότητες της συμπεριφοράς του εν λόγω ατόμου, χρησιμοποιώντας γλώσσα κατανοητή σ' αυτόν (πελάτη), ώστε η επικοινωνία να είναι ξεκάθαρη (Δημητρόπουλος, 2002).

Οι πληροφορίες που δίνονται στα πλαίσια της συμβουλευτικής συζήτησης πρέπει να είναι συγκεκριμένες, ειδικές και να εξυπηρετούν κάποιο σκοπό, διότι με την παροχή συγκεκριμένων πληροφοριών ο Σύμβουλος μπορεί να προχωρήσει πιο πέρα, δηλαδή να εκτιμήσει την επικινδυνότητα της συμπεριφοράς, και να καθορίσει μια πορεία δράσεως και να επικεντρωθεί στις συναισθηματικές αντιδράσεις, την ανάγκη για υγειονομική μέριμνα και κοινωνική υποστήριξη των πελατών του. Η συμβουλευτική περιλαμβάνει σχεδόν πάντοτε την επικοινωνία γύρω από ευαίσθητα και λεπτά θέματα (Κατσίρας, 2008).

Σύμφωνα με τους Glucstern και Bradford (1996), τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και οι δεξιότητες του Συμβούλου είναι βασικά στοιχεία που συνθέτουν την ατομική και επαγγελματική του οντότητα, συμπληρώνονται δε και από τις νοητικές του ικανότητες. Μερικές από τις δεξιότητες που απαιτείται να έχει και να χρησιμοποιήσει σε όλη την διαδικασία είναι:

- Ενεργός ακρόαση
- Ενθάρρυνση
- Αναγνώριση των συναισθημάτων
- Ενσυναίσθηση
- Σεβασμός
- Έμφαση στα πιο σημαντικά θέματα
- Σχεδιασμός δράσης
- Συγκρότηση

- Παρακίνηση

Οι τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μια συμβουλευτική σχέση μπορεί να είναι η συζήτηση, η υποβολή ερωτήσεων, οι παραβολές και τα παραδείγματα, η ενθάρρυνση και η στήριξη του νεαρού παραβάτη, η πληροφόρηση, σχετικά με διάφορα προγράμματα κατάρτισης και εξειδίκευσης, η χρήση προσωπικών βιοματικών ασκήσεων και άλλα (Κατσίρας, 2006).

Με αυτά τα δεδομένα είναι βέβαιο ότι το άτομο θα μπορέσει, αφενός να μιλήσει για τα άμεσα προβλήματά του και να πετύχει μια πρώτη εκτόνωση και αφετέρου, θα δημιουργηθεί στο ίδιο το άτομο η εντύπωση και η βεβαιότητα ότι μπορεί να βοηθήσει. Ο Σύμβουλος θα πρέπει να βοηθήσει το άτομο να μάθει να λειτουργεί με τις δικές του δυνάμεις, να στηρίζεται στα δικά του πόδια και σύμφωνα με τα δικά του προσόντα, επιλύοντας πρώτα τις συγκρούσεις του, οι οποίες δεσμεύουν τις απεριόριστες δυνατότητές του, όπως εξηγούν οι διάφορες σχολές ψυχολογίας (Κατσίρας, 2008).

4.2. Προγράμματα στο Εξωτερικό

4.2.1. Σχολικό Πρόγραμμα για παιδιά νηπιακής ηλικίας (High/scope Perry Preschool Project)

Πρόκειται για σχολικού τύπου πρόγραμμα το οποίο ετέθη σε εφαρμογή το 1962 στις Η.Π.Α και στόχευε στην εκπαίδευση παιδιών μικρής ηλικίας, μεταξύ 3 και 4 ετών που είχαν χαρακτηριστεί ως έχοντα μεγάλες πιθανότητες σχολικής αποτυχίας στο μέλλον. Συμμετέχοντες ήταν 123 παιδιά από οικογένειες Αμερικανών αφρικανικής καταγωγής, χαμηλής κοινωνικοοικονομικής στάθμης και με επίσης χαμηλό δείκτη νοημοσύνης που πλησίαζε τα όρια της πνευματικής καθυστέρησης. Ελήφθη μεγάλη φροντίδα ούτως ώστε ο πληθυσμός των επιλεγμένων παιδιών να είναι όσο το δυνατόν ομοιογενής, χωρίς οποιουδήποτε είδους διαφορές μεταξύ τους. 58 από αυτά εντάχθηκαν στο πρόγραμμα ενώ τα υπόλοιπα 65 χρησίμευσαν ως ομάδα ελέγχου (Δ. Κρουσταλλη – Ν. Καραγιάννης, ΤΟ ΒΗΜΑ, 5-12-2004).

Οι αρμόδιοι χαρακτήρισαν το πρόγραμμα ως «υψηλής ποιότητας εκπαιδευτική προσέγγιση, βασισμένη σε ένα μαθησιακό μοντέλο που δίνει έμφαση στην πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη του συμμετέχοντος». Τα παιδιά επισκέπτονταν καθημερινά το σχολείο

για 2,5 ώρες επί δύο χρόνια. Κατά την ίδια περίοδο και για 1,5 ώρα εβδομαδιαίως, στο σπίτι του κάθε παιδιού οι γονείς δέχονταν επισκέψεις συμβουλευτικού χαρακτήρα από έναν δάσκαλο του σχολείου. Επιπλέον, οι γονείς συμμετείχαν σε μηνιαίες ομαδικές συναντήσεις τις οποίες οργάνωνε το προσωπικό του σχολείου. Για την εξαγωγή συμπερασμάτων ελήφθησαν δεδομένα όταν τα παιδιά ήταν 4, 11, 15, 19 και 27 ετών. Κατά την εκτίμηση των αποτελεσμάτων, και ενώ το πρόγραμμα είχε ως στόχο την αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας, έγινε φανερό ότι αυτό άσκησε αποτρεπτική επίδραση ενάντια στην εκδήλωση και άλλων προβλημάτων στην ζωή των παιδιών. Σε αντίθεση με τα παιδιά που ανήκαν στην ομάδα ελέγχου, τα νήπια που πήραν μέρος στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα είχαν να επιδείξουν σημαντικά μικρότερο ποσοστό νεανικής παραβατικότητας αλλά και εγκληματικότητας κατά την ενήλικη ζωή τους. Με ασυγκρίτως μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας στις σπουδές, στην εργασία, στο εισόδημα και στην οικογενειακή σταθερότητα, οι περισσότεροι μέχρι τα 27 ήταν ιδιοκτήτες του δικού τους σπιτιού και είχαν 50% λιγότερες πιθανότητες από τους μη συμμετέχοντες να υποστηρίζονται οικονομικά από την πρόνοια (Δ. Κρουσταλλη – Ν. Καραγιάννης, ΤΟ ΒΗΜΑ, 5-12-2004).

Δυστυχώς, παρά την θετική έκβαση της προσπάθειας που αποτελούσε και περίτρηνη απόδειξη περί του πρωταρχικού ρόλου της εκπαίδευσης σχετικά με το μέλλον των νέων, , το πρόγραμμα εφαρμόστηκε μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα και στην συνέχεια εγκαταλείφθηκε, άγνωστο γιατί... Παρά τις προσπάθειες που κατεβλήθησαν, και κρατώντας μια κάποια επιφύλαξη, δεν στάθηκε δυνατό να ανεβρεθούν παρόμοια προγράμματα που να εφαρμόζονται στην σημερινή εποχή. Έχει υποστηριχθεί ότι οι ΗΠΑ είναι μια χώρα στην οποία οι έγχρωμες φυλές, και κυρίως οι μαύροι, όπως επίσης και οι οικονομικά μειονεκτούντες και κοινωνικά αποκλεισμένοι έχουν χρησιμοποιηθεί ως άλλοθι πλείστες φορές από τις εκάστοτε κυβερνήσεις για να δικαιολογηθούν τα κακώς κείμενα και για να αποπροσανατολιστεί ο εύπορος, λευκός πληθυσμός από προβλήματα ουσίας. Στην χώρα που έχει να επιδείξει τον μεγαλύτερο σωφρονιστικό πληθυσμό στον κόσμο, όπως επίσης και το μεγαλύτερο ίσως ποσοστό εγκληματικότητας, πολιτικές πρόληψης που προάγουν την μόρφωση και συμβάλλουν στο να κρατηθούν τα παιδιά των μαύρων οικογενειών εκτός φυλακής, δεν μπορούν να έχουν καλύτερη τύχη από αυτήν της παύσης. Απεναντίας, πολλά και ενδιαφέροντα είναι τα προγράμματα που προτείνονται όταν το πρόβλημα είναι πλέον ορατό... (Δ. Κρουσταλλη – Ν. Καραγιάννης, ΤΟ ΒΗΜΑ, 5-12-2004).

4.2.2. Συμβούλια Πρόληψης κατά της εφηβικής παραβατικότητας (Juvenile Crime Prevention Councils)

Το τμήμα Δικαιοσύνης Ανηλίκων και Πρόληψης νεανικής παραβατικότητας στη Β. Καρολίνα των Η.Π.Α έχει προχωρήσει στην σύσταση τοπικών συμβουλίων σε κάθε κομητεία της Πολιτείας, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για πολυπαραγοντική προσέγγιση του προβλήματος. Σκοπός είναι η συγκέντρωση και συνεργασία εκπροσώπων διαφόρων τομέων, οι οποίοι μέσα από την ανταλλαγή πληροφοριών και την εκτίμηση των κατά τόπους συνθηκών συμβάλλουν στην ανάπτυξη πολιτικών πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. Οι άνθρωποι αυτοί προέρχονται από τον χώρο των δικαστηρίων ανηλίκων, των αστυνομικών τμημάτων, των κέντρων ψυχικής υγείας, της εκπαίδευσης, των κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς και άλλων μελών των κοινοτήτων που μπορούν να συνεισφέρουν στο έργο. Συνεχίζοντας στο ίδιο πνεύμα, το ίδιο τμήμα προέβη επίσης και στην δημιουργία ιστοσελίδας η οποία, μέσα από συμπεράσματα ερευνών στις διάφορες κομητείες, προτείνει προληπτικά μέτρα και παροτρύνει τις τοπικές κοινότητες να δραστηριοποιηθούν. Η ιστοσελίδα, η οποία είναι σχεδιασμένη με ιδιαίτερη μέριμνα, προσοχή και λεπτομέρεια (και γι' αυτό την παραθέτουμε πιστεύοντας ότι θα μπορούσε να αποτελέσει παράδειγμα για μίμηση στο μέλλον), παρέχει τα εξής :

- Λεπτομερή στοιχεία όσον αφορά τα Συμβούλια Πρόληψης της Νεανικής Παραβατικότητας: τις ευθύνες των Συμβουλίων, τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντά τους, όπως επίσης το είδος των υπηρεσιών και των προγραμμάτων για τα οποία τα μέλη του Συμβουλίου εργάζονται ούτως ώστε να εξασφαλίσουν τις απαιτούμενες επιδοτήσεις.

- Πληροφορίες σχετικά με τον πληθυσμό, τις δημογραφικές τάσεις και τους ενδοοικογενειακούς κινδύνους που διατρέχει το παιδί -παιδική κακοποίηση, άτομα-χρήστες ουσιών, άτομα νοσηλευμένα σε ψυχιατρικές κλινικές και κλινικές ψυχικής υγείας, ποσοστό λιπόβαρων νεογέννητων κλπ.

Πληροφορίες σχετικά με τα τρέχοντα κοινοτικά προγράμματα για την στήριξη της οικογένειας και την καταπολέμηση της νεανικής παραβατικότητας

- Ενημέρωση για το Κέντρο Πρόληψης Σχολικής βίας το οποίο παρέχει πληροφορίες και βοήθεια σε όσους επιθυμούν να συμβάλλουν στην δημιουργία ενός ασφαλούς σχολικού περιβάλλοντος

- Στατιστικές, Ετήσιες Αναφορές και αναφορές επί των νομοθεσιών από το 2000 και μετά

- Στατιστικές εξαγόμενες από δεδομένα των Δικαστηρίων σχετικά με την ηλικία του νεαρού ατόμου, τις σχέσεις του με τους συνομηλίκους, τα προβλήματα που εμφάνισε στο σχολικό περιβάλλον για τους προηγούμενους 12 μήνες, την χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών για το ίδιο διάστημα, την τυχόν εγκατάλειψη της οικογενειακής στέγης, την αποτελεσματικότητα της γονικής επίβλεψης κλπ.

- Στοιχεία σχετικά με το έργο των Υπηρεσιών των Δικαστηρίων Ανηλίκων όπως επίσης υπάρχουν και σύνδεσμοι μέσω των οποίων ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αντλήσει πληροφορίες για τον τρόπο που λειτουργεί το Δικαστικό Σύστημα στην συγκεκριμένη Πολιτεία

- Περιγραφή των εγκαταστάσεων μεταχείρισης των νεαρών παραβατών (κέντρα κράτησης, κέντρα θεραπευτικού χαρακτήρα), καθώς και του τρόπου εργασίας με τους ανήλικους μέσα σε αυτά. (N.C Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, «NEW JUVENILE DELINQUENCY RISK ASSESSMENT WEBSITE AVAILABLE FOR NORTH CAROLINA COMMUNITIES», <http://ssw.unc.edu/publication/April242002.htm>).

4.2.3. Εκπαιδευτικά Προγράμματα Γονέων (Parent Effectiveness Training)

Πρόκειται για προγράμματα τα οποία εφαρμόζονται στην Αμερική (και στην Βρετανία αλλά επίσης στον Καναδά, υπό την ονομασία “Systematic Training for Effective Parenthood”- “STEP” –περιφραστικά : συστηματική εκπαίδευση για αποτελεσματική άσκηση γονικού ρόλου,).

Οι μορφές που παίρνουν κατά περίπτωση ποικίλουν, ενώ οι επιστημονικές εκτιμήσεις δίστανται. Μια πρώτη άποψη είναι αυτή που υποστηρίζει ότι οι γονείς μέσα από τα συγκεκριμένα προγράμματα επιδεικνύουν μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση και μικρότερα ποσοστά κακοποίησης των παιδιών τους και παραμέλησης αυτών, ενώ τα παιδιά σημειώνουν καλύτερες σχολικές επιδόσεις και μικρότερους δείκτες παραβατικότητας. Από την άλλη μεριά, οι επικριτές διατείνονται πως τα προγράμματα στερούνται θεωρητικής βάσης και πως καταλήγουν στο να δημιουργούν γονείς με έντονο το συναίσθημα της ενοχής και εξαρτημένους από τους συμβούλους τους. Όπως προαναφέρθηκε, τα είδη ποικίλουν :

- Εθνικές τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας που προσφέρουν συμβουλές σε γονείς

- Οργάνωση μαθημάτων με την συνδρομή της Αστυνομίας, των σχολικών Υπηρεσιών, της εκκλησίας και των κοινοτικών ομάδων, για γονείς παιδιών τα οποία έχουν συλληφθεί από την Αστυνομία. Κατά την διάρκεια των μαθημάτων παρέχονται πληροφορίες σχετικά με το δικαστικό σύστημα και την εκπαίδευση

- Σύσταση ομάδων που απευθύνονται σε μητέρες νηπίων τα οποία εκδηλώνουν συμπεριφορικά προβλήματα. Κατά την διάρκεια των συναντήσεων οι μητέρες διδάσκονται τεχνικές ελέγχου του στρες, καθώς και τρόπους συνομιλίας και κατανόησης των παιδιών τους (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Πολύ καλό παράδειγμα αποτελεί το πανεπιστημιακό πρόγραμμα εκπαίδευσης γονέων που υλοποιήθηκε στην Βρετανία κατά την δεκαετία 1976-1986. Η φιλοσοφία του προγράμματος περιελάμβανε την χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, αναδεικνύοντας την θετική πλευρά της ύπαρξής τους. Μέσα από τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά μεταδιδόμενα μαθήματα όπως και με την διανομή κασετών βίντεο και φυλλαδίων, προσεγγίστηκαν χιλιάδες άνθρωποι, ανάμεσα στους οποίους άτομα κατώτερης οικονομικής στάθμης και μορφωτικού επιπέδου. Πέραν αυτών, επίτευγμα του προγράμματος μπορεί να θεωρηθεί επίσης και το γεγονός ότι έγινε ευρέως δεκτή και απόλυτα κατανοητή η ανάγκη επιμόρφωσης των γονέων σε θέματα ανατροφής των παιδιών τους. Ένα από τα πιο επιτυχημένα προγράμματα αυτής της μορφής ήταν και το «Preschool Child» το οποίο υπολογίζεται ότι προσέγγισε και ενημέρωσε γύρω στους 151.000 ανθρώπους, ανάμεσα στους οποίους πολλοί ανήκαν στις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις. Η γονική υποστήριξη αποτελεί μέρος της Ολλανδικής κοινωνικής πολιτικής από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Παρά το γεγονός ότι πολλοί φορείς ασχολήθηκαν από την αρχή με το αντικείμενο, ωστόσο είναι έκδηλη ακόμα και σήμερα η δυσκολία που παρουσιάζει η εύρεση του σωστού ειδικού. Κύριο μέλημα των αρμοδίων αποτελεί πλέον να καταστήσουν περισσότερο προσβάσιμες στο ευρύ κοινό, υπηρεσίες που προσφέρουν ιατρική βοήθεια και ψυχολογική στήριξη οικογενειών, όπως ακόμα και όσες έχουν να κάνουν με την πρόληψη της σχολικής αποτυχίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της νεανικής παραβατικότητας (Utting, Bright, Henricson, 1993).

4.2.4. Η Βιβλιοθήκη του Leeds (Toy Library – West Leeds Family Service Unit)

Το πρόγραμμα έχει σχεδιαστεί και εφαρμόζεται στην Μ. Βρετανία, σε μια περιοχή του **Leeds** που χαρακτηρίζεται από πληθώρα κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που την

μαστίζουν. Η σύλληψη του προγράμματος έχει ως αφετηρία την προσπάθεια να αποτραπεί η διάλυση των οικογενειών που διαβιούν υπό δυσχερείς συνθήκες, μέσω της παροχής βοήθειας σε διάφορους τομείς της ζωής τους. Παρ' όλα αυτά, τα φαινόμενα που οι αρμόδιοι στοχεύουν να αποτρέψουν ή να θεραπεύσουν (παιδική κακοποίηση και παραμέληση), είναι στενά συνδεδεμένα με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στην παιδική και εφηβική ηλικία. Το προσωπικό εργάζεται προς την εκπλήρωση ποικίλων σκοπών όπως είναι :

- Η βελτίωση της ψυχικής και σωματικής υγείας παιδιών και γονέων
- Η εκπαίδευση των γονέων στο ρόλο τους, η αύξηση του αυτοσεβασμού τους και η καλλιέργεια των ικανοτήτων και των ταλέντων τους
- Η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών και η καταπολέμηση των μαθησιακών δυσκολιών τους
- Η παροχή εναλλακτικών ασχολιών για τον ελεύθερο χρόνο των παιδιών κατά την διάρκεια των ωρών που οι γονείς απουσιάζουν από το σπίτι και βρίσκονται στην εργασία τους
- Η βοήθεια προς τις οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα ούτως ώστε να κατορθώσουν να ορθοποδήσουν (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Μια σειρά από τεχνικές και μεθόδους συμβάλλουν στην επιτυχία των στόχων του προγράμματος. Κατά τις ώρες λειτουργίας της βιβλιοθήκης οι γονείς έχουν την δυνατότητα μέσα από συνεδρίες να πληροφορηθούν για θέματα που σχετίζονται με την ιατρική περίθαλψη των παιδιών τους, για δραστηριότητες στις οποίες μπορούν να λάβουν μέρος κατά την διάρκεια των σχολικών διακοπών και του ελεύθερου χρόνου τους, και για την αντιμετώπιση συμπεριφορικών προβλημάτων της νηπιακής ηλικίας. Παρέχεται επίσης ψυχολογική υποστήριξη σε μητέρες που έχουν πέσει θύματα συζυγικής κακοποίησης, ενώ η γενικότερη επαφή γονέων κοινωνικά απομονωμένων τους βοηθά να μοιραστούν τα προβλήματά τους, να ανακτήσουν την αυτοπεποίθησή τους και να ξεπεράσουν τυχόν δυσκολίες (Utting, Bright, Henricson, 1993).

Ιδιαίτερα χρήσιμη είναι επίσης και η ενημέρωση των γονέων επάνω σε οικονομικά θέματα, πράγμα το οποίο συμβάλλει αρκετές φορές στην επίλυση προβλημάτων αυτής της φύσης και στην αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος. Δραστηριότητες κατά την διάρκεια του παιχνιδιού προωθούν την κοινωνικοποίηση του παιδιού, την ανάπτυξη των πνευματικών του ικανοτήτων και την εκμάθηση τρόπων από την μεριά των γονέων προκειμένου να απευθύνονται στα παιδιά τους με τρόπους που δεν ενέχουν μέσα τους το στοιχείο της

επιθετικότητας. Η συμμετοχή οικογενειών που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση οποιασδήποτε μορφής θα μπορούσε να προκαλέσει τον αρνητικό σχολιασμό και τον στιγματισμό από τα υπόλοιπα μέλη της περιοχής. Για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο, το πρόγραμμα παρέμεινε ανοικτό για όλους τους κατοίκους – γονείς, ασχέτως κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης, πράγμα το οποίο οδήγησε και στην ευρεία αποδοχή του από την κοινότητα και στην συμμετοχή μεγάλου αριθμού οικογενειών (Utting, Bright, Henricson, 1993).

4.2.5. Το πρόγραμμα Bonnemaision (Adams Sutton, Ph.D., Director, South Australian Crime Prevention and Criminology Unit, **The Bonnemaision Model, Theory & Application**», <http://www.aic.gov.au/publications/youth-crime/sutton.pdf>)

Το καλοκαίρι του 1981 στην Γαλλία, λίγο μετά την εκλογή του Μιτεράν στην Πρωθυπουργία της χώρας, ξέσπασαν μεγάλες ταραχές σε υποβαθμισμένα προάστια στην Λιλ και την Μασσαλία. Οι ταραχές αυτές έτειναν να πάρουν την μορφή εξέγερσης, με πρωταγωνιστές άτομα νεαρής ηλικίας τα οποία από τον εμπρησμό και την κλοπή οχημάτων προχώρησαν στην εκδήλωση ακόμα περισσότερο επιθετικής συμπεριφοράς. Η άμεση αντίδραση του κρατικού μηχανισμού ήταν να τεθεί σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα που αφορούσε στην ίδρυση καλοκαιρινών κατασκηνώσεων για νέους και στην οργάνωση δραστηριοτήτων με σκοπό να τους κρατήσουν απασχολημένους και εκτός δρόμου. Οργανώθηκαν έτσι προγράμματα αναψυχής (που περιελάμβαναν ακόμα και θεατρικές παραστάσεις ή δημιουργία βίντεο για νέους που άλλοτε περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους στο μετρό της Λιλ) και εντατικά καλοκαιρινά μαθήματα για όσους παρουσίαζαν χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο. Στόχος των αρμοδίων ήταν να βγάλουν τη νεολαία από την καλοκαιρινή απραξία και από την μουντή και απογοητευτική καθημερινότητα της γειτονιάς, όπου επικρατούσε η φτώχεια και η έλλειψη ευκαιριών. Για την οργάνωση του σχεδίου εγκρίθηκαν ποσά επιχορήγησης, ωστόσο το κόστος της υλοποίησης της ιδέας παρέμεινε συγκριτικά χαμηλό. Οι κρατικοί φορείς επέδειξαν προνοητικότητα και ευρηματικότητα με το να αξιοποιήσουν τις ήδη υπάρχουσες εγκαταστάσεις που διέθεταν οι πόλεις για την πραγματοποίηση του σχεδίου, ενώ φρόντισαν επίσης να εντατικοποιήσουν και να βελτιώσουν προγράμματα που προϋπήρχαν των ταραχών αλλά είχαν πέσει σε αδράνεια ή υπολειτουργούσαν.

Η πολιτική που ακολουθήθηκε από τους Γάλλους αποτελεί τρανή απόδειξη του γεγονότος ότι για την καταπολέμηση της νεανικής παραβατικότητας δεν χρειάζεται να αναζητήσουμε πρωτότυπες, καινοτόμες λύσεις αλλά αρκεί και μόνο η αξιοποίηση των 'όπλων' και των μέσων που ήδη διαθέτουμε και δεν χρησιμοποιούμε σωστά. Αποδείχθηκε επίσης πως τα αίτια της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από τους νέους δεν οφείλονται σε κάποιους μυστήριους λόγους τους οποίους οφείλουμε να εξιχνιάσουμε μετά από εντατικές επιστημονικές μελέτες και επίπονη εργασία, αλλά είναι τόσο οφθαλμοφανείς ακόμα και στο πιο ανεκπαίδευτο μάτι. Η ανία, η απραξία, η έλλειψη κινήτρων και δραστηριότητας, το διάχυτο συναίσθημα της αχρηστίας που γεννάται από τα προηγούμενα, όλα αυτά είναι αρκετά να οδηγήσουν τα νεαρά άτομα στο αντίθετο από το επιθυμητό : αφού θέλουν να δημιουργήσουν αλλά δεν μπορούν, θα ξεκινήσουν να καταστρέφουν τα σύμβολα της κοινωνίας που δεν τους επιτρέπει να νιώσουν χρήσιμοι. Η πολιτική καταπολέμησης και πρόληψης εκείνης της περιόδου βρήκε θερμούς υποστηρικτές σχεδόν σε κάθε δήμο και κοινότητα της χώρας, οι οποίοι κάθε χρόνο προστίθεντο στις κινητοποιήσεις. Έως εκείνη την στιγμή οι μεγάλες και μικρές επαρχιακές πόλεις δεν υποχρεούτο να έχουν συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας. Η απήχηση όμως του σχεδίου επέφερε την ίδρυση 18 τέτοιων πιλοτικών συμβουλίων μέχρι το 1983, ενώ 5 χρόνια αργότερα η χώρα αριθμούσε πάνω από 500 εκ των οποίων πολλά είχαν την έδρα τους σε 180 πόλεις με 30.000 κατοίκους και άνω.

Βλέποντας την άμεση επίδραση του προγράμματος στους επίσημους φορείς όλης της χώρας, η κυβέρνηση προχώρησε στην σύσταση τριών εθνικών εξεταστικών συμβουλίων: το πρώτο ήταν επιφορτισμένο με την εύρεση τρόπων για μεγαλύτερη συμμετοχή των νέων στις διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες και για μείωση της ανεργίας που τους έπληττε. Τα άλλα δύο, υπό την διοίκηση των Δημάρχων των μεγαλύτερων πόλεων, είχαν ως σκοπό την εκτίμηση των προβλημάτων που μάστιζαν τις υποβαθμισμένες περιοχές και την εξεύρεση τρόπων καταπολέμησης του εγκλήματος.

Ειδικά όσον αφορά το τρίτο εθνικό συμβούλιο για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, Πρόεδρος ορίστηκε ο M. Gilbert Bonnemaïson, Δήμαρχος του Epinay-Sur-Seine, μιας πόλης κοντά στο Παρίσι. Το Δεκέμβριο του 1982, η επιτροπή του Bonnemaïson διατεινόταν πως η σκλήρυνση της ποινικής αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και οι αλλαγές στην επιβολή του νόμου δεν ήταν δυνατό να μειώσουν την όλο και περισσότερο ανερχόμενη παραβατική συμπεριφορά των νέων. Υποστήριζαν πως το θέμα ήταν δυνατό να λυθεί μόνο με τον σχεδιασμό μιας εθνικής πολιτικής, η οποία όμως θα

στόχευε στην λύση τοπικών προβλημάτων καθώς αυτά ήταν υπεύθυνα για την κατάσταση που επικρατούσε: κακή κατάσταση των οικημάτων, αποξένωση και απομόνωση των νεαρών ατόμων, χρήση ναρκωτικών και ανεργία που μάστιζε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού. Η ομάδα πρότεινε έτσι την ίδρυση Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας σε εθνικό επίπεδο, σε επίπεδο επαρχιών και τέλος σε επίπεδο Δήμων.

Κατά την άποψη των περισσότερων ειδικών της χώρας, το μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας έχουν σημειώσει το Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης καθώς και τα μικρά Δημοτικά Συμβούλια. Το πρώτο αποτελείται από 50 μέλη εκ των οποίων πολλά από αυτά είναι αντιπρόσωποι σημαντικών υπουργείων (όπως του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Εσωτερικών, Νεότητας και Αθλητισμού), προεδρεύοντας του Πρωθυπουργού της χώρας. Τα Δημοτικά συμβούλια, με πρόεδρο τον Δήμαρχο κάθε πόλης, συντίθενται από αντιπροσώπους των εθνικών και τοπικών αρχών, της αστυνομίας και κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται με τους νέους. Η συμμετοχή μη κυβερνητικών εθελοντικών ομάδων ενθαρρύνεται.

Κάθε χρόνο το Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης προτείνει τρόπους αντιμετώπισης στα Δημοτικά Συμβούλια και, κατόπιν ενός είδους 'διαπραγματεύσεων', υιοθετούνται προγράμματα και ορίζεται το ύψος της κρατικής επιδότησης(η οποία είναι μάλλον περιορισμένη). Για την εύρυθμη λειτουργία των Δημοτικών Συμβουλίων και για την αποδοτικότερη εργασία αυτών, ορίζονται υπο-επιτροπές που αναλαμβάνουν επί μέρους θέματα όπως αυτό της ανεργίας, των ναρκωτικών, της ψυχαγωγίας των νέων σε τοπικό επίπεδο, της σχολικής επιμόρφωσης κλπ.

Πάντως, όσον αφορά την κρατική χρηματοδότηση, η αρχική νοοτροπία διατηρήθηκε: οι αρμόδιοι φορείς δεν εστιάζουν στην εξασφάλιση μεγάλων πόρων ούτως ώστε να βάλουν σε λειτουργία καινούρια προγράμματα και να χτίσουν νέες εγκαταστάσεις, αλλά συνεχίζουν να αξιοποιούν αυτές που ήδη υπάρχουν. Επιπλέον επιδιώκουν τον συντονισμό και την συνεργασία μεταξύ των επιμέρους φορέων και ομάδων (κρατικών, μη κυβερνητικών και εθελοντικών), όπως και την στενότερη επαφή με τις περιθωριοποιημένες ομάδες των νέων. Αυτή είναι και η κυριότερη συμβολή του σχεδίου Bonnemaïson, που συνιστά κατευθυντήρια γραμμή όχι μόνο για την χώρα της Γαλλίας αλλά και για όλες τις υπόλοιπες : η επιτροπή κατέστησε σαφές πως δεν αρκεί ο τέλειος σχεδιασμός και η άψογη λειτουργία των εκάστοτε οργανισμών που εργάζονται με τη νεότητα. Αν όλοι αυτοί δεν έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και αν δεν συνεργαστούν για μια κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων και μια ανταλλαγή πληροφοριών, πάντα θα τους διαφεύγει μια ομάδα νέων που έχει ανάγκη την βοήθειά τους,

είτε γιατί αγνοούν την ύπαρξή της ή τον τόπο που μπορούν να την εντοπίσουν, είτε γιατί οι ίδιοι αυτοί νέοι δεν θα έχουν πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Αυτή η πολιτική πρόληψης, θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο για πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της δικής μας: Ο συνδυασμός εθνικής, επαρχιακής και τοπικής συντονισμένης αντιμετώπισης, χρήσης ήδη υπαρχόντων εγκαταστάσεων, αξιοποίησης των παρόντων προγραμμάτων και όχι αναζήτηση νέων αμφιβόλου αποτελεσματικότητας, επαφή και συνεργασία όλων των αρμοδίων φορέων υπό την σκέπη ενός κεντρικού οργάνου.

Επιπλέον προγράμματα τα οποία έχουν αναπτυχθεί με στόχο την καταπολέμηση καθώς και την μείωση της ανήλικης παραβατικότητας έχουν εφαρμοστεί σε διαφορές χώρες της Ευρώπης με θετικά αποτελέσματα.

Το πρόγραμμα Ego - Strength που εφαρμόζεται στην Αυστρία και Ουγγαρία και στόχος του είναι η καταπολεμήσει των κλοπών, της βίας και της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Ο τρόπος με τον οποίο το πρόγραμμα λειτουργεί είναι η ανάπτυξη της προσωπικότητας των νέων και η εκμάθηση του να αντιστέκονται σε κακές συμπεριφορές που αναπτύσσονται μέσα από την ομάδα που ανήκουν, όπως επίσης και το να θέτουν όρια. Η κοινωνική καταξίωση μέσω ομαδικής εργασίας και ομαδικού πνεύματος. Το κίνητρο να μάθουν στην πράξη, αξίες όπως η βοήθεια προς τους άλλους, η υπευθυνότητα καθώς και ο σεβασμός προς τους άλλους δεν μαθαίνεται απλά αλλά βιώνεται στην πράξη. Η αυτογνωσία, η ικανότητα να συνεργάζονται και να επικοινωνούν για την επίλυση προβλημάτων είναι μερικές από τις αξίες που μαθαίνουν. Για την επίτευξη όλων αυτών η αστυνομία, το σχολείο, οι γονείς, ψυχολόγοι, γυμναστές, δήμοι και μη κυβερνητικές οργανώσεις συνεργάζονται με σκοπό την εφαρμογή του προγράμματος αυτού, το οποίο σχεδιάζεται και εφαρμόζεται μέσα στα σχολεία (Holztrattner, 2005).

Στο Βέλγιο έχουμε το Solidacride του οποίου στόχος είναι το βίαιο έγκλημα καθώς και άλλες παραβάσεις. Μέσω αυτού του προγράμματος διδάσκονται κοινωνικές και επαγγελματικές δεξιότητες σε νέους οι οποίοι είναι δυνάμει παραβάτες, όπως επίσης αναπτύσσονται δεσμοί με την τοπική κοινότητα. Υπεύθυνοι για την υλοποίηση είναι οι δήμοι και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (Solidarcite, 2004).

Στην Δημοκρατία της Τσεχίας εφαρμόζεται ένα πρόγραμμα πρόληψης το οποίο στόχο έχει την αποφυγή παραβατικών συμπεριφορών μέσω της στήριξης ανήλικων παραβατών καθώς και της οικογένειάς τους με στόχο την κοινωνική τους ένταξη (Raditsch, 2005).

Στην Γαλλία η εφαρμογή του Educational Watch που ασχολείται με τους μαθητές και τους άνεργους νέους ως στόχο του έχει την εξασφάλιση της παιδείας των ανήλικων καθώς και την εκμάθηση τέχνης με σκοπό την πλήρη ενσωμάτωση στην κοινωνία. Η παραμονή στο σχολείο και η απόκτηση απολυτήριου επιτυγχάνεται μέσω καλής επικοινωνίας των γονέων, καθηγητών, κοινωνικών λειτουργών, γιατρών και τοπικών φορέων (Raynal, 2004).

Στην Γερμανία το πρόγραμμα «Γίνομαι Αυτόνομος» έχει στόχο τα ναρκωτικά και το βίαιο έγκλημα. Μέσω αυτού οι μαθητές μαθαίνουν να αυξάνουν τις κοινωνικές και ανθρώπινες δεξιότητες τους, την αυτονομία τους, και την ικανότητα να επιλύουν τις διαφορές τους με το διάλογο. Επίσης έμφαση δίδεται στην υποστήριξη και ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών λογικών συμπεριφορών (Wiborg & Hanewinkel, 2005).

Στην Ιταλία το πρόγραμμα «Σχολική Διαμεσολάβηση» έχει ως στόχο τη βία στο σχολείο. Ο σκοπός του είναι η ανακάλυψη των μηχανισμών που πυροδοτούν τις διαπροσωπικές διαμάχες και η εκμάθηση της μεταμόρφωσης τους με σκοπό την βελτίωση των σχέσεων των ατόμων που εμπλέκονται. Οι νέοι μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα αισθήματα τους, να τα ονομάζουν και να τους δίνουν οντότητα. Με αυτό τον τρόπο μαθαίνουν καινούργιους τρόπους που τους δίνουν τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν χωρίς τη χρήση βίας (Vanhove & Raynal, 2004).

Στην Λιθουανία το πρόγραμμα Springboard έχει στόχο την ανήλικη παραβατικότητα και την αντικοινωνική συμπεριφορά. Μέσω αυτού του προγράμματος οι νέοι, οι γονείς, οι δάσκαλοι, κοινωνικοί λειτουργοί και ο φορέας που ασχολείται με την παραβατικότητα των ανήλικων, σχεδιάζουν και υλοποιούν προγράμματα τα οποία στοχεύουν στην ανάπτυξη του αισθήματος εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών. Είναι αξιοσημείωτο δε ότι εφαρμόζεται ξεχωριστό πρόγραμμα για κάθε ανήλικο με βάση της ανάγκες και τις αδυναμίες του (Geceniene, 2005).

Στην Ολλανδία το πρόγραμμα «Κοινότητες που Νοιάζονται» έχει στόχο τη μείωση των συντελεστών κίνδυνου για την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών και η ενδυνάμωση του με παράγοντες οι οποίοι προστατεύουν την καλή συμπεριφορά. Όπως επίσης η θετική επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος, καθώς και η ανεύρεση καλών πρακτικών ως προς το μέγλωμα των παιδιών (Jonkman, Junger-Tas, Dijk, 2005).

Στην Πορτογαλία οι «Επόπτες της Γειτονιάς» είναι ένα πρόγραμμα που στοχεύει στο έγκλημα του δρόμου και υλοποιείται 1) μέσω συμβουλευτικής από άτομα που ανήκουν στην ομάδα, 2) με εκμάθηση δεξιοτήτων και 3) με καλύτερευση του περιβάλλοντος στο οποίο

αυτοί και οι οικογένειες τους διαμένουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι Επόπτες είναι άτομα μέσα από την συγκεκριμένη κοινότητα τα οποία είναι δυνάμει παραβάτες! (Batista, 2005).

4.3. Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στον τομέα της πρόληψης

Η κοινωνική εργασία στον τομέα πρόληψης της παραβατικότητας βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο ακόμη και στις μέρες μας. Ειδικά στη σημερινή σκληρή πραγματικότητα, που είναι πιο αναγκαία και χρήσιμη από ποτέ. Υπάρχουν ενέργειες και δράσεις που μπορούν να γίνουν, παραμένουν όμως σε θεωρητικό πλαίσιο. Τα πεδία δράσεις του κοινωνικού λειτουργού κατ' επέκταση, είναι πάρα πολλά και σημαντικά. Δυστυχώς, όμως, δεν απολαμβάνουν την προσοχή και φροντίδα που τους αρμόζει. Μένουν ανεκμετάλλευτα, λόγω της τεράστιας ανευθυνότητας-αδιαφορίας των φορέων καθώς και της μη οργανωμένης κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας.

Επομένως, ο κοινωνικός λειτουργός, επιβάλλεται να πάρει 'την κατάσταση στα χέρια του' παρεμβαίνοντας δραστικά στην πρόληψη της παραβατικότητας. Αυτό πρέπει να γίνει άμεσα, διότι οι ανήλικοι είναι μια ευαίσθητη πληθυσμιακή ομάδα, παρασύρονται εύκολα από παραβατικά πρότυπα, αφού στερούνται ακόμα ωριμότητας και κριτικής ικανότητας.

Παρ' όλα αυτά, όμως, θεωρείται ότι η πρόληψη των ανηλικών οργανώνεται εύκολα. Και αυτό γιατί υπάρχουν πολύ συγκεκριμένα πεδία να δράσει ο κοινωνικός λειτουργός, όπως η οικογένεια, το σχολείο και οι συνομήλικοι, η γειτονιά του παιδιού. Αρκεί να σχεδιαστεί για τον ανήλικο παραβάτη ένα οργανωμένο πλάνο παρέμβασης, και τότε θα έχουμε πολλά περιθώρια αντιμετώπισης και αποκατάστασης του ατόμου.

Βάσει, λοιπόν, των παραπάνω, ο κοινωνικός λειτουργός έχει την δυνατότητα να αξιοποιήσει τη συνεργασία του με ποικίλες ομάδες, υπηρεσίες, φορείς και οργανώσεις, αποσκοπώντας στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Αρχικά, μιλώντας με την οικογένεια του ανήλικου παραβάτη, παρατηρεί την κατάσταση των μελών μεταξύ τους, την όλη συμπεριφορά τους και παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη. Πλέον στο σημείο που έχει φτάσει η παραδοσιακή οικογενειακή δομή -στη διάλυσή της- τα πράγματα δεν είναι όπως παλαιότερα. Οι σταθερές έχουν χαθεί, μαζί μ' αυτές και οι ελπίδες του παιδιού για ηρεμία και ασφάλεια. Λόγω αυτού λοιπόν, αν παρουσιαστεί έκτακτη ανάγκη αποκρύνεται το παιδί από το βλαβερό-ακατάλληλο περιβάλλον, στο οποίο διαβιεί, με την άδεια φυσικά του Εισαγγελέα Ανηλικών και τοποθετείται στις Εταιρείες Προστασίας Ανηλικών για ανάλογο χρονικό διάστημα.

Όσον αφορά τώρα το σχολείο, εδώ ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού χαρακτηρίζεται πολύπλευρος αλλά και πολυσήμαντος. Έχει τη δυνατότητα να παρέμβει προληπτικά, εφόσον στον συγκεκριμένο χώρο διαφαίνονται τα πρώτα στάδια εκδήλωσης της παραβατικής συμπεριφοράς του ανήλικου. Με τις ικανότητες και τις δεξιότητες που διαθέτει, εφαρμόζοντας τις κατάλληλες μεθόδους κοινωνικής εργασίας (με άτομα, ομάδες, σχολική κοινότητα) μπορεί να παρέμβει δραστικά, ώστε να καταστείλει το πρόβλημα όσο το δυνατό νωρίτερα. Αποδέκτες των παρεμβάσεων του είναι οι μαθητές, οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί και γενικά το σύνολο των ατόμων που απαρτίζουν το εκάστοτε σχολικό συγκρότημα.

Σε συνεργασία μαζί τους μπορεί να διοργανώσει ενδιαφέρουσες εξωσχολικές-ψυχαγωγικές δραστηριότητες για τους νέους, περνώντας έτσι δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους. Με αυτό τον τρόπο, διοχετεύουν την ενέργειά τους θετικά, απασχολούν το μυαλό τους με θέματα που είναι ωφέλιμα, γίνονται παραγωγικοί και δεν αναλώνονται κάνοντας ανούσιες σκέψεις.

Αδιαμφισβήτητα όμως, θα πρέπει να ακολουθηθεί ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για τον τρόπο με τον οποίο θα χειρίζονται το ευαίσθητο αυτό θέμα της νεανικής παραβατικότητας, αφού έχουν να κάνουν με προσωπικότητες παιδιών, εντελώς διαφορετικές μεταξύ τους αλλά και τελείως αδιαμόρφωτες. Τις περισσότερες φορές δεν γνωρίζουν τις συνέπειες των πράξεών τους, διότι τα διακρίνει μια αφέλεια και άγνοια κινδύνου.

Επιπρόσθετα, τα νεαρά άτομα που βρίσκονται σε μη προνομιούχα-μειονεκτική θέση, χρήζουν άμεσης βοήθειας, καθώς μη μπορώντας να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, είτε εσωτερικεύουν αρνητικά συναισθήματα και μετέπειτα αντιδρούν με παραβατική συμπεριφορά, είτε αποδέχονται τον χαρακτηρισμό που τους αποδίδεται, με απόρροια να χάνουν την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθησή τους.

Έρχεται εδώ ο κοινωνικός λειτουργός, ο οποίος θα πρέπει να κάνει συζητήσεις με ομάδες παιδιών, με σκοπό την ενημέρωσή τους σε θέματα διαφορετικότητας, ώστε να αποφεύγονται φαινόμενα ρατσισμού, στιγματισμού, θυματοποίησης ` αφού όλοι ξέρουμε πόσο σκληρά είναι τα παιδιά το ένα με το άλλο σε ζητήματα που τους είναι άγνωστα και δεν δύνανται να κατανοήσουν.

Με το να παρατηρεί τις ιδιαίτερες αντιδράσεις του κάθε ανήλικου, το πώς αυτός λαμβάνει το κάθε ερέθισμα που δέχεται και πως τελικά κινείται-δρα, αξιολογεί σε τι στάδιο βρίσκεται και κρίνει αν η παρέμβασή του είναι αναγκαία ή όχι.

Για τους παραπάνω λοιπόν λόγους, καλό θα ήταν να αναπτυχθούν περισσότερες υπηρεσίες και αξιόπιστα προγράμματα, που θα έχουν ως προτεραιότητά τους τη λήψη μέτρων πρόληψης της παραβατικότητας στους ανήλικους. Βασική προϋπόθεση για να πραγματοποιηθεί η σκέψη αυτή είναι, η στελέχωση των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων με το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό, όπως και η εξεύρεση οικονομικών πόρων με σκοπό την αποπεράτωση του αξιόλογου αυτού έργου. Καθοριστικός είναι ο ρόλος που θα παίζει και ο συντονισμός των υπηρεσιών, η ανταλλαγή πληροφοριών και βασικά η σωστή αξιοποίησή τους.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, ο κοινωνικός λειτουργός με τη βοήθεια κυβερνητικών και μη, οργανώσεων και εθελοντών, παρέχει συμβουλευτικές αρωγές, στήριξη οικονομική και ηθική σε ταλαιπωρημένα παιδιά, αλλά και επαγγελματική κατάρτιση.

Όλα τα προηγούμενα θα έχουν πολύ καλύτερα αποτελέσματα, αν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αφενός, συνδράμουν και ενισχύσουν το παραγόμενο έργο, διαδίδοντας πληροφορίες για τα γενόμενα που λαμβάνουν χώρα, για την ύπαρξη σοβαρών υπηρεσιών, ιδρυμάτων και ευκαιριών σε νεαρά άτομα, αφετέρου, ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν την εξουσία τους, προβάλλοντας μηνύματα εκστρατειών, ημερίδων και άλλων χρήσιμων προγραμμάτων που συμβαίνουν.

Να αναφέρουμε ότι και η κοινότητα απ' τη μεριά της θα πρέπει να δείξει την ανάλογη ευαισθησία, αναπτύσσοντας προγράμματα που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των νέων, προσφέροντας κατάλληλες συμβουλές και καθοδήγηση σε αυτούς και στις οικογένειες. Επίσης, δημιουργία ειδικών εγκαταστάσεων για παροχή στέγης σε νεαρούς, που δεν μπορούν πλέον να διαμένουν στο σπίτι τους ή που δεν έχουν καθόλου. Τέλος, χρήσιμη θα ήταν η παροχή βοηθητικών μέτρων για την αντιμετώπιση δυσκολιών των νέων κατά την μετάβασή τους στην ενηλικίωση.

Έτσι, με όλους τους πιο πάνω τρόπους, ευαισθητοποιείται το κοινό αίσθημα αλλά και οι ίδιοι οι νέοι για το δρόμο που θα πάρουν στη μετέπειτα ζωή τους, βλέποντας ποιες είναι οι πραγματικές τους ανάγκες, οι αληθινές αξίες και τα ορθά πρότυπα που είτε να ακολουθήσουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ / ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1. Συμπεράσματα

Κατά την διάρκεια συγγραφής αυτής της εργασίας προσπαθήσαμε να δώσουμε τις βασικές πτυχές που χαρακτηρίζουν το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας, με ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα της πρόληψης.

Είναι απαραίτητο κατ' αρχήν να γίνει διαχωρισμός μεταξύ παραβατικού και εγκληματία, και να καταστούν σαφείς οι λόγοι που μας οδηγούν σε αυτήν την διάκριση. Το νεαρό – ανήλικο άτομο δεν έχει συγκροτήσει ακόμα προσωπικότητα και ούτε έχει καταστήσει σαφές στην συνείδησή του τι είναι σωστό και τι όχι. Επιθυμεί να δοκιμάσει τα όριά του και να εξακριβώσει μέχρι ποιο σημείο μπορεί να πιέσει το σύστημα, μένοντας ατιμώρητο (συμπεριφορά η οποία είναι απολύτως φυσιολογική για την ηλικία, και θεμιτή επίσης καθότι με αυτόν τον τρόπο αφομοιώνει καλύτερα τους κανόνες.) Βρίσκεται εξάλλου σε μια τέτοια θέση όπου η επιρροή οποιουδήποτε εξωτερικού παράγοντα μπορεί να αποβεί μοιραία για την μελλοντική του πορεία και κάθε αρνητικός χαρακτηρισμός λειτουργεί άκρως στιγματιστικά. Επομένως, η χρήση του όρου 'εγκληματίας' είναι αδόκιμη καθώς δεν δυνάμεθα να του αποδώσουμε τον πλήρη καταλογισμό των πράξεών του, εφόσον ως επί το πλείστον, δεν έχει πλήρη συνείδηση της κατάστασης.

Επιχειρήθηκε η σκιαγράφηση ενός μοντέλου που διαθέτει τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά – κοινωνικά, οικονομικά, ατομικά – τα οποία εμφανίζονται στις στατιστικές με την μεγαλύτερη συχνότητα. Φυσικά τίποτα δεν μας νομιμοποιεί να υποστηρίξουμε πως το επόμενο παραβατικό παιδί θα διαθέτει τα συγκεκριμένα στοιχεία και όχι κάποια άλλα, τελείως διαφορετικά. Η ανθρώπινη συμπεριφορά, (και δη αυτή των ανηλίκων, που διανύουν μια τόσο δύσκολη περίοδο όπως αυτή της εφηβείας), είναι τόσο απρόβλεπτη και καθοδηγούμενη από ποικίλα κίνητρα και ερεθίσματα, ώστε καμιά φορά εκπλησσόμαστε και εμείς για τις ίδιες μας τις αντιδράσεις. Πόσο μάλλον όταν έχουμε να κάνουμε με τις πράξεις παιδιών των οποίων οι χαρακτήρες είναι αδιαμόρφωτοι και στο έπακρον αυθόρμητοι.

Σε σχέση με την εξέλιξη του φαινομένου, αισιόδοξο μήνυμα δίνει η στατιστικά παρατηρούμενη ύφεση των παραβατικών τάσεων των ανηλίκων όσο αυτοί πλησιάζουν στην ενηλικίωση. Αυτό, σε συνδυασμό με την διαπίστωση πως οι τελούμενες παράνομες πράξεις δεν είναι παρά μεμονωμένα συμβάντα μικρής σημασίας, που προκύπτουν μια συνήθως φορά

στην ζωή του παιδιού, μας επιτρέπει να πιστεύουμε πως, παρ' όλη την δυσμενή κοινωνικο – οικονομική κατάσταση που επικρατεί διεθνώς, δεν έχουμε φτάσει ακόμα ως χώρα ενώπιον δυσοίωνων φαινομένων για το μέλλον του νεανικού μας πληθυσμού. Ωστόσο, μια ανεπαίσθητη διεύρυνση του είδους των διαπραττόμενων αδικημάτων και μια ροπή προς την τέλεση πράξεων που επισύρουν βαρύτερες τιμωρίες από τον Ποινικό Κώδικα, αφήνει να διαφανεί πως ο ελληνικός νεανικός πληθυσμός επηρεάζεται, με κάποια σχετική καθυστέρηση, από τα κοινωνικά φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα παγκοσμίως.

Κατά πρώτο λόγο, η σύγχρονη πραγματικότητα εισάγει τον έφηβο από νωρίς σε έναν τρόπο σκέψης, σύμφωνα με τον οποίο ο πλούτος και η οικονομική καταξίωση θεωρούνται υπέρτατο αγαθό και μόνη οδός προς την επίτευξη της ευτυχίας. Τα υλικά αγαθά, το χρήμα και η γλιδή αποτελούν την επιταγή μιας κοινωνίας, η οποία όμως θέτει φραγμούς στην απόκτησή τους και τοποθετεί τους ανθρώπους εν μέσω αντίρροπων δυνάμεων. Το παιδί μαθαίνει πως ως ενήλικος οφείλει να διεκδικήσει αντικείμενα και όχι αγαθά όπως η μόρφωση, η αξιοπρέπεια, η δημιουργία. Ο ψυχισμός του από νωρίς κατακλύζεται από την ανασφάλεια που δημιουργεί ο εφιάλτης της ανεργίας και η πίεση για άμεση λήψη αποφάσεων στο θέμα του επαγγελματικού προσανατολισμού. Το μόνο που κληρονομούν οι νεότεροι είναι ένα ηθικό κενό, μέσα στο οποίο καλούνται να ξεχωρίσουν το σωστό από το λάθος την στιγμή που δεν το έχουν διδαχθεί καν. Η κατάλυση κάθε φραγμού από τους μεγαλύτερους, προκειμένου για την επιβίωση, σίγουρα δεν παρέχει τα σωστά πρότυπα. Ελλείπει ιδανικών, ηθικών αρχών αλλά και μέσων για την οικονομική επιτυχία, βιώνοντας έντονη απογοήτευση και επιθετικά συναισθήματα προς το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, δεν είναι απίθανο για το νεαρό άτομο να στραφεί εναντίον του.

Στις προαναφερθείσες αρνητικές κοινωνικές επιρροές συνεπίκουρος εμφανίζεται η σταδιακή διάλυση της παραδοσιακής πυρηνικής οικογένειας. Η αυξανόμενη ελλιπής διαπαιδαγώγηση, η όλο και πιο συχνή παραμέληση των παιδιών από τους γονείς ή η εκ διαμέτρου αντίθετη υπερπροστασία και υπερβολική προσφορά υλικών αγαθών χωρίς την παράλληλη παροχή ψυχικών εφοδίων, η κακοποίηση, οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, τα ανερχόμενα ποσοστά διαζυγίων, η αντικοινωνική συμπεριφορά των ίδιων των γονέων, η κακή οικονομική κατάσταση της οικογένειας, είναι μερικοί από τους λόγους που αφήνουν το παιδί εκτεθειμένο σε πειρασμούς που ευνοούν την παράβαση των κανόνων και των νόμων.

Κάποιες φορές, η συμπεριφορά αυτή ενδέχεται να προκύψει ως απόρροια της συχνής παρακολούθησης προγραμμάτων ακατάλληλου περιεχομένου. Οι θεωρίες που αναλύουν την επιρροή που ασκεί η τηλεόραση στους ανθρώπους είναι πολλές και αντικρουόμενες. Ωστόσο,

το παιδί και ο έφηβος ανήκουν σε ειδική κατηγορία τηλεθεατών, οι οποίοι αφομοιώνουν τα πάντα αδιακρίτως, χωρίς να τα επεξεργάζονται και κατόπιν αυτού σπεύδουν να μιμηθούν πολλές φορές την εικόνα που παρακολούθησαν στην οθόνη. Η μίμηση είναι ένα από τα κυριότερα μέσα μάθησης για τον άνθρωπο, όταν αυτός βρίσκεται σε μικρή ηλικία, και η άνευ διακρίσεως προβολή βίαιων ή άλλου ακατάλληλου περιεχομένου προγραμμάτων σε ώρες αιχμής (ειδικά με την εμφάνιση της ιδιωτικής τηλεόρασης), λειτουργεί καταστρεπτικά για τις συνειδήσεις των μικρών τηλεθεατών. Δυστυχώς, αν και έχουν γίνει προσπάθειες από την μεριά της πολιτείας για την προστασία των παιδιών, μέχρι στιγμής η ποιότητα των εκπομπών στην Ελλάδα παραμένει χαμηλή και κάποιες φορές επικίνδυνη για τον ευαίσθητο ψυχικό κόσμο των ανηλίκων. Δεν μένει παρά η ανάληψη του ρόλου του επικριτή από την μεριά των γονέων, για την αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων, πράγμα το οποίο και πάλι δεν είναι πάντα εφικτό λόγω της ελλιπούς γονικής επίβλεψης εντός του σπιτιού τις ώρες που τα παιδιά παρακολουθούν τηλεόραση.

Το σχολείο θα μπορούσε να ασκήσει έναν προληπτικό ρόλο, ωστόσο στις μέρες μας έχει χάσει κάθε παιδευτική χροιά που μπορεί να είχε σε παρελθόντες χρόνους. Στόχος του συστήματος είναι πλέον η μαζική δημιουργία ενός μοντέλου μαθητή με συγκεκριμένες ικανότητες και γνώσεις, ο οποίος θα καταφέρει να ενταχθεί συμβατικά στην αγορά εργασίας. Η προσκόλληση στην στείρα αφομοίωση, η καταπίεση κάθε πρωτοβουλίας, δημιουργικότητας και αντίδρασης καλλιεργεί άγονα, πειθήνια πνεύματα. Μέσα από την επιλεκτική παροχή γνώσης, το παιδί δεν αφήνεται να κατανοήσει καίρια ζητήματα που το απασχολούν σε σχέση με την κοινωνία, την φύση και την ταυτότητά του (εφόσον είναι μέρος των δύο προηγούμενων). Αδυνατεί έτσι να οραματιστεί και να χαράξει το μέλλον του. Η επιθετικότητα εντός του σχολείου (βανδαλισμοί, εξύβριση καθηγητών κλπ), καταδεικνύει την απόρριψη ενός συστήματος που επικροτεί τον αναχρονισμό, την παπαγαλία, το τυφλό κυνήγι της επαγγελματικής αποκατάστασης, και οδηγεί στην υποκρισία και την καταστρατήγηση των κανόνων. Η παράκαμψη του συστήματος με δόλια μέσα είναι για πολλούς μαθητές (που αδυνατούν ή δεν θέλουν να μουν στο καλούπι), ο μόνος τρόπος για την σχολική επιτυχία. Και αφού μάθει να συμπεριφέρεται έτσι εντός σχολικού περιβάλλοντος, τι θα εμποδίσει το παιδί να δράσει παρομοίως και εκτός σχολείου;

Όπως έχει ήδη αναφερθεί ένα σημαντικό μέρος της παρούσας μελέτης ασχολείται με τον τρόπο αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και τις μεθόδους πρόληψης του φαινομένου. Μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση φαίνεται ότι η Ελληνική κοινωνία έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο υπηρεσιών το οποίο ασχολείται με τον ανήλικο αφού αυτός έχει

φτάσει στο σημείο να κάνει κάποια παράβαση. Δεν υπάρχει ένας οργανωμένος κεντρικός φορέας ο οποίος να χαράσσει μακροπρόθεσμα την αντεγκληματική πολιτική, να συνεργάζεται με ομόλογους φορείς του εξωτερικού και να προωθεί μέτρα ή θεσμούς προληπτικού χαρακτήρα, συντονίζοντας μάλιστα τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες φορέων οι οποίοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, η Εκκλησία, και οι εθελοντικές ομάδες ευαισθητοποιημένων πολιτών. Επίσης τα προγράμματα που αναφέρονται θα μπορούσαν να βοηθήσουν αρκετά στο ρόλο της πρόληψης. Παράδειγμα αποτελούν τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας τα οποία έχουν συσταθεί και λειτουργούν σε αρκετές περιοχές της χώρας.

Η σωστή αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας απαιτεί την διενέργεια μακροχρόνιων εμπειρικών ερευνών που θα μας οδηγήσουν στον εντοπισμό των βαθύτερων αιτιών του φαινομένου και θα επιτρέψουν την χάραξη σωστής πολιτικής πρόληψης. Μέσα από την έρευνα εξάλλου, θα εξακριβωθεί η επιτυχία ή μη των υπαρχόντων προγραμμάτων, όπως επίσης και τα σημεία στα οποία εμφανίζονται ανεπάρκειες ούτως ώστε να προβούμε σε βελτιώσεις.

Κατά την άποψή μας, η παραβατικότητα αποτελεί δευτερογενές πρόβλημα / απόρροια προϋπαρχόντων κοινωνικο – οικονομικών ζητημάτων, τα οποία απαιτούν την λύση τους. Επομένως, χρειάζεται πολύπλευρη αντιμετώπιση και συντονισμός των αρμοδίων φορέων σε πολλά μέτωπα. Δυστυχώς, σε ένα τόσο σημαντικό θέμα, διαπιστώνεται έλλειψη συνεργασίας και απουσία ανταλλαγής πληροφοριών.

Σίγουρα, προτάσεις και προγράμματα που έχουν λειτουργήσει επιτυχώς στο εξωτερικό έχουν πολλά να μας διδάξουν. Παρ' όλα αυτά, το εύρος των αποτελεσμάτων θα είναι πάντα περιορισμένο, όταν έχουμε να αντιμετωπίζουμε τον κατακερματισμό των προσπαθειών των αρμοδίων φορέων με την παράλληλη, και ανεξήγητη, επιστημονική απομόνωση που τους χαρακτηρίζει σε γενικές γραμμές.

Ωστόσο, απομένουν να γίνουν πολλά από την μεριά της Πολιτείας. Εξάλλου, ο βαθμός μέριμνας για τα προβλήματα που απασχολούν τον νεανικό πληθυσμό μιας χώρας καθορίζει και την μελλοντική πορεία αυτής σε όλους τους τομείς αδιακρίτως, και είναι αμφίβολο κατά πόσο μπορούμε να ατενίζουμε με αισιοδοξία το αύριο όταν γυρίζουμε την πλάτη στις ανάγκες, τις απαιτήσεις και τα όνειρα των νέων ανθρώπων που οραματίζονται μια καλύτερη κοινωνία.

5.2. Προτάσεις

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τόσο την εικόνα της νεανικής παραβατικότητας όσο και των υπηρεσιών πρόληψης της στην Ελλάδα καθώς και τις κυρίαρχες πρακτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης , συμπεραίνουμε ότι υπάρχει άμεση αναγκαιότητα στη χώρα μας για τα ακόλουθα:

- Την ανάπτυξη ενός δικτύου υπηρεσιών στην τοπική κοινότητα και σε συνεργασία με αυτήν που θα συντονίζονται από μια κεντρική υπηρεσία στην οποία θα συμμετέχουν τα αρμόδια υπουργεία (Δικαιοσύνης, Παιδείας, Υγείας). Δηλαδή την δημιουργία εξειδικευμένων μονάδων τοπικής εμβέλειας, το έργο των οποίων θα είναι η ανάπτυξη δικτύου πρωτοβουλιών με την συνεργασία όλων των τοπικών κυβερνητικών ή μη οργανισμών.
- Κρατική μέριμνα για κοινωνική πολιτική με στόχο την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες (μετανάστες – άτομα που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας – μονογονεϊκές οικογένειες κ.τ.λ.)
 - Την βελτίωση συντονισμού των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και κοινωνικών φορέων.
 - Την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.
 - Την ανάπτυξη "Μονάδων Εκπαίδευσης" για την εφαρμογή θεραπευτικών προσεγγίσεων, για τις οποίες υπάρχουν επιστημονικά τεκμηριωμένες ενδείξεις για την αποτελεσματικότητά τους.
 - Την ανάπτυξη μεθόδων αξιολόγησης των παρεχόμενων υπηρεσιών ή πρακτικών με τη χρήση δεικτών.
 - Την ανάπτυξη δικτύου επισήμανσης και υποστήριξης "θυμάτων".
 - Συμβουλευτική σε ομάδες γονέων
 - Την στήριξη και προάσπιση του θεσμού της οικογένειας.
 - Την εφαρμογή εναλλακτικών τρόπων παρέμβασης και μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών.
 - Επιμόρφωση εκπαιδευτικών σε θέματα προσέγγισης παιδιών και διαπολιτισμικότητας.
 - Διαπολιτισμική εκπαίδευση στα σχολεία προκειμένου να αποφευχθούν φαινόμενα ρατσισμού που οδηγούν σε γκετοποίηση παιδιών.

- Χωροταξική παρέμβαση στις γειτονιές με στόχο την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης χαμηλότερων κυρίως κοινωνικά τάξεων

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αναγνωστόπουλος Δ.Κ., Σίνη Α.Θ., Διαταραχές σχολικής μάθησης και ψυχοπαθολογία. Εκδόσεις ΒΗΤΑ, Αθήνα 2005.

Βραβορίτου Α., Κοινωνική μοναξιά και ανασφάλεια. Ιωάννινα 2003.

Γεωργούλας Σ., Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα, κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000

Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου Α., Παραδόσεις εγκληματολογίας. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1979.

Γραμματικάκης Γ., Η κόμη της Βερενίκης. Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2002.

Γρίβας Κλεάνθης, «Πλανητική Κυριαρχία και Ναρκωτικά». Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1997

Δεληγιάννη Ι., Ζητήματα από την ανώμαλη λειτουργία της γονικής μέριμνας. 1989.

Δημητρόπουλος Ε., Συμβουλευτική και συμβουλευτική ψυχολογία. Αθήνα, 2002

Δήμου Γ., Απόκλιση – Στιγματισμός. Αφομοιωτική θεωρητική προσέγγιση των αποκλίσεων στο σχολείο. Gutenberg, Αθήνα, 2003.

Ζαραφονίτου Χ., Εμπειρική εγκληματολογία. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995.

Κατσίρας Λ., Ανήλικοι παραβάτες. Ο ρόλος της εκπαίδευσης και της συμβουλευτικής παρέμβασης. Αθήνα, 2008

Κατσίρας Λ., Πολιτεία, θρησκεία – εκπαίδευση, εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις. Εκδόσεις Παύλος, Αθήνα, 2008.

Κοκολάκης Ε., Αι ψυχικά νόσοι ως αιτία εγκλημάτων. Αθήνα / Θεσσαλονίκη, 1980.

Κουράκης Ν., Εγκληματολογικοί ορίζοντες Α΄. Θεωρία και πρακτική της ποινικής καταστολής. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1991.

Κουράκης Ν., Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία. Αθήνα/Κομοτηνή, 1999.

Κουράκης Ν., Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία: Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1999, σελ. 65-67

Κουράκης Νέστωρ, «Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων. Στο μεταίχμιο του ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας». Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004

Λαμπροπούλου Ε., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος. Αθήνα, 1993.

Μάνος Κ., Ψυχολογία του εφήβου. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1990.

Μαράτου – Αλιπράντη Λ., Η οικογένεια στην Αθήνα: Οικογενειακά πρότυπα και συζυγικές πρακτικές. Αθήνα, 1995.

Μελανίτου Ν., Η εφηβική ηλικία και τα προβλήματα αυτής. Μια σύντομη επισκόπηση της εξέλιξης από την αρχή της ζωής ως την εφηβεία. Αθήνα , 1971

Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002.

Μπρούζος Α., Προσωποκεντρική Συμβουλευτική, Θεωρία, Έρευνα και Εφαρμογές. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2004

Νόβα – Καλτσούνη Χ., Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία, ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου. Gutenberg, Αθήνα, 2001.

Νόβα – Καλτσούνη Χ., Παραβατικότητα ανηλίκων. Στατιστική Επιθεώρηση του 3^{ου} Τμήματος Ανηλίκων. Έκδοση υπουργείου Δημόσιας Τάξης, 1991.

NOMOS YΠ' AΡΙΘ. 3189 (ΦΕΚ Α΄ 243/21.10.2003)

Ντεμώζ Λ., Η ιστορία της παιδικής ηλικίας. Γλάρος, Αθήνα, 1977.

Παπάζογλου – Γαλετάκη Ι., Πρόληψη και προστασία ανηλίκων μέσα από τα προγράμματα της ΕΠΑ Αθηνών. Αθήνα, 1988.

Σαλκιτζόγλου Τ., Ο ρόλος της εισαγγελίας στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Σπινέλλη Κ., Πρόληψη – Αντιμετώπιση Εγκληματικότητας των Ανηλίκων. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1990.

Τρωιαννού – Λουλά Α., Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων β΄ έκδοση. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1995.

Τσαγκά Ι., Το παιδί και ο έφηβος στην εκκλησιαστική κοινότητα. Εκδόσεις Παύλος, Αθήνα, 2000.

Τσήτσουρα Α., Η πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1997.

Φαρμάκη Ε., Προνοιακό ίδρυμα και ανήλικος παραβάτης. Παρουσίαση μιας περίπτωσης. Σάκκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1990.

Φαρσεδάκης Ι., Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων. Αθήνα, 1985.

Χάιδου Α., Θετικιστική εγκληματολογία. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1988.

Χάιδου Α., Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1989.

Χαρτοκόλλης Π., Εισαγωγή στην ψυχιατρική. Θεμέλιο, Αθήνα, 2001.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Batista, T. Choices Programme Second Generation – E2G “Neighbourhood Tutors” Project Quinta da Princesa Neighbourhood. Unpublished Manuscript. found in Alex Stevens, Isabel Kessler and Ben Gladstone February 2006 Review of Good Practices in Preventing Juvenile Crime in the European Union, 2005

Cordie A., Κουμπούρες δεν υπάρχουν. Ολκός, Αθήνα, 2005.

Debuyst C., Η συνειδητοποίηση της ευθύνης στο πλαίσιο της μεταχείρισης των νεαρών παραβατών. Αθήνα, 1992

Doise, Deschamps, Mugny, *Psihologia, sociale*. Zannichelli, 1980.

Emler N., Reicher ST., *Adolescence and delinquency*. 1995.

Fromm E., *The fear of freedom*. 1956.

Geldard K & Geldard D, *Counselling children: A practical introduction*, Η συμβουλευτική ψυχολογία στα παιδιά. Θεωρία, εφαρμογές, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004

Herbert M., *Ψυχολογικά προβλήματα*. Universal Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2001.

Holztrattner G., *Projekt Ich-Staerke*. Wien, 2005

Ivey A., Gluckstern M., Bradford I., *Συμβουλευτική Μέθοδος Πρακτικής Προσέγγισης*, Αθήνα, 1996

Jonkman, H.; Junger-Tas, J.; van Dijk, B. From Behind Dikes and Dunes: Communities that Care in the Netherlands . Children and Society Volume 19 2005.

Newman O., Defensible space as a crime preventive measure, in Architectural Design for Crime Prevention. National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, Washington, 1971.

Raynal, M.,. The Educational Watch. In Vanhove, A and Raynal. M. Secucities: Violence and Schools. European Forum of Urban Safety. Paris : Perolle, 2004

Vanhove, A and Raynal. M. Secucities: Violence and Schools. European Forum of Urban Safety. Paris: Perolle, 2004

Περιοδικά / Εφημερίδες

Κατσίρας Λ., Η επιθετικότητα του παιδιού στην οικογένεια και στο σχολείο, ψυχολογικές και κοινωνιολογικές ερμηνείες. Εφημερίδα Θάρρος Μεσσηνίας, 31/12/2006.

Κατσίρας Λ., Η συναισθηματική νοημοσύνη και η σπουδαιότητά της στον επαγγελματικό προσανατολισμό. Περιοδικό Χριστιανική Αγωγή, τχ 551, Μάιος, 2008.

Κατσίρας Λ., Πληροφόρηση – αυτογνωσία και επαγγελματικός προσανατολισμός. Εφημερίδα Θάρρος Μεσσηνίας, 25/10/2006.

Κραμανιόλα Δ.Γ., «Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και έγκλημα: μερικές εισαγωγικές σημειώσεις» Δελτίο εγκληματολογικής ενημέρωσης. Α, τεύχος 2, 1986

Παρασκευόπουλος Ν., Η διαπαιδαγώγηση ως προβληματικός στόχος των στερητικών της ελευθερίας μέσων του προνοιακού δικαίου των ανηλίκων. Νομικό Βήμα, 1988.

Τσαγκά Ι., Ο τρισδιάστατος έφηβος μαθητής στο σύγχρονο σχολείο. Παιδαγωγική και διδακτική προσέγγιση. Περιοδικό Ορθοδοξία & Παιδεία, τχ 5^ο Δεκέμβριος 2006.

Raditsch, F. Personal Conversation. Prague , 22.11.005, Ministry of Interior and

Raditsch, F. An Early Intervention Project. EUCPN Best Practice Conference. The Hague, December 7th 2004 .

Geceniene, S. Report Lithuania . Unpublished grey literature, sent 24.10.2005 found in Alex Stevens, Isabel Kessler and Ben Gladstone February 2006 Review of Good Practices in Preventing Juvenile Crime in the European Union

Internet

Adams Sutton, Ph.D., Director, South Australian Crime Prevention and Criminology Unit,
The Bonnemaison Model, Theory & Application»
<http://www.aic.gov.au/publications/youth-crime/sutton.pdf>

David Utting, Jon Bright and Clem Henricson, «Crime and the family. Improving child rearing and preventing delinquency.», Occasional Paper 16, Published by Family Policy Studies Centre, June 1993,
<http://www.apsoc.ox.ac.uk/fpsc/Publications/Documents/CrimeAndFamily>.

David Utting, Jon Bright and Clem Henricson, «Crime and the family. Improving child rearing and preventing delinquency.», Occasional Paper 16, Published by Family Policy Studies Centre, June 1993,
<http://www.apsoc.ox.ac.uk/fpsc/Publications/Documents/CrimeAndFamily.pdf>

Dietrich Oberwittler, «The Development of Crime and the Fear of Crime in Germany - Consequences for Crime Prevention», 26.11.2004,
http://www.difu.de/index.shtml?publikationen/dfk/en/03_1/03_1_oberwittler.shtml

Dietrich Oberwittler, «The Development of Crime and the Fear of Crime in Germany - Consequences for Crime Prevention», 26.11.2004,
http://www.difu.de/index.shtml?publikationen/dfk/en/03_1/03_1_oberwittler.shtml

Dietrich Oberwittler, Deutsches Institut für Urbanistik, 2005, «The Development of Crime and the Fear of Crime in Germany - Consequences for Crime Prevention»
http://www.difu.de/index.shtml?publikationen/dfk/en/03_1/03_1_oberwittler

Federal Ministry of the Interior. Federal Ministry of Justice «First Periodical Report on Crime and Crime Control in Germany», Abridged Version Berlin, July 2001.http://www.uni-konstanz.de/rtf/ki/Download_Abridged_Version.pdf

<http://www.uni-konstanz.de/rtf/ki/>

Michael Hogan, National Overview on Crime Prevention, «Towards a national approach on crime prevention», <http://www.aic.gov.au/publications/proceedings/15/hogan.pdf>

Michael Hogan, National Overview on Crime Prevention, «Towards a national approach on crime prevention», <http://www.aic.gov.au/publications/proceedings/15/hogan.pdf>

Solidarcite (2004) <http://www.solidarcite.be/accueil.htm>

Virtual School, The sciences on Education online, Τόμος 1, τεύχος 2, Αύγουστος 1998, Παύλου Μίλτος(1998), "Προγράμματα κατάρτισης και στήριξης κοινωνικά μειονεκτούντων εφήβων. Οι φορείς- ο συμβουλευτικός σταθμός ΑΠΘ- ΕΠΑΘ", <http://www.auth.gr/virtualschool/1.2/Programms/Pavlou.html>

Wiborg, G. and Hanewinkel, R. (2005). Eigenstaendig warden: Sucht- und Gewaltpraevention in der Schule durch Persoenlichkeitsfoerderung. (Becoming autonomous) Prevention of addiction and violence in school by supporting the development of personality). Evalautionsergebnisse der ersten Klassenstufe. <http://www.edv-butler.at/Rotary/docs/EW-Mezer-pdf> .

www.health.in.gr

www.niotho-asfalis.gr

ΒΥΘΟΥΛΚΑΣ - Β. ΝΕΔΟΣ - ΜΑΡΙΑ ΤΣΩΛΗ , ΤΟ ΒΗΜΑ , 03-04-2005, http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=14430&m=A34&aa=1&cookie=

Δήμητρα Κρουσταλλη –Ν.Καραγιάννης, ΤΟ ΒΗΜΑ, 5-12-2004, http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=14047&m=A34&aa=1&cookie=

N.C Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, «NEW JUVENILE DELINQUENCY RISK ASSESSMENT WEBSITE AVAILABLE FOR NORTH CAROLINA COMMUNITIES», <http://ssw.unc.edu/publication/April242002.htm>

Τσουκαλάς Κωνσταντίνος, «Το παιχνίδι των ψευδών κανονισμών», ΤΟ ΒΗΜΑ,10-11-1996,

http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12402&m=B02&aa=1&cookie

